

Sociaaleconomische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

3e kwartaal 2009

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2008–2009	= 2008 tot en met 2009
2008/2009	= het gemiddelde over de jaren 2008 tot en met 2009
2008/'09	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2008 en eindigend in 2009
2006/'07–2008/'09	= oogstjaar, boekjaar enz., 2006/'07 tot en met 2008/'09

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek – Grafimedia

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Redactie

Brigitte Hermans
Nico Sniijders
Ingrid Beckers
Ivo Gorissen
Hans Langenberg
Ton van Maanen

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

Prijzen incl. administratie- en verzendkosten
Abonnementsprijs: € 51,85
Prijs per los nummer: € 14,20
ISSN: 1573-2215

Oplage: 550 exemplaren

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2009.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Redactioneel	5
Artikelen	
Sterke groei zelfstandigen zonder personeel	7
Steeds minder ontvangers 'aanrechtssubsidie'	11
Cao-lonen 2008, de definitieve gegevens	14
Wie volgen een re-integratietraject?	20
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	26
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	34
De parade van Pen en de inkomensverdeling in Nederland	40
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	44
Begrippen	49
Nu en eerder verschenen artikelen	52
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	58
Publicaties	62

Redactioneel

In dit derde nummer van de Sociaaleconomische trends vindt u weer een uitgebreide selectie van artikelen over de arbeidsmarkt en inkomens. Zo wordt ingegaan op zelfstandigen zonder personeel, de ontwikkeling van de cao-lonen en mbo'ers op de arbeidsmarkt. Daarnaast is er aandacht voor de onderbelichte groep die dan weer eens wel en dan weer eens niet aan het werk is. Verder zijn er bijdragen over de 'aanrechtsubsidie', de inkomensverdeling in Nederland en de pensioenopbouw van de Nederlanders.

Deze zomer is ook weer het Statistisch jaarboek verschenen. Dit jaarboek verschaft u actuele cijfers over vrijwel alle aspecten van de Nederlandse samenleving. Zo vindt u hierin de belangrijkste jaarcijfers over economische groei, prijzen, arbeidsmarkt en bevolking. De informatie is per thema gerangschikt en wordt voorafgegaan door een korte beschrijving van de actuele ontwikkeling per thema. Dit jaarboek kunt u gratis downloaden op www.cbs.nl.

Artikelen

De afgelopen jaren zijn steeds meer mensen voor zichzelf begonnen. Vooral het aantal zelfstandigen zonder personeel nam sterk toe. In het openingsartikel wordt een profiel van deze zelfstandigen geschetst. Om welke mensen gaat het en waarin verschillen ze van andere werkenden? En in welke bedrijfstakken zijn zij vooral actief?

De uitbetaling van de algemene heffingskorting, ook wel de 'aanrechtsubsidie' genoemd, is politiek omstrede. Door deze regeling zou de stimulans voor de niet of weinig verdienende partner – in de regel de vrouw – om (meer) gaan

werken te laag zijn. Vanaf 2009 wordt deze regeling dan ook langzaam afgebouwd. In de tweede bijdrage wordt ingegaan op de recente ontwikkelingen.

Zoals gebruikelijk worden in dit derde kwartaalnummer de definitieve cijfers over de cao-loonontwikkeling in het voorgaande jaar gepresenteerd. Naar voren komt dat 2008 een goed jaar was voor werknemers. De cao-lonen, inclusief bijzondere beloningen, stegen gemiddeld met ruim 3,3 procent. De stijging was in alle sectoren vrijwel gelijk en kwam ruim boven de inflatie uit.

Het overheidsbeleid is erop gericht personen met een zwakke positie op de arbeidsmarkt te ondersteunen bij het vinden van werk. Dat dat niet altijd de praktijk is, blijkt uit de bijdrage 'Wie volgen een re-integratietraject?'. Zo krijgen ouderen, uitgezonderd de WW'ers onder hen, veel minder vaak zo'n traject aangeboden dan jongeren, hoewel ze er veel moeilijker in slagen om zelf weer aan het werk te komen.

Ook bevat deze Sociaaleconomische trends een artikel over hoe het de mbo'ers die in 2004/05 hun diploma haalden op de arbeidsmarkt verging, terwijl in een volgend de parade van Pen is toegepast op de inkomensverdeling in Nederland. Tot slot wordt het eerste deel gepresenteerd van 'Pensioenaanspraken in beeld' dat een overzicht geeft van de bij het CBS beschikbare gegevens over de aanspraken van Nederlanders.

Wij wensen u veel leesplezier!

De redactie

Artikelen

Sterke groei zelfstandigen zonder personeel

Lian Kösters

Het aantal zelfstandigen zonder personeel is de afgelopen jaren fors toegenomen. Waren er in 1996 nog bijna 400 duizend, in 2008 is dit al gestegen tot ruim 640 duizend. Hun aandeel in de werkzame beroepsbevolking groeide in deze periode van 6 procent naar 9 procent. De overgrote meerderheid van de zelfstandigen zonder personeel is man. Bijna vier op de tien zijn hoogopgeleid. Met een gemiddelde werkweek van 42 uur maken deze zelfstandigen aanzienlijk meer uren per week dan de doorsnee werkende. Het vaakst werken zij in de dienstverlenende bedrijfstakken of in de bouw.

1. Inleiding

De werkgelegenheid in Nederland is de laatste jaren toegenomen. Een groot deel van deze toename komt voor rekening van de groei van het aantal zelfstandigen. Een groep die in deze context steeds wordt genoemd, zijn de zelfstandigen zonder personeel, oftewel de zzp'ers (zie kader).

In dit artikel wordt een profiel van de zelfstandige zonder personeel geschetst en de veranderingen hierin gedurende

Zzp'ers

De term zzp'er ontstond toen aan het eind van de vorige eeuw steeds meer werknemers hun beroep niet meer gingen uitoefenen in loondienst, maar als eigen baas. Omdat zij hun opdrachten vaak uitvoerden voor hun voormalig werkgever of voor een beperkte kring van opdrachtgevers werden zij gezien als een bijzondere categorie van ondernemers, de zelfstandigen zonder personeel (Pleijster en Van der Valk, 2007; Vroonhof, Tissing, Swaters, Bruins, Davelaar, 2008).

De zzp'er is echter in geen enkele wet- of regelgeving terug te vinden en bestaat formeel dus niet. Soms worden er freelancers mee bedoeld (Kamer van Koophandel, 2007), dan weer alle zelfstandigen die geen personeel in dienst hebben. Andere bronnen spreken over een groep die tussen het ondernemerschap en het werknemerschap in hangt (Meijer, Vroonhof en De Waard, 1999; De Muijnck, Overweel en Vroonhof, 2001) of ook wel 'schijnzelfstandigen' (Aerts, 2007; CWI 2008). Dit omdat ze wat betreft hun juridische positie niet op werknemers lijken, maar wat betreft hun maatschappelijke positie juist weer wel. In dit artikel wordt niet op deze specifieke groep ingegaan, maar worden alle zelfstandigen zonder personeel besproken.

de afgelopen jaren besproken. Onder zelfstandigen zonder personeel worden hier zowel bedrijven die geen personeel in dienst hebben als freelancers verstaan. De meewerkende zelfstandigen zijn niet meegenomen om dubbeltellingen te voorkomen.

De cijfers zijn afkomstig van de Enquête beroepsbevolking (EBB) en hebben betrekking op personen van 15 tot 65 jaar die twaalf uur of meer per week werkzaam zijn, de werkzame beroepsbevolking. Er is voor gekozen om alleen te kijken naar de zogenoemde eerste werkkring van personen. Wanneer iemand zelfstandig ondernemer is in een tweede of derde werkkring, is deze dus niet meegeteld.

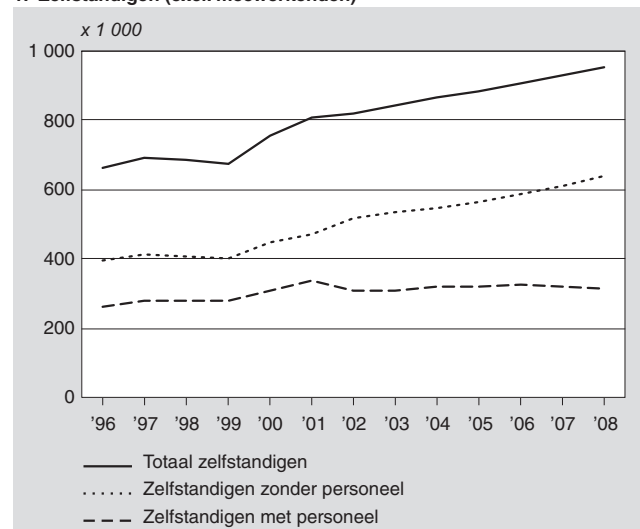
2. Zelfstandigen zonder personeel

2.1 Aantal zelfstandigen zonder personeel groeit

In 1996–2008 nam het aantal zelfstandigen (exclusief meewerkende gezinsleden) sterk toe: van 661 duizend tot 954 duizend. Deze groei komt vrijwel geheel door de toename van het aantal zelfstandigen zonder personeel. In 1996 waren er bijna 400 duizend zelfstandigen zonder personeel, in 2008 waren dit er meer dan 640 duizend. Dit komt neer op een toename van 67 procent. Het aantal zelfstandigen met personeel schommelde in dezelfde periode steeds rond de 300 duizend personen.

Ook als aandeel van de werkzame beroepsbevolking was er sprake van een toename van de zelfstandigen zonder personeel. Maakten zij in 1996 nog 6 procent van de beroepsbevolking uit, in 2008 was dit al 9 procent.

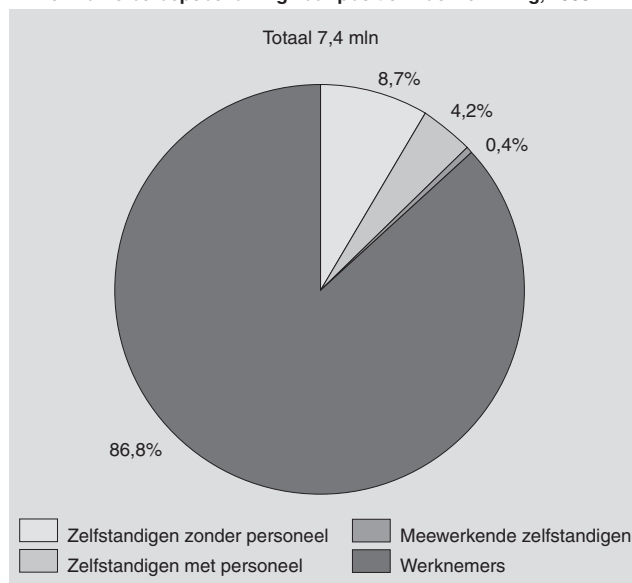
1. Zelfstandigen (excl. meewerkenden)¹⁾

¹⁾ De overgang van 2000 naar 2001 bevat een trendbreuk als gevolg van een nieuwe weegmethode binnen de EBB.

In 2008 bestond 13 procent van de werkzame beroepsbevolking uit zelfstandigen. De zelfstandigen met personeel waren goed voor 4 procent, terwijl de meewerkenden zelfstandigen nog geen half procent voor hun rekening namen.

2. Werkzame beroepsbevolking naar positie in de werkring, 2008

2.2 Beroepentop-10 zelfstandigen zonder personeel

Niet alleen is het aantal zelfstandigen zonder personeel sterk gegroeid, ook is er sprake van een verschuiving in het soort beroepen die als zelfstandige worden uitgeoefend. Dit is goed te zien aan de hand van de beroepentop-10 van de zelfstandigen zonder personeel. In 1996 waren het nog vooral de landbouw- en handelsgerelateerde beroepen die deze top-10 domineerden. Bedrijfshoofd van een kleine (pluim)veehouderij was destijds met ruim 12 procent het meest beoefende beroep onder zelfstandigen zonder personeel. Op de tweede plaats stond de detailhandelaar, terwijl de groothandelaar de derde plaats innam. Daarnaast kwamen ook beroepen zoals bedrijfshoofd van een klein tuinbouwbedrijf, van een akkerbouwbedrijf en een gemengde landbouwbedrijf voor in de top-10.

In 2008 zijn bijna alle landbouwgerelateerde beroepen uit de top-10 verdwenen. In de huidige beroepentop-10 is hun plaats ingenomen door dienstengerelateerde beroepen, zo-

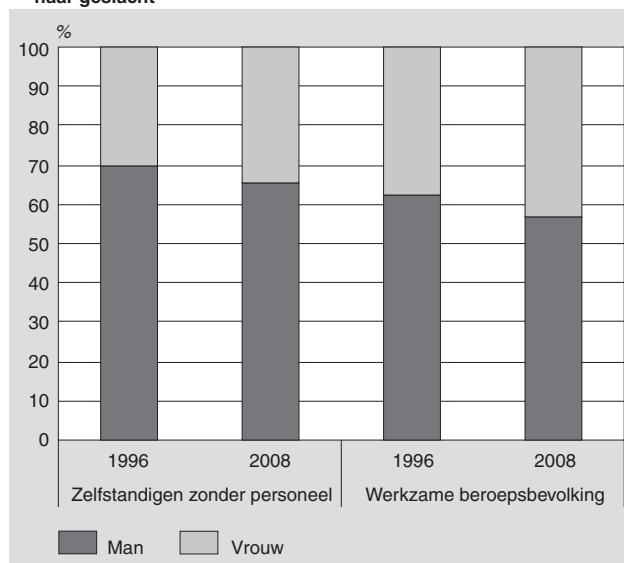
als bedrijfshoofd van een klein bedrijf, kapper en schoonheidsspecialist, computerprogrammeur en bedrijfsorganisatiedeskundige. Wel staat het beroep van bedrijfshoofd van een kleine (pluim)veehouderij met een geslonken aandeel van 6 procent nog steeds op nummer één.

3. Kenmerken van zelfstandigen zonder personeel

3.1 Tweederde zelfstandigen zonder personeel is man

Zelfstandigen zonder personeel zijn relatief vaak mannen. In 2008 bestond tweederde van deze zelfstandigen uit mannen, terwijl dit voor 57 procent van de werkzame beroepsbevolking gold. Ruim een decennium geleden waren de verschillen tussen mannen en vrouwen nog groter. Van de zelfstandigen zonder personeel was in 1996 bijna 70 procent een man en 30 procent een vrouw, maar ook in de totale beroepsbevolking was het verschil tussen het aandeel mannen en vrouwen destijds groter dan tegenwoordig. De vrouwelijke zelfstandige zonder personeel is dus wel in opkomst, maar blijft nog iets achter bij haar mannelijke tegenhanger.

3. Zelfstandigen zonder personeel en werkzame beroepsbevolking naar geslacht

Staat 1
Beroepentop-10 zelfstandigen zonder personeel

1996		2008	
	%		%
1. Bedrijfshoofd kleine (pluim)veehouderij	12,2	Bedrijfshoofd kleine (pluim)veehouderij	5,9
2. Detailhandelaar	7,1	Bedrijfshoofd algemene leiding klein bedrijf	3,3
3. Groothandelaar/makelaar roerende goederen	4,9	Detailhandelaar	3,1
4. Bedrijfshoofd klein tuinbouwbedrijf	3,5	Kapper, schoonheidsspecialist	3,0
5. Beeldend kunstenaar, (grafisch) ontwerper	3,5	Aannemer timmerwerk (klein bedrijf)	2,7
6. Bedrijfshoofd klein akkerbouwbedrijf	3,1	Beeldend kunstenaar, (grafisch) ontwerper	2,6
7. Bedrijfshoofd klein gemengd landbouwbedrijf	3,0	Groothandelaar/makelaar roerende goederen	2,5
8. Kapper, schoonheidsspecialist	2,4	Winkelbediende, markt-/straatverkoper	2,3
9. Fysio-, bewegingstherapeut	2,2	Computerprogrammeur/systeemanalist	2,0
10. Aannemer timmerwerk (klein bedrijf)	2,1	Bedrijfsorganisatiedeskundige (zoals consultant)	1,8

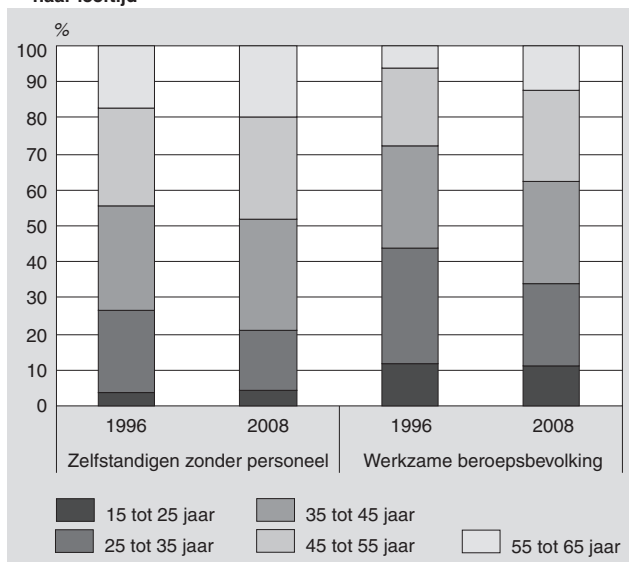

3.2 Zelfstandige zonder personeel ouder dan gemiddeld

De gemiddelde leeftijd van zelfstandigen zonder personeel is het afgelopen decennium iets toegenomen. Dit komt vooral doordat het aandeel ouderen vanwege de vergrijzing is gegroeid. De doorsnee leeftijd van de zelfstandige zonder personeel is echter ook hoger dan gemiddeld in de werkzame beroepsbevolking. In 2008 was een zelfstandige zonder personeel gemiddeld 44 jaar oud, terwijl een gemiddelde werkende 40 jaar was. Vooral het aandeel 55 tot 65-jarigen was onder de zelfstandigen groter dan bij de totale werkzame beroepsbevolking. Een reden hiervoor is dat zelfstandigen niet zoals werknemers automatisch pensioen opbouwen. Wanneer ze (vroeg) stoppen met werken, hebben zij dus dikwijls geen of onvoldoende pensioeninkomsten om op terug te vallen. Zij gaan daarom vaak tot op latere leeftijd door.

Jongeren kwamen binnen de groep zelfstandigen zonder personeel zelden voor. In 2008 was slechts 5 procent 15 tot 25 jaar, van de totale werkzame beroepsbevolking was dit 11 procent.

4. Zelfstandigen zonder personeel en werkzame beroepsbevolking naar leeftijd

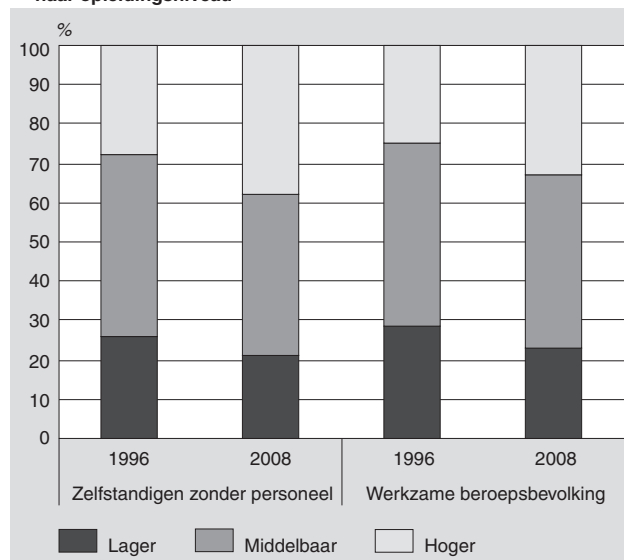
3.3 Opleidingsniveau van zelfstandige zonder personeel is hoog

Zelfstandigen zonder personeel zijn over het algemeen hoger opgeleid dan de totale werkzame beroepsbevolking. Dit verschil is de afgelopen jaren zelfs toegenomen. In 1996 was 28 procent van de zelfstandigen zonder personeel hoogopgeleid. In 2008 was dit al 38 procent. In de werkzame beroepsbevolking liep het aandeel hoogopgeleiden in deze periode op van 25 naar 33 procent. Het percentage laagopgeleiden is onder zelfstandigen zonder personeel altijd iets lager geweest dan binnen de werkzame beroepsbevolking. In 2008 was 21 procent laag opgeleid, tegenover 23 procent van alle werkzamen.

3.4 Zelfstandigen zonder personeel werken meer uren

Zelfstandigen zonder personeel maken aanzienlijk langere werkweken dan gemiddeld. Werkte de doorsnee werkende

5. Zelfstandigen zonder personeel en werkzame beroepsbevolking naar opleidingsniveau

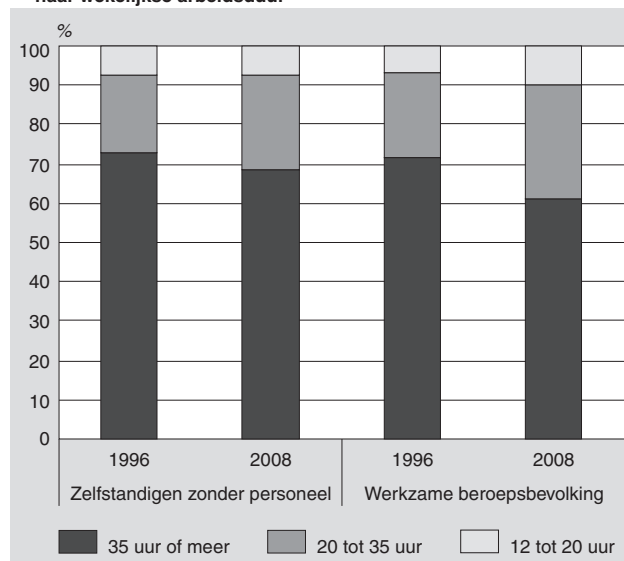

in 2008 zo'n 35 uur per week, voor een gemiddelde zelfstandige zonder personeel was dat 42 uur. Dit komt voor een deel, omdat het relatief vaak mannen zijn. Deze werken over het algemeen meer uren dan vrouwen. Daarnaast zal waarschijnlijk ook het feit dat deze zelfstandigen in de regel hun eigen tijd kunnen indelen een rol spelen. Daardoor vervaagt vaak de grens tussen arbeidstijd en vrije tijd, waardoor er dikwijls langer doorgewerkt wordt. Werken in deeltijd komt dan ook onder zelfstandigen zonder personeel verhoudingsgewijs minder voor. Hoewel het werken in deeltijd binnen deze groep de afgelopen jaren wel iets is toegenomen, blijft het verschil met de werkzame beroepsbevolking groot. In 2008 hadden vier op de tien werkenden een deeltijdbaan, bij de zelfstandigen zonder personeel gold dit voor drie op de tien.

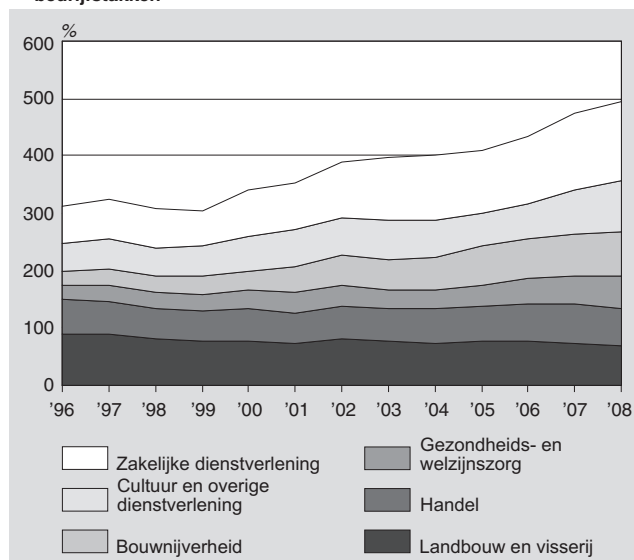
3.5 Sterke groei zelfstandigen in de zakelijke dienstverlening, cultuur en bouw

De bedrijfstakken waar de meeste zelfstandigen zonder personeel werkten, waren in 2008 de zakelijke dienstverle-

6. Zelfstandigen zonder personeel en werkzame beroepsbevolking naar wekelijkse arbeidsduur

7. Zelfstandigen zonder personeel naar meest voorkomende bedrijfstakken

ning, de cultuur en overige dienstverlening, de bouw, landbouw en visserij, de handel en de gezondheids- en welzijnszorg. Een sterke toename deed zich sinds het einde van de vorige eeuw met name voor in de zakelijke dienstverlening, cultuur en overige dienstverlening en de bouw. Vooral de zakelijke dienstverlening is een sector met typische mannenberoepen waar een hoog opleidingsniveau en een hoge gemiddelde arbeidsduur per week niet ongebruikelijk is.

Het aantal zelfstandigen zonder personeel in de landbouw en visserij en de handel bleef constant of nam zelfs af. Dit zijn precies die groepen die in de onderzoeksliteratuur veelvuldig niet tot de typische groep zelfstandigen zonder personeel worden gerekend die aan het eind van de vorige eeuw op kwam (zie kader). Een nieuwe groep die sinds circa 2003 in opkomst is, wordt gevormd door de zelfstandigen zonder personeel in de gezondheids- en welzijnszorg. De opkomst van deze sector is waarschijnlijk de reden waarom ook steeds meer vrouwen werkzaam zijn als zelfstandige zonder personeel.

Technische toelichting

Alle gegevens over zelfstandigen zonder personeel in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Voor dit artikel is gebruik gemaakt van de modules Arbeidsrelatie en Bedrijf niet-werknemers in de EBB. Er is geen gebruik gemaakt van gegevens van de Belastingdienst. Het gegeven of iemand werknemer of zelfstandige is, is dus niet via een juridische benadering vastgesteld. Dit

gegeven is vastgesteld door aan mensen te vragen of ze zichzelf als werknemer of als zelfstandige beschouwen.

Voor alle personen die hebben aangegeven werkzaam te zijn, is de vraagstelling per werkring als volgt:

Werkt u als werknemer?

1. Ja
2. Nee

Als personen 'nee' antwoorden, wordt er gevraagd:

Bent u dan werkzaam in het bedrijf of de praktijk

1. Van uzelf
2. Van uw partner
3. Of van uw ouders of schoonouders?
4. Niet van toepassing (geen van deze)

Aan personen die hebben aangegeven werkzaam te zijn in het eigen bedrijf of in het bedrijf van de partner wordt aanvullend nog gevraagd of ze personeel in dienst hebben. Freelancers krijgen deze vraag niet, omdat van hen wordt verondersteld dat ze geen personeel in dienst hebben:

Heeft u/of uw partner personeel in dienst?

1. Ja
2. Nee

Literatuur

Aerts, M.C.M. (2007). *De zelfstandige in het sociaal recht. De verhouding tussen juridische status en sociaal-economische positie*. Monografieën Sociaal Recht. Kluwer: Deventer.

CWI (2008). *De zzp'er lijkt ineens overal. Werken voor jezelf is ook een optie*. Arbeidsmarkt Journaal, 2008(2), 7-9.

Kamer van Koophandel (2007). *Freelance ondernemen*. KvK, interne uitgave.

Meijer, P.C.A., Vroonhof, P.J.M., Waard de, C.A.C. (1999). *ZZP'er: ondernemer of werknemer*. Discussienota over het ondernemerschap. Diemen.

Muijnck de, J.A., Overweel, M.J., Vroonhof, P.J.M. (2001). *Zelfstandigen zonder personeel: waarheden en mythes*. EIM, interne uitgave.

Pleijster, F., Valk van der, P. (2007). *Van onbemand tot onmisbaar. De economische betekenis van zzp'ers nu en in de toekomst*. EIM: Zoetermeer.

Vroonhof, P., Tissing, H., Swaters, M., Bruins, A., Daveelaar, E. (2008). *Zelfstandigen zonder personeel*. EIM: Zoetermeer.

Steeds minder ontvangers 'aanrechtsubsidie'

Reinder Lok

In 2007 kregen bijna 600 duizend personen de algemene heffingskorting volledig uitbetaald. Sinds 2001 is dit aantal met 240 duizend personen afgenomen. Het aantal met een gedeeltelijke uitbetaling steeg licht van 520 duizend tot ruim 540 duizend.

Negen op de tien ontvangers van een gehele of gedeeltelijke uitbetaling waren vrouwen. De helft bestond uit 50-plussers. Van de vrouwen van 60 tot 65 jaar kreeg 42 procent de algemene heffingskorting uitbetaald.

Met ingang van 2009 wordt de uitbetaling van de algemene heffingskorting in 15 jaar afgebouwd. Uitgezonderd zijn personen geboren voor 1972 en ouders van kleine kinderen. In 2007 viel ruim 93 procent van de ontvangers onder een of beide uitzonderingen. Nog geen 80 duizend ontvangers zouden volgens de nieuwe regeling dus gekort kunnen worden.

1. Inleiding

In dit artikel staat de uitbetaling van de algemene heffingskorting centraal. De algemene heffingskorting is een korting op de te betalen belasting. Iedereen die inkomstenbelasting betaalt, heeft recht op de algemene heffingskorting. In 2007 bedroeg de algemene heffingskorting voor personen onder de 65 jaar 2 043 euro, voor 65-plussers was dit 957 euro.

De algemene heffingskorting is bij de belastingherziening van 2001 ingevoerd als opvolger van de belastingvrije som. De algemene heffingskorting is in principe persoonsgebonden. Personen zonder eigen inkomen of met slechts een klein inkomen kunnen hier echter niet of niet volledig van profiteren, omdat ze geen of niet voldoende inkomstenbelasting betalen. Wanneer ze een partner hebben die wel voldoende belasting betaalt, kunnen zij echter de gemiste korting uitbetaald krijgen.

De uitbetaling van de algemene heffingskorting is politiek omstreden. De stimulans om te gaan werken in een substantiële (deeltijd)baan zou hierdoor voor de niet of weinig verdienende partner te laag zijn. Hij of zij ontvangt immers ook zonder baan of met een zeer beperkt aantal wekelijkse werkuren al de algemene heffingskorting. Vanwege dit effect en omdat het meestal om vrouwen gaat die de heffingskorting uitbetaald krijgen, wordt deze ook wel de 'aanrechtsubsidie' genoemd. Vanaf 2009 wordt de uitbetaling langzaam afgebouwd.

2. Meer dan één miljoen uitbetalingen

In 2007 ontvingen ruim 1,1 miljoen mensen de algemene heffingskorting. Bij 600 duizend werd deze volledig uitbetaald, terwijl 540 duizend een deel betaald kreeg.

Bijna 11,6 miljoen personen kregen de heffingskorting niet uitbetaald, maar konden deze als belastingkorting geheel of gedeeltelijk verzilveren. Dit betekent dat 8,9 procent van alle personen die profiteren van de algemene heffingskorting, dit doet via uitbetaling.

Negen op de tien ontvangers zijn vrouwen. Bijna 560 duizend vrouwen kregen de volledige algemene heffingskorting uitbetaald. Daarnaast ontvingen bijna 470 duizend vrouwen een deel van de korting als uitkering.

In 2007 werd er in totaal 1,78 miljard euro aan algemene heffingskorting uitgekeerd.

3. Voornamelijk oudere vrouwen

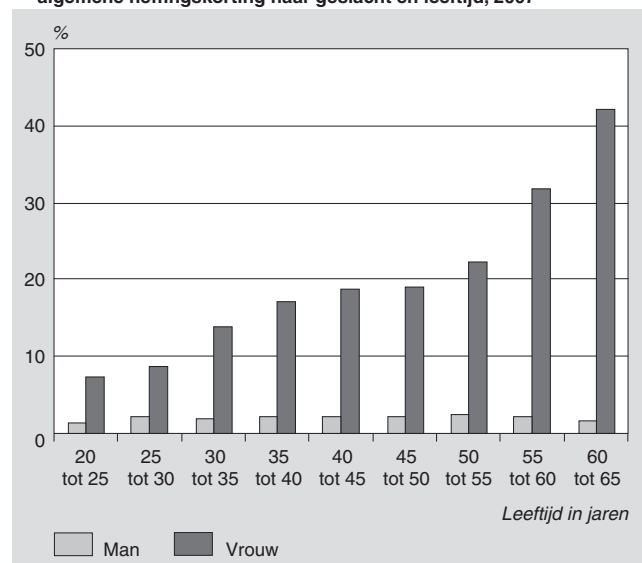
Het percentage van de personen dat de algemene heffingskorting geheel of gedeeltelijk krijgt uitbetaald, is sterk afhankelijk van de leeftijd. Het varieert van 4,3 procent bij de 20 tot 25-jarigen tot 21,8 procent van de 60 tot 65-jarigen. Vanaf 65 jaar ontvangt vrijwel iedereen een AOW-uitkering en betaalt daarmee voldoende belasting om de korting te verzilveren. Al met al is de helft van de ontvangers 50 jaar of ouder.

In alle leeftijdscategorieën wordt de korting voornamelijk aan vrouwen uitbetaald. Het aandeel varieert van 7,4 procent bij jonge vrouwen van 20 tot 25 jaar tot 42 procent bij de 60 tot 65-jarigen.

4. Grotere gezinnen profiteren het vaakst

Van de paren bij wie de minst verdienende partner nog geen 65 jaar is, ontvangt 31,5 procent een gehele of

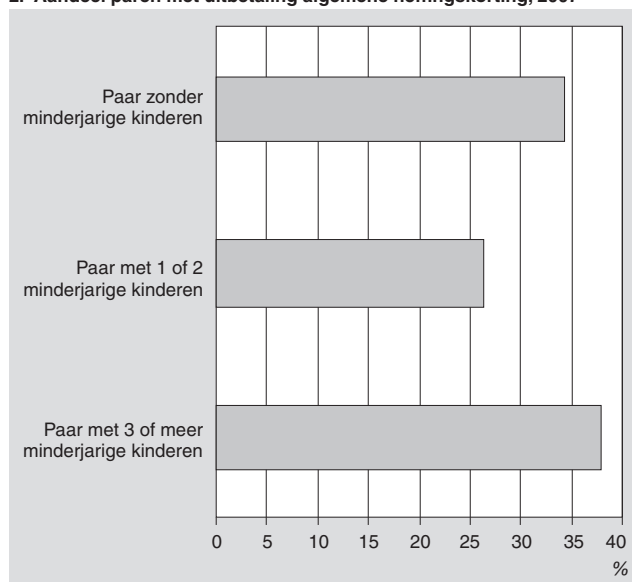
1. Aandeel van de bevolking van 20 tot 65 jaar met uitbetaling algemene heffingskorting naar geslacht en leeftijd, 2007*

gedeeltelijke uitbetaling van de algemene heffingskorting. Als er geen minderjarige kinderen zijn, ligt het percentage op 34,3 procent; bij de gezinnen met minderjarige kinderen is dat 28,4 procent.

Het zijn vooral de grotere gezinnen met drie of meer minderjarige kinderen die het vaakst profijt hebben. Tweeoudergezinnen met een of twee minderjarige kinderen krijgen de korting in 26,4 procent van de gevallen uitgekeerd. Bij grotere gezinnen is dat 38 procent.

2. Aandeel paren met uitbetaling algemene heffingskorting, 2007*

5. Ontwikkeling

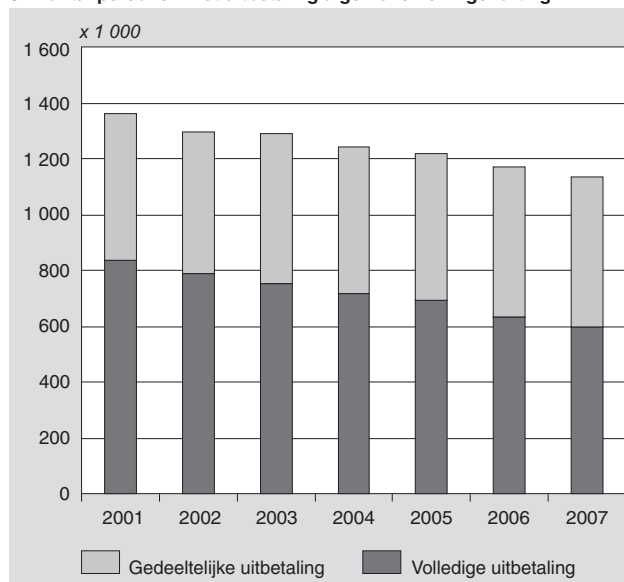
Het aantal personen dat de algemene heffingskorting krijgt uitbetaald, daalt gestaag. Bij de invoering ervan in 2001 ontvingen bijna 840 duizend personen een volledige uitbetaling. Dit aantal is daarna gedaald tot onder de 600 duizend in 2007. Het aantal personen met een gedeeltelijke uitbetaling is in die tijd licht gestegen van 520 duizend tot ruim 540 duizend.

6. Afbouw van de uitbetaling van de algemene heffingskorting

Met ingang van 2009 wordt de uitbetaling van de algemene heffingskorting in 15 jaar afgebouwd. Dit betekent dat vanaf 2009 het recht op de uitbetaling van de korting ieder jaar met 6 2/3 procent wordt verlaagd. Vanaf 2023 bestaat er dan geen recht meer op uitbetaling. Deze afbouw geldt echter niet voor personen die vóór 1972 zijn geboren of voor ouders van een thuiswonend kind tot zes jaar oud.

In 2007 viel ruim 93 procent van de mensen die (een deel van) de algemene heffingskorting kregen uitbetaald onder deze uitzonderingen. Het ging om 1,06 miljoen personen. Van hen waren er 936 duizend geboren vóór 1972, terwijl

3. Aantal personen met uitbetaling algemene heffingskorting

226 duizend een of meerdere jonge kinderen had. Ruim 100 duizend personen vielen onder beide uitzonderingen.

Nog geen 80 duizend personen zouden volgens de regels die vanaf 2009 gelden dus gekort worden op de uitbetaling. Deze zijn samen goed voor ruim 100 miljoen aan uitbetaalde kortingen. In het eerste jaar van afbouw zou daarop dus 6,7 miljoen bezuinigd kunnen worden.

Technische toelichting

Bronnen

De resultaten zijn gebaseerd op gegevens uit het Inkomenspanelonderzoek (IPO) over de jaren 2001 tot en met 2007. Het IPO is een panel(steekproef)onderzoek dat een beeld geeft van de samenstelling en verdeling van het inkomen van personen en huishoudens in Nederland.

De inkomensgegevens zijn voornamelijk afkomstig van de belasting- en toeslagenadministratie van de Belastingdienst. Deze zijn aangevuld met gegevens over studiefinanciering en tegemoetkoming in de schoolkosten. Kinderbijslag wordt toegerekend op basis van de samenstelling van het huishouden.

Huishouden

Een (particulier) huishouden bestaat uit één of meer personen die alleen of samen in een woonruimte gehuisvest zijn en gezamenlijk in de dagelijkse levensbehoeften voorzien.

Steekproef en populatie

Het IPO bestaat uit een aselechte steekproef van personen. De informatie over het inkomen is verzameld voor iedereen

die deel uitmaakt van het huishouden van deze steekproefpersonen. De totale steekproef omvat rond 260 duizend personen in ruim 90 duizend huishoudens.

De gegevens hebben betrekking op de bevolking die op 31 december 2007 in Nederland woonachtig is. In dit artikel zijn personen in tehuizen of inrichtingen buiten beschouwing gelaten.

Nauwkeurigheid en betrouwbaarheid

Zoals bij alle steekproefonderzoeken zijn de uitkomsten van het IPO een schatting van de werkelijke, maar onbe-

kende waarden. De afwijkingen worden voor een deel veroorzaakt, doordat informatie over enkele bestanddelen van het inkomen ontbreekt. Het inkomen van de betreffende groep huishoudens wordt daardoor onder- of overschat. Afwijkingen ten opzichte van de werkelijke waarde zijn ook het gevolg van steekproeffouten. Deze ontstaan, doordat de steekproef door toevallige fluctuaties niet geheel representatief is voor de populatie. De mogelijke afwijking van het waargenomen inkomen ten opzichte van de werkelijke waarde is groter naarmate de spreiding in het inkomen groter is en het aantal waarnemingen kleiner is. In dit artikel zijn voor groepen die uit minder dan 10 duizend personen bestaan, geen gegevens opgenomen.

Cao-lonen 2008, de definitieve gegevens

Monique Hartog

In 2008 zijn de cao-lonen per uur, inclusief bijzondere beloningen, met 3,3 procent gestegen. Deze toename is fors hoger dan de stijging van 2,1 procent in 2007. De stijging van de cao-lonen is in 2008 voor de verschillende sectoren nagenoeg gelijk. In 2007 waren de verschillen tussen de sectoren groter. De grootste loonstijging vond in 2008 plaats in de bedrijfstak cultuur en overige dienstverlening. De horeca is jaren achtereen de bedrijfstak waar de cao-lonen het minst stegen. De loonkosten namen in 2008 meer toe dan de cao-lonen, terwijl in 2007 de loonkostenstijging in de pas liep met de cao-loonstijging. In beide jaren stegen de cao-lonen meer dan de inflatie. Ondanks de hogere inflatie is in 2008 dit verschil groter dan in 2007. Dit zijn uitkomsten van de statistiek Indexcijfers van cao-lonen (2000=100), waarvan de gegevens over 2008 definitief zijn vastgesteld.

1. Cao-loonstijging fors toegenomen

De cao-lonen, inclusief bijzondere beloningen, stegen in 2008 met 3,3 procent en dit is fors hoger dan de loonstijging in 2007. De stijging in 2008 wordt getemperd door het eerste kwartaal. Vanaf het tweede kwartaal vond er een versnelling van de cao-loonstijging plaats, waardoor de lonen per kwartaal tot het eind van 2008 met 3,5 procent toenamen. Dit terwijl de lonen in het eerste kwartaal nog met 2,9 procent stegen ten opzichte van een jaar eerder.

Over een langere periode valt op dat de cao-loonstijging in 2008 weer hetzelfde niveau benadert als van 2002. De lonen stegen in de periode 1998 tot 2003 elk jaar met meer dan 3 procent, waarna een daling ingezet werd totdat in

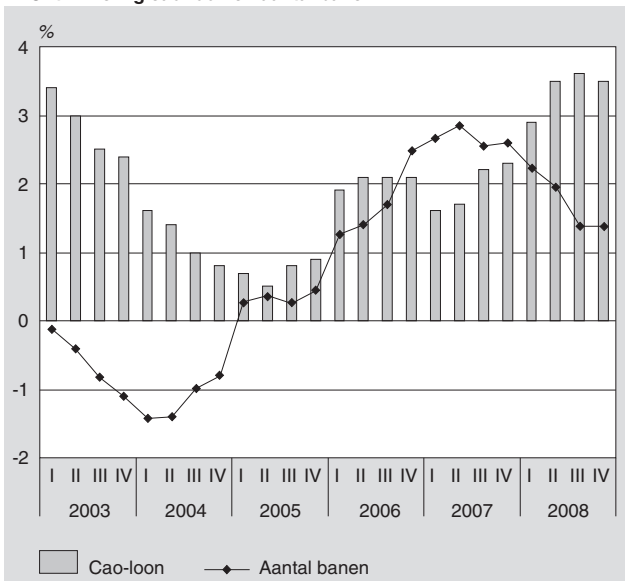
2005 het laagste punt bereikt werd met een loonstijging van 0,7 procent. De jaren die hierop volgden lieten weer een opgaande lijn zien, resulterend in 2008 met een cao-loonstijging met meer dan 3 procent.

Een economische verklaring voor de ontwikkeling van de cao-lonen is de situatie op de arbeidsmarkt. De krimp van de economie in 2008 heeft per saldo nog niet geleid tot banenverlies. Dit wijst er op dat de werkgelegenheid in 2008 nog nauwelijks heeft gereageerd op de omslag in de conjunctuur. De banengroei is in de tweede helft van 2008 wel duidelijk minder dan in de eerste helft van dat jaar.¹⁾ Zoals gebruikelijk voor cao-afspraken heeft dit alles pas later gevolgen voor de cao-loonontwikkeling. Deze latere reactie komt doordat er nog steeds cao-afspraken lopen uit akkoorden die afgesloten zijn voordat de economie begon te krimpen.

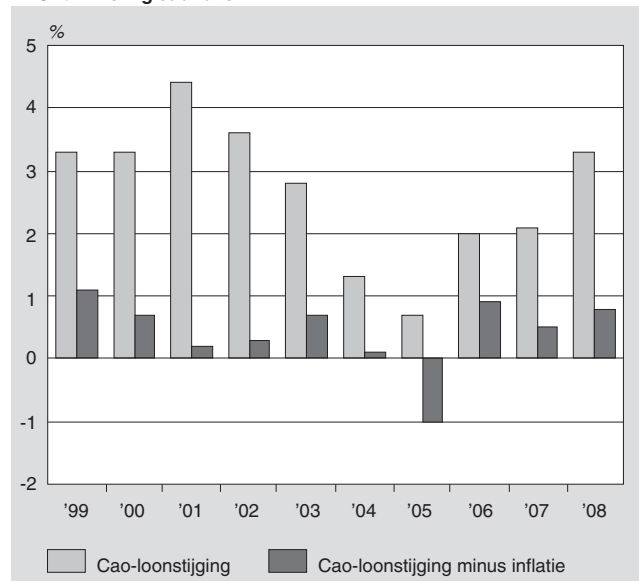
2. Loonstijging boven inflatie

In 2008 lag de cao-loonstijging 0,8 procentpunt boven de inflatie, die in 2008 uitkwam op 2,5 procent. Het verschil tussen de loonstijging en de inflatie in 2007 was met 0,5 procentpunt een stuk lager. In de laatste tien jaar lag de stijging van de cao-lonen gemiddeld 0,4 procentpunt boven de inflatie. Het enige jaar in de periode sinds 1999 waarbij de inflatie hoger was dan de cao-loonstijging, was 2005. Een positief verschil tussen de cao-loonstijging en de inflatie hoeft niet te betekenen dat werknemers er reëel even veel in koopkracht op vooruit zijn gegaan. Het nettoloon is namelijk ook afhankelijk van de veranderingen in de premies die werknemers betalen voor pensioen, sociale verzekeringen (inclusief zorg) en de loonheffing. Voor de werknemers in 2008 speelde vooral de verhoging van de basispremie in de zorg een rol.

1. Ontwikkeling cao-loon en aantal banen

2. Ontwikkeling cao-lonen

3. Cao-loonstijging gaat per sector gelijk op

De loonstijging voor cao-sector overheid was in 2008 gelijk aan die in de gesubsidieerde sector (3,5 procent), op de voet gevolgd door de sector particuliere bedrijven (3,3 procent).

Exclusief bijzondere beloningen zijn de verschillen tussen de sectoren groter. De stijging bij de overheid was met 2,2 procent het laagst, de overige sectoren stegen gemiddeld met 3,1 procent.

In 2007 was de sector overheid exclusief bijzondere beloningen nog de sector met de hoogste loonstijging. Dit kwam doordat in één grote cao de tegemoetkoming in de ziektekosten was overgeheveld naar de reguliere maandelijkse loonbetalingen. Inclusief bijzondere beloningen waren de lonen in deze sector in 2007 ook het meest toegenomen. Het verschil tussen de sectoren werd veroorzaakt door de eindejaarsuitkeringen bij de overheid. In een aantal overheidscao's zijn vanaf 2007 afspraken gemaakt over de eindejaarsuitkeringen. In een paar jaar tijd worden deze eindejaarsuitkeringen geleidelijk verhoogd zodat uiteindelijk sprake is van een volledige dertiende maand. Bij de twee andere sectoren speelde in beide jaren de verhoging van de bijzondere beloningen een kleinere rol.

In 2008 zorgen de hoge bijzondere beloningen bij de cao-sector overheid er voor, dat de loonontwikkeling gelijke voet houdt met de overige sectoren.

4. Grootste loonstijging in cultuur en overige dienstverlening

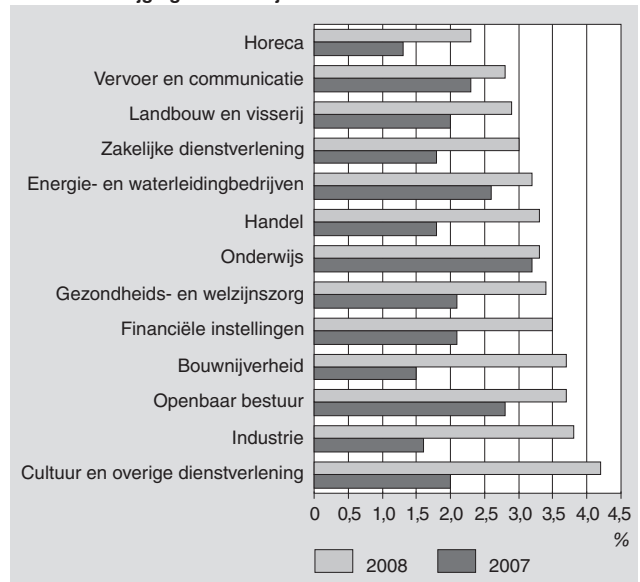
De bedrijfstak cultuur en overige dienstverlening kende in 2008 de grootste cao-loonstijging met 4,2 procent. Daarnaast lagen ook de loonstijgingen in de industrie, het openbaar bestuur, de bouwnijverheid en de financiële instellingen boven het gemiddelde van 3,3 procent.

Tot en met 2007 waren de cao-loonstijgingen bij de bedrijfstak cultuur en overige dienstverlening nagenoeg gelijk aan de gemiddelde stijging in alle bedrijfstakken. Dat dit in

2008 de bedrijfstak met de hoogste loonstijging is, komt omdat in één zwaarwegende cao in deze bedrijfstak een hoge loonmutatie plaatsvond.

De horeca was in 2008, met 2,3 procent, de bedrijfstak met de kleinste loonstijging. Een jaar eerder was de horeca ook de bedrijfstak waar de cao-lonen het minst zijn toegenomen (1,3 procent). Dergelijke bescheiden stijgingen zijn de laatste jaren gebruikelijk in deze bedrijfstak.

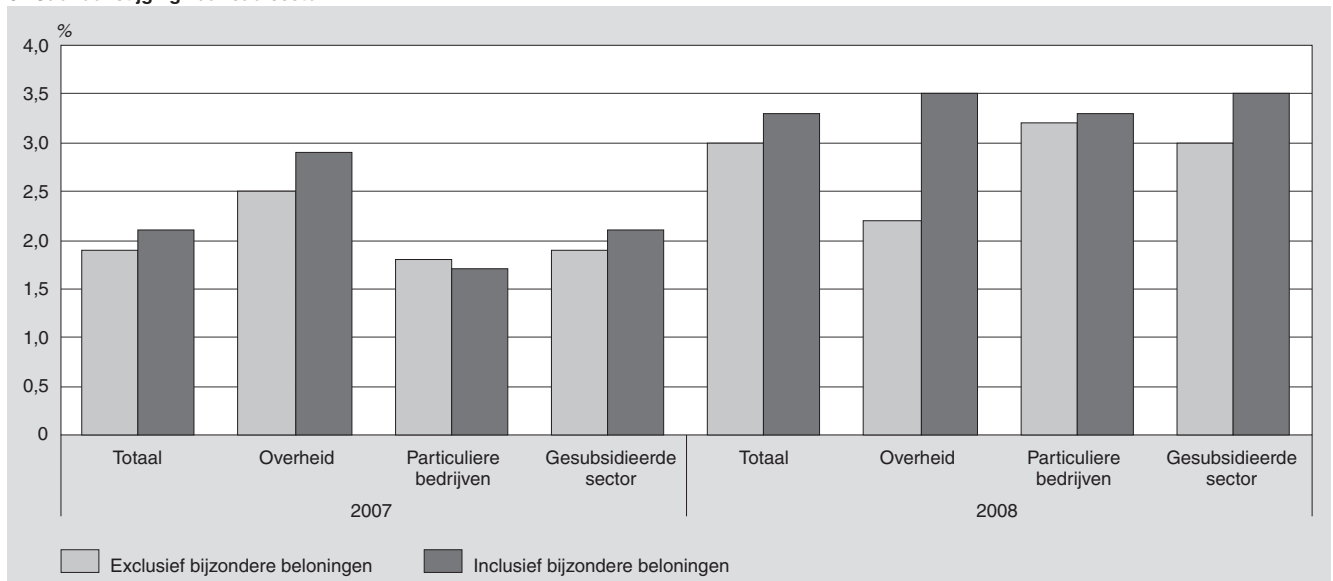
4. Cao-loonstijging naar bedrijfstak

5. Afwijkende loonontwikkeling horeca en financiële instellingen in 2000–2008

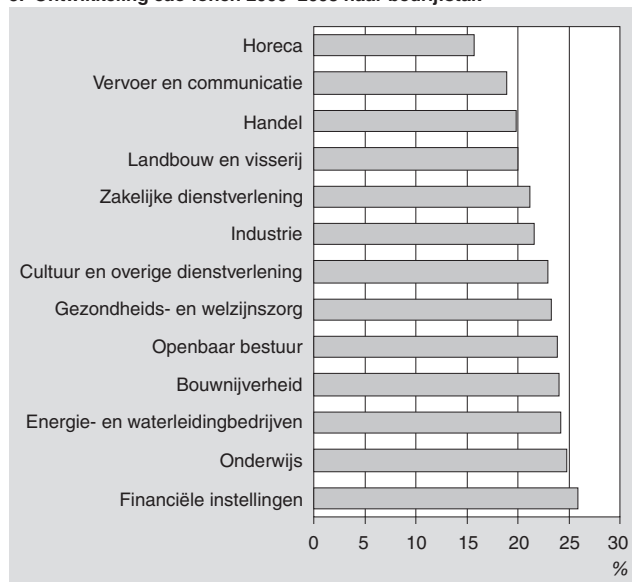
Als over een langere periode naar de ontwikkeling van de cao-lonen per bedrijfstak wordt gekeken, dan is het effect van onregelmatige factoren minder groot. Welke bedrijfstakken hoge en minder hoge cao-loonstijgingen kennen, is dan ook beter zichtbaar. Van 2000 tot en met 2008

3. Cao-loonstijging naar cao-sector

bedroeg de totale stijging van de cao-lonen 22 procent. Bij drie bedrijfstakken wijkt de stijging meer dan 3 procentpunten van dit gemiddelde af. De bedrijfstakken vervoer en communicatie en horeca wijken negatief af en de bedrijfstak financiële instellingen positief. Met een totale loonstijging in 8 jaar van 15,7 procent steeg de bedrijfstak horeca het minste en liet de bedrijfstak financiële instellingen met 25,9 procent de grootste toename zien.

5. Ontwikkeling cao-lonen 2000–2008 naar bedrijfstak

6. Contractuele arbeidsduur constant

Net zoals in de voorgaande jaren is in 2008 de in de cao's overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur van voltijdwerknemers nagenoeg ongewijzigd gebleven. Al sinds 1999 is hierdoor de stijging van de cao-lonen per uur vrijwel gelijk aan de stijging van de cao-lonen per maand.

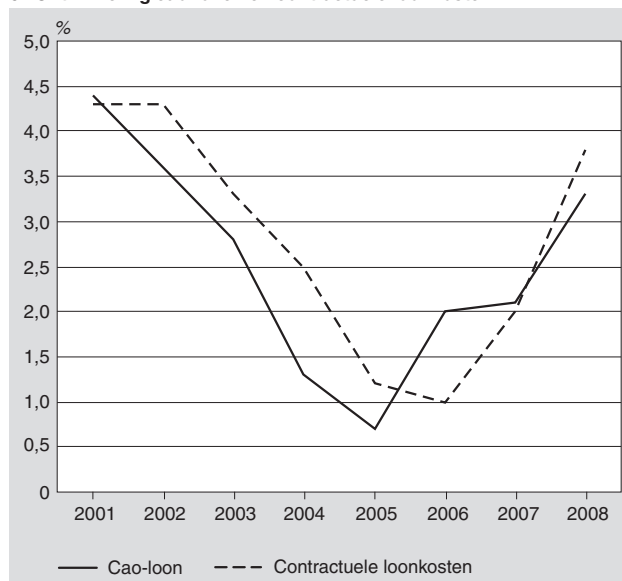
7. Loonkostenstijging hoger dan cao-loonstijging

Naast het cao-loon zijn er nog andere loonkosten voor de werkgevers. De contractuele loonkosten omvatten zowel het cao-loon inclusief bijzondere beloningen als de wettelijke en contractuele werkgeverspremies voor pensioen, vut, werkloosheid, ziektekosten, arbeidsongeschiktheid en sociale fondsen.

In 2008 zijn de contractuele loonkosten met 3,8 procent gestegen; en dit is meer dan de stijging bij de cao-lonen. Dit komt vooral doordat de wettelijke inkomensafhankelijke werkgeversbijdrage in de ziektekosten is verhoogd. Deze verplichte bijdrage is met ingang van de Zorgverzekeringswet in 2006 ingevoerd. Als de ontwikkeling van de contractuele loonkosten over een periode van de laatste acht jaar bekeken wordt, dan blijkt alleen voor 2006 de loonkostenstijging onder de loonstijging te liggen. Deze omslag werd vooral veroorzaakt door de lagere werkgeverspremies voor arbeidsongeschiktheid en (pre)pensioen. In 2007 ging de stijging van beide reeksen gelijk op doordat in dat jaar het

totaal van de werkgeverspremies nagenoeg gelijk gebleven is.

6. Ontwikkeling cao-lonen en contractuele loonkosten

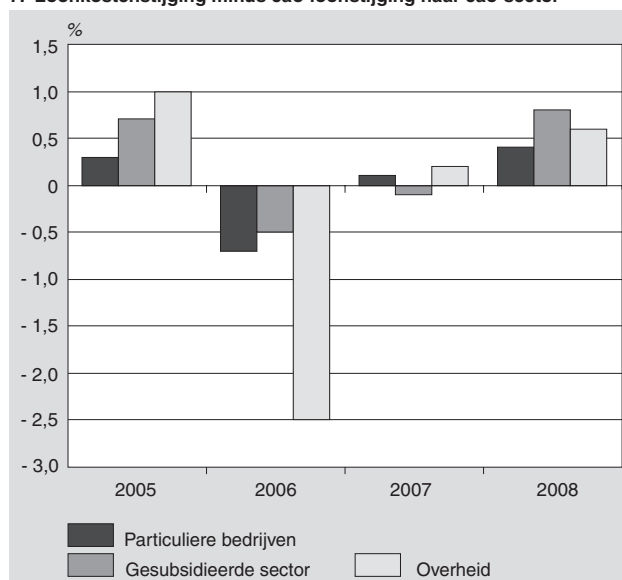

8. Toename loonkosten het grootst bij de gesubsidieerde sector

In 2008 zijn de contractuele loonkosten bij de gesubsidieerde sector het meest gestegen, namelijk met 4,3 procent. Bij de particuliere bedrijven stegen de loonkosten met 3,7 procent het minst.

Het verschil in stijging van de contractuele loonkosten tussen de sectoren werd vooral veroorzaakt door de hogere loonkosten (de wettelijke en contractuele werkgeverspremies) boven op de cao-loonstijgingen. Dit wijkt af van de situatie in 2007 waar het verschil tussen de contractuele loonkostenstijging en de cao-loonstijging voor elk van de drie sectoren marginaal was. In 2006 waren de verschillen

7. Loonkostenstijging minus cao-loonstijging naar cao-sector

een stuk groter. De contractuele loonkostenstijging was toen zelfs lager dan de cao-loonstijging. Vooral bij de overheid kwam dit naar voren. Door de relatief forse daling van de (pre)pensioenpremie was in dat jaar de ontwikkeling van de loonkosten bij deze sector flink lager dan de toename van de cao-lonen.

Recente gegevens

Actuele en meer gedetailleerde uitkomsten over cao-lonen, de contractuele arbeidsduur en de contractuele loonkosten zijn beschikbaar in StatLine, de elektronische databank van het CBS; www.cbs.nl, in de publicatie Cao-lonen; indexcijfers (2000=100).

Begrippenlijst

Bijzondere beloningen

Bijzondere beloningen zijn alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet maandelijkse) beloningen, zoals de vakantietoeslag of de eindejaarsuitkering. Bijzondere beloningen die afhankelijk zijn van winst of het behalen van bepaalde doelstellingen worden buiten beschouwing gelaten.

In januari 2006 is de levensloopregeling ingevoerd. In een aantal cao's zijn afspraken gemaakt over werkgeversbijdragen aan deze regeling. Deze bijdragen tellen mee als bijzondere beloningen. De werkgeversbijdrage voor de levensloopregeling wordt ook betaald aan werknemers die niet meedoen aan de levensloopregeling.

Daarnaast is in januari 2006 de Zorgverzekeringswet van kracht geworden. De verplichte inkomensafhankelijke bijdrage Zorgverzekeringswet telt niet mee in het cao-loon, wel in de contractuele loonkosten. Extra bijzondere beloningen, ter compensatie van de overgang op de nieuwe zorgverzekering tellen mee als bijzondere beloningen.

Cao-lonen

Met de indexcijfers van cao-lonen wordt de ontwikkeling van de bruto lonen weergegeven waarop werknemers bij een normale voltijdarbeidsduur onvoorwaardelijk recht hebben. Deze cijfers hebben betrekking op de loon- en arbeidsduurgegevens zoals die staan vermeld in collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's). Er worden dus geen gerealiseerde bedragen waargenomen; alleen afspraken met betrekking tot de schaallonen en bindend voorgeschreven toeslagen komen in de ontwikkeling van het cao-loon tot uitdrukking. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt naar cao-lonen inclusief bijzondere beloningen en cao-lonen exclusief bijzondere beloningen, en tussen cao-lonen per uur en cao-lonen per maand. Wijzigingen in het cao-loon komen tot uiting in zowel de lonen per maand als in de lonen per uur. Wijzigingen in de overeengekomen

jaarlijkse arbeidsduur zijn alleen van invloed op de cao-lonen per uur.

Het cao-loon omvat de volgende elementen:

- het bruto loon voor normale arbeidstijd van voltijdwerknemers
- alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen.

Uitgesloten zijn toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoeslag of een toeslag voor ploegendienst, en individuele loonstijgingen.

De brutoering van de overhevelingstoeslag (vanaf januari 2001) is zodanig in de indexcijfers verwerkt, dat de brutoering niet leidt tot loonmutaties, voorzover niet van de wettelijke brutoeringsregeling (verhoging van het loon met 1,9 procent met een maximum van 791,85 euro per jaar) is afgeweken.

De uitkomsten in dit artikel hebben betrekking op cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen, tenzij anders staat vermeld.

Contractuele arbeidsduur

De contractuele arbeidsduur is de in de cao's overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur van voltijdwerknemers.

Contractuele loonkosten

De contractuele loonkosten omvatten naast het cao-loon inclusief bijzondere beloningen de wettelijke en contractuele werkgeverspremies voor pensioen, vut, werkloosheid, ziektekosten, arbeidsongeschiktheid en sociale fondsen.

Gesubsidieerde sector

De privaatrechtelijke bedrijven die door subsidie of via wettelijk vastgestelde bijdragen worden gefinancierd, voorzover zij niet tot de overheid behoren. Het gaat hierbij onder meer om het grootste deel van de gezondheids- en welzijnzorg, de uitvoeringsorganen voor de sociale verzekeringen en de sociale werkplaatsen.

Inflatie

De inflatie of consumentenprijsindex van het CBS geeft de gemiddelde prijsverandering weer van goederen en diensten die huishoudens aanschaffen. De uitkomsten hebben betrekking op alle huishoudens.

Jaarmutatie

Procentuele mutatie ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder.

Overheid

De cao-sector overheid omvat alle publiekrechtelijke bedrijven, zoals rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen en het openbaar onderwijs. Daarnaast behoren

de politie, het regulier bijzonder onderwijs en de academische ziekenhuizen tot de overheid.

Particuliere bedrijven

De privaatrechtelijke bedrijven die niet tot de gesubsidieerde sector of de overheid gerekend worden.

Sbi

Voor de indeling van bedrijven naar economische activiteit wordt de Standaard bedrijfsindeling (SBI'93) gebruikt. Dit is een CBS-indeling waarbij de economische activiteit van een

bedrijf of instelling gekenmerkt wordt door het voortgebrachte product, de in het productieproces gebruikte grondstoffen en hulpdiensten, en de aard van het productieproces. De SBI heeft een hiërarchische opbouw. Het hoogste niveau is een indeling in vier bedrijfssectoren. Deze bedrijfssectoren zijn onderverdeeld in zestien bedrijfstakken, die op hun beurt weer gesplitst zijn in bedrijfsklassen en bedrijfsgroepen. De cijfercodes die voor de indeling worden gebruikt vormen niet altijd een aaneensluitende reeks.

Noot in de tekst

1) Persbericht 26-3-2009: Banen en lonen.

Tabel 1
Ontwikkeling cao-lonen en contractuele arbeidsduur

	Sbi-code	Cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen				Cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen				Contractuele jaarlijkse arbeidsduur			
		2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
		%											
Totaal	01-93	0,8	2,1	2,0	3,5	0,7	2,0	2,1	3,3	0,0	0,1	0,0	0,0
Cao-sector													
Particuliere bedrijven		0,8	1,9	1,8	3,5	0,7	1,9	1,7	3,3	0,0	0,1	0,0	0,1
Gesubsidieerde sector		0,8	1,7	2,1	3,4	0,9	1,7	2,1	3,5	0,0	-0,1	0,0	-0,1
Overheid		0,4	3,0	2,9	3,6	0,4	3,0	2,9	3,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Bedrijfstak													
Landbouw en visserij	01-05	0,3	1,6	2,0	2,9	0,3	1,6	2,0	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Industrie	15-37	0,9	1,9	1,6	3,8	0,9	1,8	1,6	3,8	0,0	0,1	0,0	0,0
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	0,8	3,5	2,6	3,2	0,8	3,5	2,6	3,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Bouwnijverheid	45	1,3	2,1	1,5	3,7	1,3	1,4	1,5	3,7	0,0	0,6	0,0	0,0
Handel	50-52	0,4	1,7	1,8	3,4	0,4	1,6	1,8	3,3	0,0	0,0	0,2	0,2
Horeca	55	0,0	1,5	1,2	2,3	0,0	1,4	1,3	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Vervoer en communicatie	60-64	0,5	2,3	2,4	2,8	0,5	2,4	2,3	2,8	0,0	0,0	0,1	0,0
Financiële instellingen	65-67	0,8	3,1	2,1	3,7	0,9	3,1	2,1	3,5	0,0	0,0	0,0	0,2
Zakelijke dienstverlening	70-74	1,0	1,8	1,7	3,3	1,0	1,8	1,8	3,0	0,0	0,1	-0,1	0,3
Openbaar bestuur	75	0,5	3,2	2,8	3,6	0,4	3,3	2,8	3,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Onderwijs	80	0,4	2,6	3,2	3,4	0,4	2,6	3,2	3,3	0,0	0,0	0,0	0,1
Gezondheids- en welzijnzorg	85	0,8	1,7	2,1	3,4	0,7	1,7	2,1	3,4	0,0	0,0	0,0	-0,1
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	0,9	1,8	1,9	4,2	0,9	1,7	2,0	4,2	0,0	0,0	0,0	0,0

Tabel 2
Ontwikkeling contractuele loonkosten

	Sbi-code	Contractuele loonkosten per maand				Contractuele loonkosten per uur			
		2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
		%							
Totaal	01-93	1,2	1,1	2,0	4,0	1,2	1,0	2,0	3,8
Cao-sector									
Particuliere bedrijven		1,1	1,2	1,8	3,9	1,0	1,2	1,8	3,7
Gesubsidieerde sector		1,6	1,2	2,0	4,1	1,6	1,2	2,0	4,3
Overheid		1,5	0,5	3,0	4,2	1,4	0,5	3,1	4,1
Bedrijfstak									
Landbouw en visserij	01-05	0,2	1,4	1,8	3,9	0,2	1,4	1,8	4,0
Industrie	15-37	1,3	1,3	1,9	4,0	1,4	1,1	1,9	4,0
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	2,3	0,7	2,5	3,7	2,3	0,7	2,5	3,7
Bouwnijverheid	45	1,2	1,5	1,3	3,8	1,2	0,9	1,3	3,8
Handel	50-52	0,8	0,5	1,7	4,2	0,8	0,5	1,5	4,1
Horeca	55	0,4	0,3	0,7	3,1	0,4	0,3	0,6	3,1
Vervoer en communicatie	60-64	1,2	2,5	2,8	2,9	1,2	2,5	2,7	2,9
Financiële instellingen	65-67	0,7	2,2	2,1	3,2	0,7	2,2	2,2	3,0
Zakelijke dienstverlening	70-74	1,2	0,9	1,7	4,0	1,2	0,9	1,8	3,8
Openbaar bestuur	75	1,5	1,2	2,9	4,2	1,5	1,2	2,8	4,3
Onderwijs	80	1,4	-0,3	3,3	4,0	1,4	-0,3	3,4	3,9
Gezondheids- en welzijnzorg	85	1,6	1,0	2,1	4,3	1,5	1,0	2,2	4,3
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	1,3	1,0	1,9	4,6	1,3	0,9	1,9	4,6

Tabel 3
Indexcijfers van cao-lonen; definitieve gegevens 2008

	Sbi-code	Jan.	Febr.	Maart	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Jaar
Cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen		<i>2000=100</i>												
Totaal	01-93	120,5	120,7	120,9	121,6	121,7	122,2	122,9	123,1	123,1	123,2	123,2	123,2	122,2
Cao-sector														
Particuliere bedrijven		119,9	120,0	120,2	121,1	121,1	121,5	122,3	122,4	122,5	122,5	122,5	122,5	121,6
Gesubsidieerde sector		121,0	121,2	121,9	122,0	122,4	123,2	123,5	123,5	123,5	123,5	123,5	123,5	122,7
Overheid		122,9	123,1	123,3	123,7	123,7	124,4	125,1	125,5	125,5	125,6	125,6	125,6	124,5
Bedrijfstak														
Landbouw en visserij	01-05	119,0	119,0	119,1	120,2	120,4	120,4	121,6	121,6	121,6	121,6	121,6	121,6	120,6
Industrie	15-37	119,6	119,8	120,3	121,2	121,3	121,9	122,6	122,6	122,6	122,7	122,7	122,7	121,7
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	122,2	122,2	122,2	122,2	122,2	125,7	125,7	125,7	125,7	125,7	125,7	125,7	124,2
Bouwnijverheid	45	122,5	123,1	123,1	124,4	124,4	124,6	125,9	125,9	125,9	125,9	125,9	125,9	124,8
Handel	50-52	118,4	118,6	118,6	119,9	119,9	120,0	120,7	121,1	121,1	121,2	121,2	121,2	120,2
Horeca	55	113,8	113,8	113,8	114,3	114,3	114,3	117,3	117,3	117,3	117,5	117,5	117,5	115,7
Vervoer en communicatie	60-64	118,0	118,0	118,0	119,0	119,0	119,2	119,7	119,7	119,7	119,5	119,6	119,6	119,1
Financiële instellingen	65-67	124,0	124,0	124,9	124,9	124,9	126,1	126,1	126,1	126,7	126,7	126,7	126,7	125,6
Zakelijke dienstverlening	70-74													
		120,5	120,5	120,6	121,3	121,3	121,3	122,2	122,3	122,3	122,3	122,3	122,3	121,6
Openbaar bestuur	75	122,0	122,4	122,4	123,3	123,4	124,4	124,7	124,7	124,7	124,7	124,7	124,7	123,8
Onderwijs	80	123,7	123,7	123,7	123,7	123,7	123,7	125,1	126,2	126,2	126,3	126,3	126,3	124,9
Gezondheids- en welzijnzorg	85	121,3	121,6	122,2	122,2	122,6	123,5	123,9	123,9	123,9	123,9	123,9	123,9	123,1
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	120,1	120,2	120,7	121,9	122,2	122,5	124,5	124,5	124,5	124,7	124,7	124,7	122,9
Cao-lonen per uur inclusief bijzondere beloningen														
Totaal	01-93	120,3	120,5	120,8	121,5	121,6	122,0	122,8	122,9	123,0	123,0	123,0	123,0	122,0
Cao-sector														
Particuliere bedrijven		119,6	119,8	120,0	120,9	120,9	121,2	122,1	122,2	122,2	122,3	122,3	122,3	121,3
Gesubsidieerde sector		121,1	121,3	122,0	122,0	122,5	123,3	123,6	123,6	123,6	123,6	123,6	123,6	122,8
Overheid		122,9	123,1	123,3	123,7	123,7	124,4	125,1	125,5	125,5	125,6	125,6	125,6	124,5
Bedrijfstak														
Landbouw en visserij	01-05	118,4	118,4	118,5	119,6	119,8	119,8	121,0	121,0	121,0	121,0	121,0	121,0	120,0
Industrie	15-37	119,5	119,7	120,2	121,1	121,2	121,8	122,5	122,5	122,5	122,6	122,6	122,6	121,6
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	122,2	122,2	122,2	122,2	122,2	125,7	125,7	125,7	125,7	125,7	125,7	125,7	124,2
Bouwnijverheid	45	121,7	122,3	122,3	123,6	123,6	123,8	125,1	125,1	125,1	125,1	125,1	125,1	124,0
Handel	50-52	118,1	118,3	118,3	119,6	119,6	119,7	120,4	120,8	120,8	120,9	120,9	120,9	119,8
Horeca	55	113,8	113,8	113,8	114,2	114,2	114,2	117,2	117,2	117,2	117,5	117,5	117,5	115,7
Vervoer en communicatie	60-64	117,8	117,8	117,8	118,8	118,8	119,0	119,5	119,5	119,5	119,3	119,4	119,4	118,9
Financiële instellingen	65-67	124,3	124,3	125,1	125,2	125,2	126,4	126,4	126,4	127,0	127,0	127,0	127,0	125,9
Zakelijke dienstverlening	70-74													
		120,1	120,1	120,3	120,9	120,9	120,9	121,8	121,9	121,9	122,0	122,0	122,0	121,2
Openbaar bestuur	75	122,0	122,5	122,5	123,3	123,4	124,5	124,8	124,8	124,8	124,8	124,8	124,8	123,9
Onderwijs	80	123,6	123,6	123,6	123,6	123,6	123,6	125,0	126,1	126,1	126,2	126,2	126,2	124,8
Gezondheids- en welzijnzorg	85	121,5	121,8	122,5	122,5	122,8	123,8	124,1	124,1	124,1	124,1	124,1	124,1	123,3
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	120,1	120,2	120,7	121,9	122,2	122,5	124,5	124,5	124,5	124,7	124,7	124,7	122,9
Contractuele loonkosten per uur inclusief bijzondere beloningen														
Totaal	01-93	123,1	123,2	123,5	124,3	124,4	124,8	125,6	125,7	125,8	125,8	125,8	125,8	124,8
Cao-sector														
Particuliere bedrijven		121,8	122,0	122,2	123,1	123,2	123,5	124,4	124,5	124,6	124,6	124,6	124,6	123,6
Gesubsidieerde sector		125,0	125,2	125,9	126,0	126,4	127,3	127,6	127,6	127,6	127,6	127,6	127,6	126,8
Overheid		126,9	127,2	127,4	127,8	127,8	128,4	129,2	129,6	129,6	129,6	129,6	129,6	128,6
Bedrijfstak														
Landbouw en visserij	01-05	119,1	119,1	119,2	120,3	120,5	120,5	121,8	121,8	121,8	121,8	121,8	121,8	120,8
Industrie	15-37	121,8	122,0	122,5	123,4	123,5	124,2	124,9	124,9	124,9	125,0	125,0	125,0	123,9
Energie- en waterleidingbedrijven	40-41	124,7	124,7	124,7	124,7	124,7	128,2	128,2	128,2	128,2	128,2	128,2	128,2	126,7
Bouwnijverheid	45	122,0	122,5	122,5	123,9	123,9	124,2	125,5	125,5	125,5	125,5	125,5	125,5	124,3
Handel	50-52	119,3	119,5	119,6	121,0	121,1	121,1	121,8	122,3	122,3	122,4	122,4	122,4	121,3
Horeca	55	113,6	113,6	113,6	114,1	114,1	114,1	117,1	117,1	117,1	117,4	117,4	117,4	115,5
Vervoer en communicatie	60-64	123,5	123,5	123,5	124,6	124,6	124,7	125,4	125,4	125,4	125,3	125,4	125,4	124,7
Financiële instellingen	65-67	123,8	123,8	124,6	124,7	124,7	125,8	125,8	125,8	126,4	126,4	126,4	126,4	125,4
Zakelijke dienstverlening	70-74													
		123,3	123,3	123,5	124,1	124,1	124,2	125,1	125,2	125,2	125,2	125,2	125,2	124,5
Openbaar bestuur	75	126,7	127,2	127,2	128,0	128,1	129,1	129,5	129,5	129,5	129,5	129,5	129,5	128,6
Onderwijs	80	127,0	127,0	127,0	127,0	127,0	127,0	128,4	129,4	129,4	129,6	129,6	129,6	128,2
Gezondheids- en welzijnzorg	85	125,5	125,7	126,5	126,5	126,9	127,8	128,2	128,2	128,2	128,2	128,2	128,2	127,3
Cultuur en overige dienstverlening	90-93	123,6	123,8	124,3	125,5	125,8	126,2	128,1	128,1	128,1	128,3	128,3	128,3	126,5

Wie volgen een re-integratietraject?

Caroline Bloemendal en Antoinette van Poeijer

Hoewel het kabinetsbeleid erop is gericht vooral personen met een zwakke arbeidsmarktpositie te ondersteunen bij het vinden van betaald werk, lijkt dit niet altijd de praktijk te zijn. Zo volgen ouderen zonder werk, met uitzondering van de WW'ers, veel minder vaak een re-integratietraject dan jongeren. Dat geldt nog eens extra wanneer ze langdurig geregistreerd zijn. Niet-westerse allochtonen lijken ten opzichte van autochtonen vaker een re-integratietraject te krijgen, maar na correctie voor andere achtergrondkenmerken, zoals leeftijd, blijkt dit ogenschijnlijke verband te verdwijnen. Vrouwen volgen ongeveer even vaak een re-integratietraject als mannen.

1. Inleiding

De vraag die in dit artikel centraal staat is wie er deelnemen aan een door het UWV, CWI of gemeenten aangeboden re-integratietraject.

In het Kwartaalbericht Arbeidsmarkt 2005 dat door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) is opgesteld, is het beleid van de overheid als volgt geformuleerd: *'De belangrijkste kabinetsdoelstelling op het terrein van re-integratie is dat iedere uitkeringsgerechtigde of werkloze die dat niet op eigen kracht kan, ondersteuning krijgt bij het verkleinen van de afstand tot regulier werk.'* (SZW, 2005). Deze doelstelling komt voort uit Europese afspraken om langdurige werkloosheid zoveel mogelijk te voorkomen. Het uitgangspunt daarbij is dat iedere werkloze die hulp nodig heeft bij het vinden van betaald werk, hierin gesteund wordt. Of dit ook zo is, is echter de vraag. Een paar cijfers: eind 2005 stonden bijna 700 duizend volwassenen van 23 tot 65 jaar en bijna 38 duizend jongeren van 15 tot 23 jaar geregistreerd in de WW, bijstand of als niet-werkende werkzoekende zonder uitkering.¹⁾ Van deze volwassenen kreeg 14 procent in 2006 een re-integratietraject aangeboden en van de jongeren 16 procent (CBS, 2007). Het resultaat is opvallend, omdat uit onderzoek blijkt dat volwassenen minder snel uit de werkloosheid raken (Bierings en Michiels, 2008) en daarom juist meer ondersteuning nodig hebben.

Dat het niet vanzelfsprekend is dat de zwaksten op de arbeidsmarkt re-integratieondersteuning krijgen, komt ook naar voren in een onderzoek van SEO, waaruit blijkt dat re-integratietrajecten vaak selectief worden ingezet. Daarbij vindt een deel van de selectie plaats op basis van kenmerken die in gegevensbestanden bekend zijn. Echter: *'Re-integratietrajecten worden ook selectief ingezet op basis van kenmerken die niet observeerbaar zijn zoals iemands motivatie'* (Heyma, Zwinkels en Van Seters, 2003, zoals beschreven in Groot, Heyma en Kok, 2006).

In dit artikel wordt beschreven welke personen, die in aanmerking komen voor een re-integratietraject, dit ook kre-

gen. Gekeken is daarbij naar zowel kenmerken van de uitkering, zoals de uitkeringssoort en de registratieduur, als naar demografische kenmerken zoals geslacht, leeftijd, herkomst en de stedelijkheid van de woongemeente. Hierbij is nagegaan of de relaties die er op het eerste gezicht tussen deze kenmerken en het volgen van een re-integratietraject lijken te zijn, blijven bestaan wanneer andere kenmerken in beschouwing worden genomen. Naast de bovenstaande kenmerken zijn er nog andere die waarschijnlijk een rol spelen bij het ontvangen van een re-integratietraject, zoals opleiding, motivatie en arbeidsverleden. Om methodologische redenen zijn deze hier niet meegenomen. Dit onderzoek richt zich speciaal op het volgen van een re-integratietraject, omdat dit de meest intensieve vorm van re-integratieondersteuning is. De verwachting is namelijk dat juist personen met een zwakke arbeidsmarktpositie naar verhouding vaker aan deze vorm van re-integratieondersteuning deelnemen. Andere vormen van re-integratieondersteuning zijn buiten beschouwing gelaten.

2. Onderzoekspopulatie

In dit onderzoek worden personen bestudeerd van 15 tot 65 jaar die ultimo 2005 een WW- of bijstandsuitkering ontvingen of geregistreerd waren bij het CWI als niet-werkende werkzoekenden en geen uitkering ontvingen, de zogenoemde niet-uitkeringsontvangers. Het betreft ongeveer 662 duizend personen.

Personen die in de onderzoeksperiode op enig moment (ook) een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvingen of ultimo 2005 een arbeidsgehandicapt (AG)-indicatie hadden, zijn buiten beschouwing gelaten. Dit omdat bij deze personen de aard en mate van arbeidsongeschiktheid waarschijnlijk een veel grotere invloed heeft op het volgen van een re-integratietraject dan de hier besproken kenmerken.

2.1 Naar uitkeringskenmerken

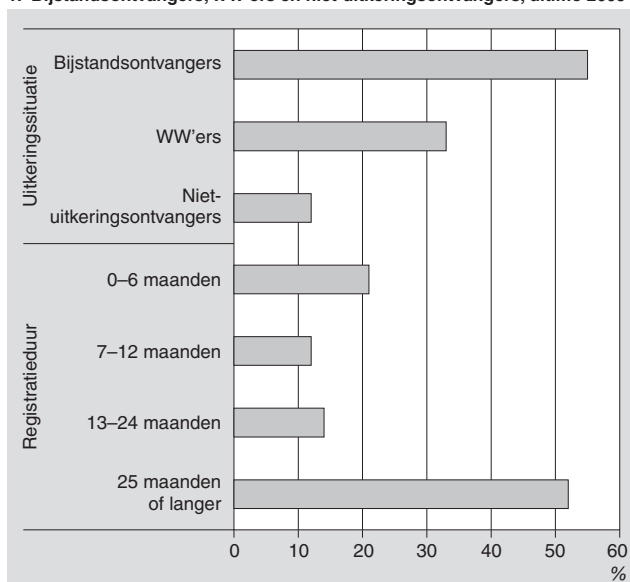
Meer dan de helft (55 procent) van de personen in de onderzoeksgroep ontving een bijstandsuitkering, bij een derde ging het om personen met een WW-uitkering, terwijl 12 procent onder de categorie niet-uitkeringsontvangers viel.

Het merendeel van de gevallen betrof personen die al langer dan twee jaar, al dan niet met uitkering, als werkloze stonden geregistreerd: 52 procent. Bij een op de vijf was de registratieduur korter dan een half jaar.

2.2 Naar demografische kenmerken

Wanneer we naar de demografische kenmerken kijken, dan blijken er behoorlijke verschillen te zijn tussen de onderzoeksgroep en de totale bevolking van 15 tot 65 jaar. Zo bevat de onderzoeksgroep verhoudingsgewijs iets meer vrouwen. Ook zijn ouderen van 55 jaar en ouder overver-

1. Bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers, ultimo 2005

tegenwoordigd, terwijl jongeren van 15 tot 25 jaar sterk ondervertegenwoordigd zijn. Opvallend is het relatief hoge aandeel allochtonen onder de bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers, 43 procent tegenover 20 procent in de totale bevolking.

Staat 1
Demografische kenmerken bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers¹⁾ en totale bevolking, personen 15 tot 65 jaar, ultimo 2005

	Bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers	Totale bevolking ²⁾
Totaal (x 1 000)	662	10 940
w.v. (%)		
man	47	50
vrouw	53	50
w.v. (%)		
15 tot 25 jaar	9	18
25 tot 35 jaar	20	20
35 tot 45 jaar	26	24
45 tot 55 jaar	22	21
55 tot 65 jaar	23	18
w.v. (%)		
autochtoon	56	80
allochtoon	43	20

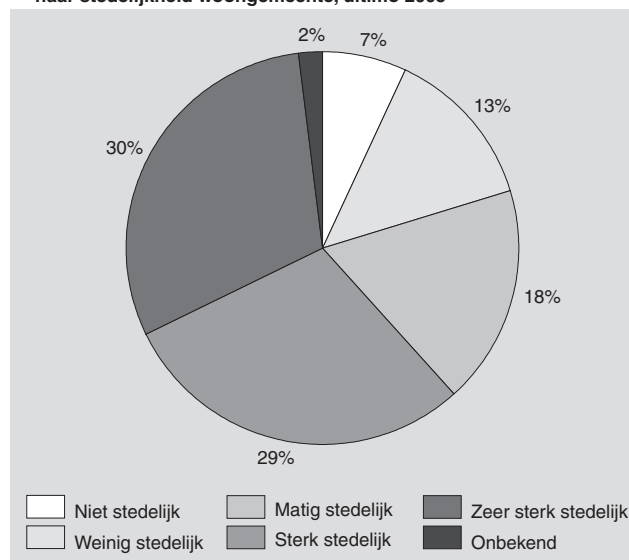
¹⁾ Op basis van EBB en GBA.

Zes van de tien bijstandontvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers wonen in een sterk of zeer sterk stedelijke gemeenten. Gezien het feit dat zich onder de als werkloos geregistreerden relatief veel niet-westerse allochtonen bevinden, ligt dat ook voor de hand. Deze wonen immers vaker in de vier grote steden: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en in iets mindere mate Utrecht (Oudhof, Van der Vliet, Hermans, 2008).

3. Bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers met en zonder re-integratietraject

De onderzoekspopulatie is gesplitst in twee onderzoeksgroepen, afhankelijk van het feit of personen tussen ultimo 2005 en ultimo 2007 wel of geen re-integratietraject

2. Bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers naar stedelijkheid woongemeente, ultimo 2005

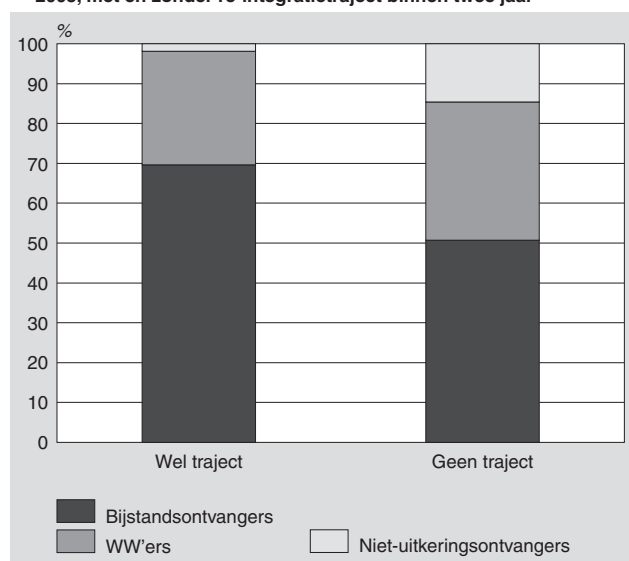
volgden. Op grond van de in de inleiding beschreven kenmerken wordt een aantal opvallende zaken over deze onderzoeksgroepen weergegeven. Of de beschreven kenmerken een aantoonbaar verband hebben met het wel of niet volgen van een traject wordt in paragraaf 4 besproken.

3.1 Naar uitkeringskenmerken

Bijstandsonvangers volgden naar verhouding het vaakst een re-integratietraject binnen twee jaar na peilmoment. Bijna 70 procent van de personen met een traject waren bijstandsonvanger, terwijl ze maar 51 procent van de personen zonder traject uitmaakten. WW'ers namen 29 procent van alle trajecten voor hun rekening. Slechts 2 procent van de personen die een traject startten, waren niet-uitkeringsontvangers, terwijl zij 12 procent van de personen zonder traject omvatten.

Naar registratieduur was er weinig verschil tussen personen die wel een re-integratietraject volgden en degenen die dat niet deden (niet in figuur).

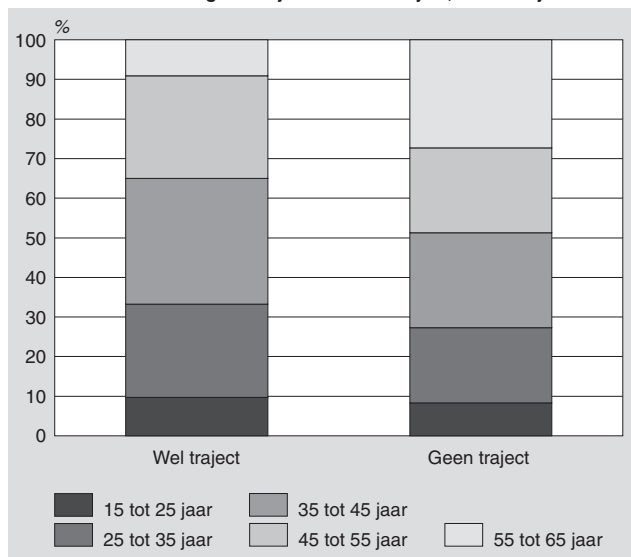
3. Bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers, ultimo 2005, met en zonder re-integratietraject binnen twee jaar

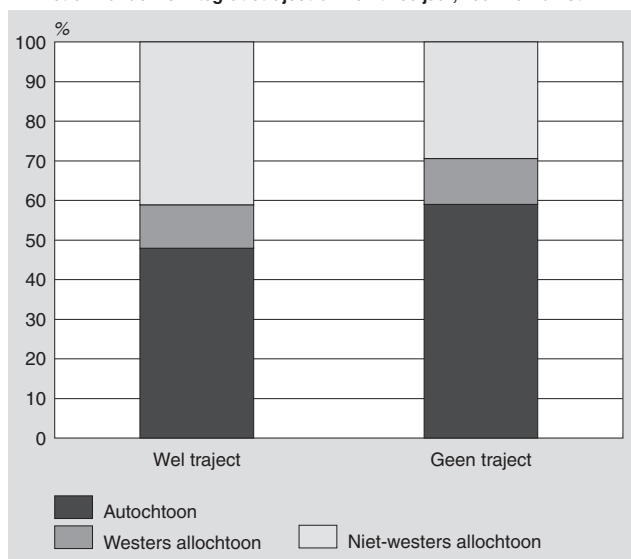
3.2 Naar demografische kenmerken

Ouderen komen veel minder snel (weer) aan de slag dan jongeren (Corpeleijn, 2009). Je zou dus verwachten dat zij eerder voor een re-integratietraject in aanmerking komen dan jongeren. Het tegenovergestelde lijkt echter het geval. De 55-plussers waren juist ondervetegenwoordigd in de groep met een traject. 25 tot 55-jarige bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers kregen relatief het vaakst een re-integratietraject. Ook jongeren van 15 tot 25 jaar volgden minder vaak een traject dan je op grond van hun aandeel in de totale onderzoekspopulatie zou verwachten. In de verdeling naar geslacht is nagenoeg geen onderscheid tussen de groep met en zonder re-integratietraject (niet in figuur). Vrouwen volgden procentueel even vaak een re-integratietraject als mannen.

4. Bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers, ultimo 2005, met en zonder re-integratietraject binnen twee jaar, naar leeftijd

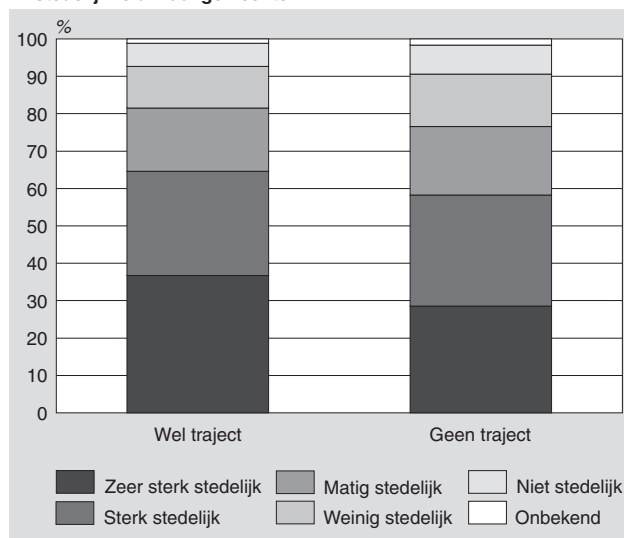

5. Bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers, ultimo 2005, met en zonder re-integratietraject binnen twee jaar, naar herkomst

Het aandeel niet-westerse allochtonen is aanmerkelijk hoger in de groep die een re-integratietraject volgde dan in de groep zonder traject: 41 procent versus 29 procent. Ook kregen bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers in de sterk stedelijke gemeenten verhoudingsgewijs vaker een traject dan degenen in de minder stedelijke gebieden.

6. Bijstandsonvangers, WW'ers en niet-uitkeringsontvangers, ultimo 2005, met en zonder re-integratietraject binnen twee jaar, naar stedelijkheid woongemeente

4. Samenhang tussen achtergrondkenmerken en het volgen van een traject

In de voorgaande paragraaf is een beschrijving gegeven van de verdelingen van achtergrondkenmerken naar het krijgen van een re-integratietraject. Om zicht te krijgen op de samenhang tussen de verschillende achtergrondkenmerken en de kans op het volgen van een re-integratietraject is een logistische regressieanalyse uitgevoerd. In staat 2 worden hiervan de hoofdeffecten gepresenteerd.

Figuur 3 liet zien dat bijstandsonvangers naar verhouding vaker in aanmerking kwamen voor het volgen van een re-integratietraject dan WW'ers en niet-uitkeringsontvangers. Uit staat 2 blijkt dat ze ongeveer tweemaal zoveel kans hebben een traject te volgen dan WW'ers, terwijl ze veertien maal zoveel kans maken een traject te volgen dan niet-uitkeringsontvangers. Deze uitkomsten worden echter bijna volledig verklaard door de samenhang van uitkerings-situatie (WW, bijstand of geen uitkering) met leeftijd (interactie-effect, zie kader): binnen de groepen bijstandsonvangers en niet-uitkeringsontvangers maken jongeren meer kans op een traject dan ouderen, terwijl oudere WW'ers verhoudingsgewijs juist vaker een re-integratietraject volgen dan jongere WW'ers. Wellicht komt dit ook door de aard van de uitkering. Deze wordt maar voor een korte tijd verstrekt. Daarnaast hebben personen met een WW-uitkering over het algemeen vaker een recent arbeidsverleden dan bijstandsonvangers en niet-uitkeringsontvangers. Ook is de dynamiek in de WW groter dan in de bijstand. Dit neemt overigens niet weg dat jongeren over het algemeen genomen (over alle uitkeringen bekeken) vaker een re-integratietraject krijgen dan ouderen.

Staat 2
Relatie tussen het volgen van een re-integratietraject binnen twee jaar door WW'ers, bijstandsonvangers en niet-uitkeringsontvangers ¹⁾, ultimo 2005, en achtergrondkenmerken

	Exp(B)	Wald-statistiek	Betrouwbaarheidsinterval	
			ondergrens	bovengrens
Constante	0,162	15 886,640		
<i>Uitkeringssituatie</i>				
Bijstandontvanger (ref.)		19 764,598		
WW'er	0,571	5 016,423	0,562	0,580
NUG'er	0,071	17 358,901	0,068	0,073
<i>Registratieduur</i>				
25 maanden of langer (ref.)		1 535,155		
0-6 maanden	1,299	748,216	1,275	1,323
7-12 maanden	1,445	1 310,070	1,416	1,474
13-24 maanden	1,180	303,436	1,158	1,202
<i>Geslacht</i>				
Man (ref.)				
Vrouw	0,865	541,665	0,854	0,875
<i>Leeftijd</i>				
55 tot 65 jaar (ref.)		18 372,990		
15 tot 25 jaar	4,019	9 260,576	3,906	4,134
25-34 jaar	3,699	12 857,374	3,617	3,784
35-44 jaar	3,951	16 212,581	3,868	4,035
45-54 jaar	3,629	13 943,676	3,552	3,707
<i>Herkomst</i>				
Autochtoon (ref.)		1 129,160		
Westers allochtoon	1,124	131,251	1,102	1,147
Niet-westers allochtoon	1,272	1 124,635	1,254	1,290
<i>Stedelijkheid woongemeente</i>				
Zeer sterk stedelijk (ref.)		856,739		
Sterk stedelijk	0,813	698,403	0,800	0,825
Matig stedelijk	0,869	228,423	0,854	0,885
Weinig stedelijk	0,799	444,095	0,782	0,816
Niet-stedelijk	0,844	159,924	0,822	0,867

¹⁾ Uitgezonderd personen die in de periode 2005-2007 (ultimo) op enig moment een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvingen of ultimo 2005 een Arbeidsgehandicapt (AG)-indicatie hadden.

Er is niet alleen een interactie-effect van leeftijd met uitkeringssituatie gevonden, maar ook een interactie-effect van leeftijd met registratieduur. Ouderen (in lichte mate 45-54-jarigen en in sterke mate 55-64-jarigen), die toch al weinig kans maken op een traject, maken bijna helemaal geen kans meer op een traject wanneer ze ook nog eens langdurig geregistreerd staan. Hierbij moet worden opgemerkt dat er mogelijk enige kansongelijkheid optreedt: ouderen die op het peilmoment bijna 65 zijn, stromen op hun 65ste automatisch uit en krijgen vanzelfsprekend vanaf dat moment geen traject meer. Omdat er twee jaar vooruit gekeken wordt, ongeacht of iemand is uitgestroomd binnen die periode, levert dit ongelijke kansen op.

Uit eerdere onderzoeken (bijvoorbeeld Groot, Heyma en Kok, 2006; Oudhof, Van der Vliet, Hermans, 2008) is bekend dat niet-westerse allochtonen een relatief zwakke arbeidsmarktpositie hebben. Deze groep is in de grote steden oververtegenwoordigd (CPB, 2006). Op basis hiervan mag verwacht worden dat in sterk stedelijke gebieden naar verhouding meer personen een re-integratietraject volgen dan in minder stedelijke gebieden. Vooral ook omdat in grote steden meer voorzieningen zijn dan in de minder stedelijke gebieden, bijvoorbeeld in de vorm van extra ondersteuning in het kader van het grote stedenbeleid (www.grotestedenbeleid.nl). In de vorige paragraaf bleek

dat zowel niet-westerse allochtonen als personen uit zeer sterk stedelijke woongemeenten relatief vaak een re-integratietraject volgden. Dit sluit aan bij deze verwachting. Echter niet alles is wat het lijkt: wanneer gecorrigeerd wordt voor de verbanden met de overige persoonskenmerken in dit onderzoek, verdwijnen de relaties van zowel herkomst als de mate van stedelijkheid met het wel of niet volgen van een traject (staat 2). De verschillen die naar voren komen in figuren 5 en 6 kunnen geheel worden verklaard door de samenhang met andere kenmerken. Het gaat hierbij voornamelijk om leeftijd.

Over de logistische regressieanalyse

Om de samenhang tussen achtergrondvariabelen en het al dan niet volgen van een re-integratietraject te bepalen, is in dit onderzoek gebruik gemaakt van een logistische regressieanalyse.

Er is een aantal modellen getoetst die zouden kunnen verklaren welke persoonskenmerken samenhangen met het wel of niet volgen van een re-integratietraject. Het blijkt dat modellen met de interacties *geslacht * herkomst-groepering*, *geslacht * leeftijd*, *herkomst-groepering * stedelijkheid en herkomst * leeftijd* naast de hoofdeffecten geen bijdrage leveren aan de verklaring. Uiteindelijk is gekozen het onderzoek te vervolgen met een model waarin naast het hoofdeffect de interactie-effecten *uitkeringssituatie * leeftijd* en *registratieduur * leeftijd* zijn meegenomen. Alle hoofdeffecten zijn significant. Nagelkerke's $R^2 = .144$ (14,4 procent verklaarde variantie). Wanneer de interacties tussen 'uitkeringssituatie en leeftijd' en 'registratieduur met leeftijd' worden toegevoegd, neemt Nagelkerke's R^2 toe tot .155 (15,5 procent verklaarde variantie).

De resultaten van het model waarin alleen de hoofdeffecten (geslacht, herkomst-groepering, stedelijkheid, uitkeringssituatie, leeftijd, registratieduur) zijn meegenomen, staan in staat 2. De eerste datakolom in staat 2 beschrijft de odds-ratio voor het ontvangen van een re-integratietraject. Odds = kans op een traject / kans op geen traject. De Wald-statistiek geeft aan of de variabele (statistisch) significant bijdraagt aan het te voorspellen resultaat. De interactie-effecten zijn alleen beschreven en niet opgenomen in staat 2.

5. Conclusies

Hoewel het kabinetsbeleid er op is gericht vooral personen met een zwakke arbeidsmarktpositie te ondersteunen bij het vinden van betaald werk, lijkt dit niet altijd de praktijk te zijn. Zo krijgen vrouwen ongeveer even vaak een re-integratietraject als mannen.

Ook niet-westerse allochtonen blijken, anders dan het eerste zicht doet vermoeden, na correctie voor andere kenmerken niet vaker een traject te volgen dan autochtonen. Datzelfde geldt voor personen woonachtig in (zeer) grote steden ten opzichte van niet-stedelijke gebieden.

Ouderen blijken zelfs veel minder vaak een re-integratietraject te krijgen dan jongeren, vooral als ze ook nog eens langdurig geregistreerd staan. Een uitzondering vormt daarbij de WW, waarin ouderen relatief vaak een re-integratietraject volgen. Wellicht komt dit door de aard van de uitkering.

Technische toelichting

Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie bestaat uit personen van 15 tot 65 jaar die ultimo 2005 een WW- of bijstandsuitkering ontvingen of geregistreerd waren bij het CWI als niet-werkend werkzoekend en geen uitkering ontvingen. Personen die op enig moment binnen de onderzoeksperiode (2006–2007) een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvingen of ultimo 2005 een arbeidsgehandicapt (AG)-indicatie hadden (tegenwoordig structureel functionele gehandicapten genoemd), behoren niet tot de onderzoekspopulatie. Dit omdat bij deze personen de aard en mate van arbeidsongeschiktheid waarschijnlijk een veel grotere invloed heeft op het volgen van een re-integratietraject dan de persoonskenmerken.

Onderzoekperiode

De onderzoeksperiode beslaat de periode 2006–2007. In die periode is gekeken of iemand uit de onderzoekspopulatie wel of geen re-integratietraject heeft gevolgd. Op basis hiervan zijn twee onderzoeksgroepen gevormd: de groep die wel een re-integratietraject heeft gevolgd en de groep bestaande uit personen die geen re-integratietraject heeft gevolgd binnen de onderzoeksperiode. De personen in beide onderzoeksgroepen zijn gedurende de gehele onderzoeksperiode gevolgd, ook als ze binnen deze periode uit de werkloosheid raken of meer keren instromen. Binnen de meetperiode is gecorrigeerd voor administratieve vervuiling. In de onderzoeksperiode was sprake van economische voorspoed en groei. Daarom wordt verwacht dat juist in deze periode meer personen met een minder goede positie op de arbeidsmarkt een re-integratietraject volgen (Groot et al., 2006).

Bronbestanden

Om te bepalen welke personen een re-integratietraject volgen, is een bestand gebruikt met informatie over de uitkeringssituaties, re-integratieondersteuning, banen en persoonskenmerken. De informatie over uitkeringssituaties komt oorspronkelijk uit de werkloosheidsbestanden van UWV (WW'ers), CWI (niet-werkende werklozen die geen uitkering ontvangen) en gemeenten (bijstandsonvangers). Informatie over re-integratietrajecten die worden gecoördineerd door gemeenten, is afkomstig uit de Statistiek Re-integratie door Gemeenten (SRG). Gegevens van re-integratietrajecten die worden gecoördineerd door het UWV zijn door het UWV aangeleverd. Informatie over arbeidsgehandicapten en de mate van stedelijkheid van de woongemeente is aan deze data toegevoegd.

Uitkeringssituaties

In dit onderzoek is uitgegaan van drie soorten uitkeringssituaties: WW, bijstand en geen uitkering ontvangend. Personen die binnen de onderzoeksperiode in meer dan één registratie voorkwam, zijn aan één van deze drie uitkeringssituaties toegedeeld. Personen die in een maand WW hebben ontvangen, zijn aan de categorie WW toegedeeld. Personen die niet in de categorie WW vallen en ergens in de onderzoeksperiode een bijstandsuitkering ontvingen, zijn aan de categorie bijstand toegedeeld. De resterende personen zijn aangemerkt als niet-uitkeringsontvangers.

Re-integratietrajecten

Deze publicatie gaat alleen over re-integratietrajecten. Andere vormen van ondersteuning, zoals verwijzingen of hulp van re-integratiecoaches, zijn niet in het onderzoek betrokken. Onder re-integratietrajecten worden in dit onderzoek SRG-trajecten en SIR-WW-trajecten verstaan. Trajecten bestemd voor AO'ers en AG'ers zijn niet meegeteld, omdat AO'ers en AG'ers niet tot de onderzoeksgroep behoren.

Begrippenlijst

Arbidsongeschiktheidsuitkering

Onder een AO-uitkering wordt hier een WAO-, WIA-, WAZ- of Wajong-uitkering verstaan.

Arbidsgehandicapt

In dit onderzoek zijn personen als arbeidsgehandicapt beschouwd als ze volgens het UWV in de afgelopen vijf jaar een arbeidsongeschiktheidsuitkering hebben ontvangen of een afgewezen claim hebben gehad na een aanvraag voor een arbeidsongeschiktheidsuitkering in de afgelopen vijf jaar. arbeidsgehandicapten werden tot eind 2005 bediend via de Wet Re-integratie Arbeidsgehandicapten (Wet REA).

Niet-uitkeringsontvanger

Wanneer in deze publicatie over niet-uitkeringsontvangers wordt gesproken, worden personen bedoeld die ingeschreven stonden bij het CWI als niet-werkend werkzoekend en geen bijstand-, WW- of AO-uitkering ontvingen binnen de onderzoeksperiode en niet geregistreerd stonden als arbeidsgehandicapt bij aanvang van de onderzoeksperiode.

Registratieduur

De registratieduur is de periode vanaf het begin van de inschrijving in de registratie tot en met ultimo 2005, ongeacht uitkeringssituatie. Indien er een onderbreking van

meer dan een maand tussen twee registratieperiodes zit, wordt de periode vanaf de start van de tweede registratie genomen voor berekening van de registratieduur.

Re-integratietraject

De gemeenten en het UWV kunnen instrumenten inzetten om te voorkomen dat personen langdurig werkloos worden. Het gaat dan bijvoorbeeld om het aanbieden van een cursus of opleiding, het geven van beroepskeuzeadvies, maar ook vergoeding van kinderopvang of doorverwijzing naar hulpverlening behoort tot de mogelijkheden. Deze voorzieningen maken onderdeel uit van een re-integratietraject.

De SRG-, SIR-WW en SIR-AG-registraties bestaan uit re-integratietrajecten. Bij iedere registratieperiode wordt gezocht naar het eerste aangeboden SRG- of SIR-WW-traject na de begindatum van deze registratieperiode.

Literatuur

Bierings, H. en J. Michiels (2008). Langdurig met een uitkering. *Sociaaleconomische trends*, 1/2008.

Bloemendal, C. en G. Kruis (2008). *Definitieve uitkomsten Sluitende aanpak 2007: Uitstroom en re-integratieonder-*

steuning van WW'ers, bijstandsgerechtigden en niet-uitkeringsgerechtigden. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CPB (2006). *Grotestedenbeleid na 2009*. Den Haag: CBP.

Corpeleijn, A (2009). Werknemers na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers. *Sociaaleconomische trends*, 2/2009.

Groot, I., A. Heyma, en L. Kok (2006). *Effectiviteit van re-integratie voor WW'ers*. Amsterdam: SEO.

Oudhof, K., R. van der Vliet, B. Hermans (2008). *Jaarrapport Integratie 2008*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

SZW (2005). *Kwartaalbericht arbeidsmarkt 2005*. Den Haag: SZW.

www.grotestedenbeleid.nl

Noot in de tekst

¹⁾ Personen die (tegelijkertijd) een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvangen, vallen hierbuiten.

Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt

Eva Gorree

Eind september 2005 hadden zeven op de acht mbo-ge-diplomeerde schoolverlaters uit 2004/'05 betaald werk. Veel gediplomeerden vonden een baan in een bedrijfstak die aansloot bij hun opleiding. Vooral mbo'ers met Techniek, industrie en bouw of Gezondheidszorg en welzijn deden het goed op de arbeidsmarkt. Ze vonden het vaakst werk, verdienden met een voltijd baan een bovengemiddeld maand-inkomen en kwamen vrijwel altijd terecht in een bedrijfstak die in het verlengde lag van hun opleiding.

1. Inleiding

Onder de paraplu van het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) gaat een grote diversiteit aan opleidingen schuil die opleiden tot een evenzo grote verscheidenheid aan beroepen. In 2008/'09 werden er bijna 1 400 verschillende mbo-opleidingen aangeboden aan 72 verschillende instellingen. Om deze verscheidenheid aan opleidingen in kaart te brengen gebruikt het CBS onder andere een indeling in opleidingsrichtingen. De hoofdindeling in acht richtingen is gebaseerd op de International Standard Classification of Education (ISCED). Deze classificatie maakt het mogelijk onderwijsprogramma's internationaal te vergelijken. Er wordt onderscheid gemaakt in de volgende opleidingsrichtingen:

- Onderwijs;
- Vormgeving en audiovisuele productie;
- Handel, administratie en juridische ondersteuning;
- Informatie- en communicatietechnologie (ICT);
- Techniek, industrie en bouw;
- Landbouw en dieren;
- Gezondheidszorg en welzijn;
- Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid.

Naast deze hoofdindeling gebruikt het CBS ook een gedetailleerde indeling in 46 opleidingsrichtingen.

Binnen de meeste opleidingsrichtingen worden op vier verschillende niveaus mbo-opleidingen aangeboden. Het laagste niveau is de assistentopleiding (niveau 1). Daarnaast zijn er de basisberoepsopleidingen (niveau 2) en de vakopleidingen (niveau 3). Op niveau 4 worden middenkader- en specialistenopleidingen gegeven. Naast de verschillende richtingen en niveaus, zijn er twee manieren om een mbo-opleiding te volgen: via de beroepsopleidende leerweg (bol) of via de beroepsbegeleidende leerweg (bbl). In de bbl zijn de leerlingen meestal in loondienst van een leerbedrijf en gaan een of twee dagen in de week naar school. In de bol wordt eveneens praktijk gecombineerd met theorie, maar dan in de vorm van stages, voor zo'n 20 tot 60 procent van de tijd. De leerling is dan niet in loondienst. Via de bol kunnen opleidingen zowel in voltijd als in deeltijd aangeboden worden. De geslaagden die hun opleiding volgden via de voltijd bol waren over het algemeen ongeveer 8 jaar ouder dan de geslaagden uit de bbl. Het merendeel van de bbl-ge-diplomeerden is man (ruim 60 procent), terwijl van de geslaagden uit de voltijd bol opleidingen ruim 45 procent man is.

Het mbo is beroepsonderwijs, ofwel leerlingen volgen een mbo-opleiding om later een bepaald beroep te kunnen uitoefenen. Daarnaast wordt het aanbod van mbo-opleidingen veelal afgestemd op de behoeftes van het bedrijfsleven. Het is dan ook interessant om de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt in kaart te brengen. Belangrijke vragen die in dit artikel worden beantwoord zijn: Wat is de kans op een baan met een bepaald mbo-diploma? Vindt een mbo'er werk in een bedrijfstak die aansluit bij het behaalde diploma? En: Hoe hoog is het startsalaris van een mbo-ge-diplomeerde?

2. Meeste schoolverlaters met een mbo-diploma vonden snel werk

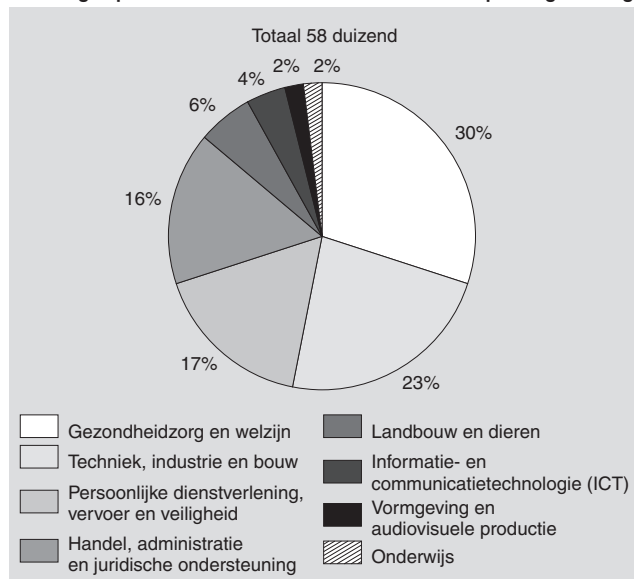
In 2004/'05 sloten ruim 138 duizend deelnemers aan het voltijd mbo hun opleiding af met een diploma. Een op de drie van hen studeerde het jaar daarop verder aan het mbo, ruim een op de zes ging door met een andere opleiding (meestal hbo) en iets meer dan de helft verliet het onderwijs.

Van deze mbo-ge-diplomeerde schoolverlaters voltooide bijna tweederde de opleiding in de maanden juni en juli. Eind september 2005 hadden zeven op de acht gediplomeerde schoolverlaters betaald werk.¹⁾ Geslaagden vanuit de voltijd bol hadden in het algemeen minder vaak werk dan die vanuit de bbl (80 tegen 93 procent). Lang niet alle mbo-ge-diplomeerden met een baan werkten voltijds: 55 procent van de werknemers had een deeltijdbetrekking.

2.1 Mbo'ers met Techniek en Zorg hadden het vaakst werk

Een mbo-diploma in de richtingen Techniek, industrie en bouw of Gezondheidszorg en welzijn, gaf de meeste kans

1. Mbo-ge-diplomeerde schoolverlaters 2004/'05 naar opleidingsrichting

op een baan. Negen op de tien geslaagden in deze richtingen hadden eind september 2005 betaald werk. Dit zijn bovendien de meest populaire opleidingsrichtingen: 30 procent van de gediplomeerde schoolverlaters uit 2004/05 had een opleiding in Gezondheidszorg en welzijn afgerond, terwijl 23 procent een diploma in de richting Techniek, industrie en bouw gehaald had.

Het aandeel werkenden was met 82 procent het kleinst onder de gediplomeerden in de richtingen Vormgeving en audiovisuele productie en ICT. Deze opleidingsrichtingen kwamen ook minder voor onder de mbo-gediplomeerde schoolverlaters uit 2004/05: slechts 2 procent had een diploma in Vormgeving en audiovisuele productie, terwijl 4 procent over een ICT-diploma beschikte. Van deze twee opleidingsrichtingen kwam een groot deel uit de voltijd bol. Geslaagden vanuit de voltijd bol hadden in het algemeen minder vaak werk.

2.2 Meeste zelfstandigen onder gediplomeerden Vormgeving en Landbouw

Van de werkende gediplomeerden in de richtingen Vormgeving en audiovisuele productie en Landbouw en dieren was 4 procent zelfstandige. Dat is meer dan bij de andere richtingen. Van de totale groep mbo-gediplomeerde schoolverlaters die eind september 2005 werk hadden, was slechts 1 procent zelfstandige. Het aandeel dat voor zichzelf was begonnen, was echter nog laag in vergelijking met alle werkzame 15 tot 65-jarigen. Van hen was 10 procent in 2005 zelfstandige.²⁾ Dit verschil is wel te verklaren: op het meetmoment voor de arbeidsmarktsituatie, september 2005, hadden de mbo-gediplomeerden nog maar net het onderwijs verlaten en het opzetten van een eigen onderneming kost tijd.

2.3 Geslaagden in Onderwijs en Zorg werkten meestal in deeltijd

Vrijwel alle mbo-gediplomeerden die eind september 2005

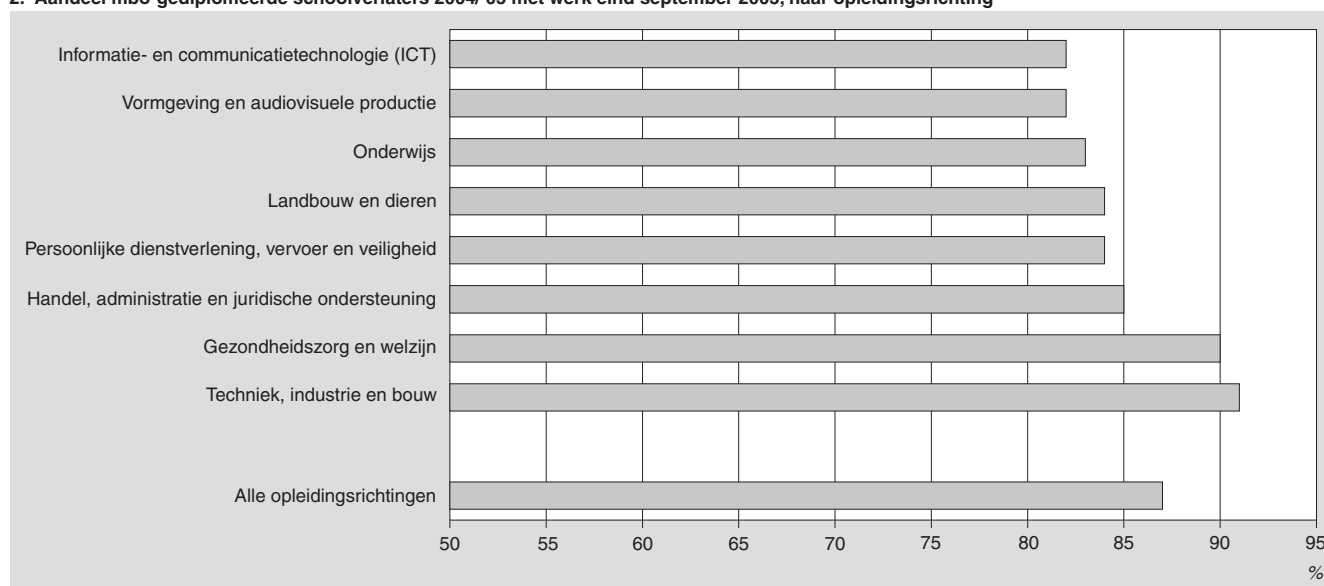
aan het werk waren, hadden een baan als werknemer. Van deze werknemers bleken degenen met een opleiding in de richtingen Onderwijs en Gezondheidszorg en welzijn het minst vaak voltijds te werken. Ongeveer driekwart van hen had een deeltijdbetrekking. Beide opleidingsrichtingen zijn populair bij vrouwen: circa 90 procent van de gediplomeerde schoolverlaters was vrouw. Over alle opleidingsrichtingen heen werkten de vrouwelijke werknemers vaker in deeltijd dan mannelijke. Bij de gediplomeerden Gezondheidszorg en welzijn lijkt het hoge percentage vrouwen echter niet de enige reden te zijn voor het grote aandeel deeltijders. Ook bijna de helft van de mannen met een diploma in deze richting had een deeltijdbetrekking. Bij de richting Onderwijs daarentegen, was het verschil tussen vrouwen en mannen groter. Daar had 78 procent van de mannen een voltijdbaan tegenover 21 procent van de vrouwen.

Onder mbo-gediplomeerde schoolverlaters uit de richting Techniek, industrie en bouw met een baan als werknemer, was het aandeel voltijders het hoogst (78 procent). Deze richting is juist populair bij de mannen: van de mbo'ers uit 2004/05 met een technisch diploma was 94 procent man. Maar ook de vrouwen met zo'n diploma hadden relatief vaak een voltijdbaan.

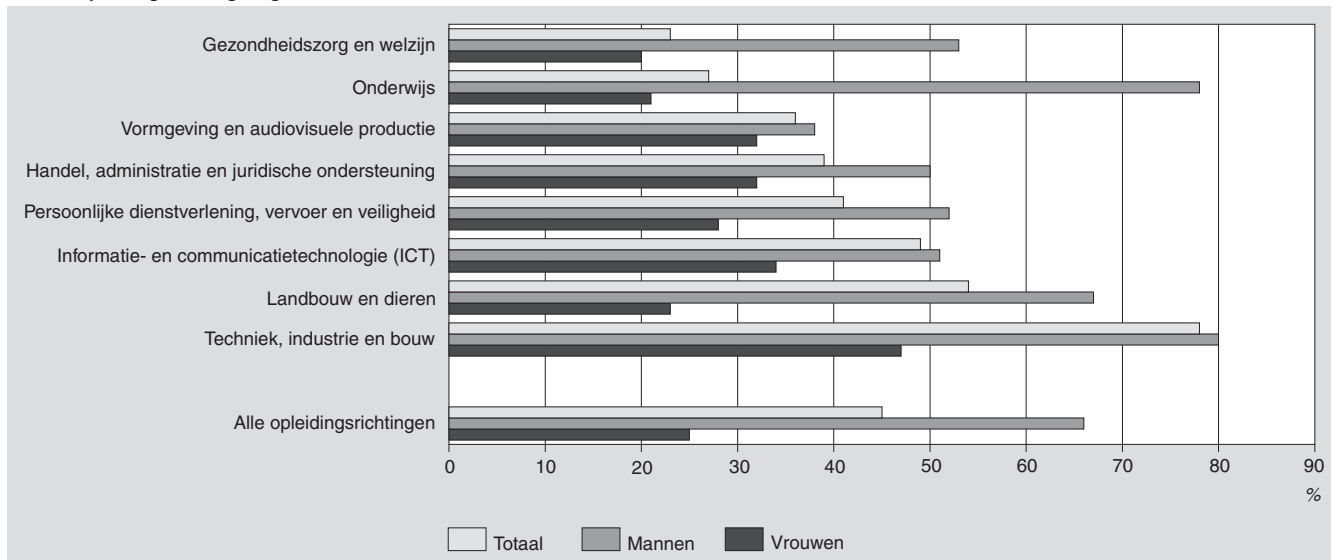
2.4 Met Onderwijs en Landbouw het vaakst een uitkering

Bijna een kwart van de mbo-gediplomeerde schoolverlaters die geen werk hadden, ontving eind september 2005 een uitkering. Daarnaast kreeg ook 4 procent van de werkenden een uitkering. In totaal kwam dit neer op bijna 7 procent van alle mbo-gediplomeerde schoolverlaters uit 2004/05. Geslaagden in de richtingen Onderwijs en Landbouw en dieren hadden het vaakst een uitkering (respectievelijk 11 en 12 procent). Daarbij hadden degenen met een Onderwijsdiploma relatief vaak een bijstanduitkering, terwijl degenen die Landbouw en dieren hadden afgerond juist vaker een arbeidsongeschiktheidsuitkering ontvingen.

2. Aandeel mbo-gediplomeerde schoolverlaters 2004/05 met werk eind september 2005, naar opleidingsrichting

3. Aandeel voltijds werkenden van de mbo-gediplomeerde schoolverlaters 2004/05 met een baan als werknemer eind september 2005, naar opleidingsrichting en geslacht

3. Mbo'ers dikwijls werkzaam in bedrijfstak die aansluit bij hun opleiding

Van bijna alle mbo-gediplomeerde schoolverlaters uit 2004/05 met werk, is bekend in welke bedrijfstak zij eind september 2005 werkzaam waren (zie tabel 1). Hoewel de bedrijfstak niet alles zegt over het beroep dat de mbo'ers uitoefenen, geeft het wel een indicatie van waar de gediplomeerden op de arbeidsmarkt terecht komen. De bedrijven waarin de gediplomeerden werkzaam waren, zijn ondergebracht in vijftien bedrijfstakken, gebaseerd op de Standaard Bedrijfsindeling (SBI'93; zie ook de technische toelichting). Deze hoofdindeling van vijftien bedrijfstakken kan op basis van de SBI ook weer opgesplitst worden in kleinere groepen bedrijven om meer gedetailleerde informatie te verkrijgen.

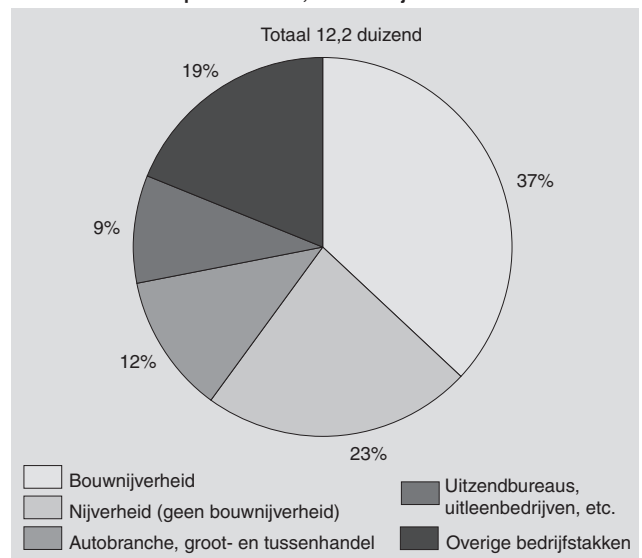
3.1 Mbo'ers met Zorg en Techniek kwamen het vaakst terecht in eigen vakgebied

Van de werkende mbo-gediplomeerden met een opleiding in de richting Gezondheidszorg en welzijn was de grote meerderheid eind september 2005 aan de slag in een bedrijfstak die in het verlengde lag van hun opleiding. Ruim 6 op de 10 waren werkzaam in de gezondheidszorg. Daarnaast werkten nog bijna 2 op de 10 in de bedrijfstak medische en veterinaire diensten. Als naar afzonderlijke opleidingen gekeken wordt, is dit aandeel soms nog hoger. Van de werkende mbo'ers met een opleiding tot verpleegkundige was bijvoorbeeld wel 94 procent werkzaam in één van deze twee bedrijfstakken.

Ook voor geslaagden in de richting Techniek, industrie en bouw gold dat zij heel vaak in een branche werkten die past bij hun opleiding. Van de werkende mbo'ers met een technisch diploma, was 37 procent werkzaam in de bouw en 23 procent in de (overige) nijverheid. Nog eens 12 procent was werkzaam in de autobranche, groothandel of tus-

senhandel, waarvan driekwart in de handel in en reparatie van auto's en motorfietsen of bij benzineservicestations.

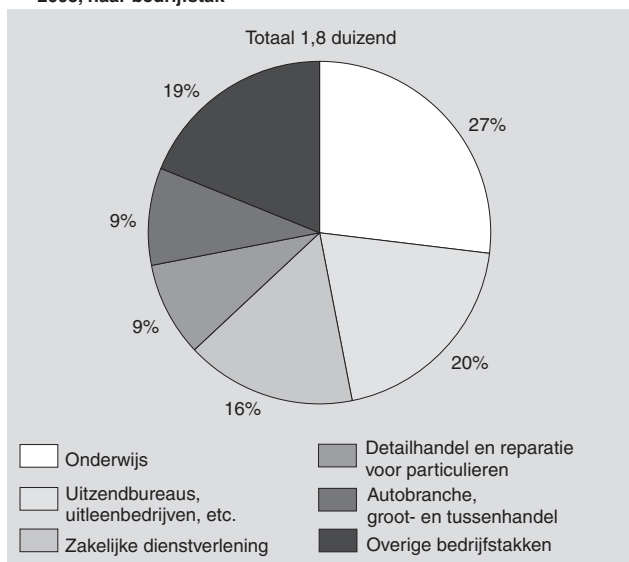
4. Mbo-gediplomeerde schoolverlaters Techniek, industrie en bouw met werk eind september 2005, naar bedrijfstak

3.2 Veel ICT'ers werkten in het onderwijs

Ruim een kwart van de werkzame schoolverlaters met een opleiding in de ICT werkte in de bedrijfstak onderwijs. Slechts een klein deel van de werkzame ICT-gediplomeerden werkte daadwerkelijk in een ICT-bedrijf. Een op de zes had een baan in de zakelijke dienstverlening, waarvan bijna tweederde bij een bedrijf in de computerservice- en informatietechnologie. ICT-beroepen worden echter in veel verschillende bedrijfstakken uitgeoefend. Aan de hand van de bedrijfstak is daarom moeilijk in te schatten hoeveel van deze gediplomeerden het beroep uitoefenden waarvoor ze specifiek opgeleid zijn.

5. Mbo-gediplomeerde schoolverlaters ICT met werk eind september 2005, naar bedrijfstak

3.3 Aansluiting bij bedrijfstak varieerde onder geslaagden Persoonlijke dienstverlening

Aangezien de opleidingen in de richting Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid zeer verschillend van aard zijn, is hier naar de onderliggende gedetailleerde opleidingsindeling gekeken (zie ook tabel 2). Bijna een kwart van deze mbo'ers had een horecadiploma. Zij lijken goed aansluiting te vinden op de arbeidsmarkt, want van degenen met een baan werkte 69 procent in de horeca.

Onder Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid valt ook de kappersopleiding. Van de werkzame personen met een kappersdiploma, werkte 79 procent in kapsalons (onderdeel van de bedrijfstak milieu, cultuur, recreatie en overige dienstverlening). Deze gediplomeerden werkten dus vaak bij een bedrijf dat past bij hun opleiding.

Van de geslaagden in de richtingen Toerisme en Recreatie lijkt zeker de helft van de werkenden een baan te hebben in een branche die aansloot bij hun opleidingsrichting. Ruim een kwart werkte eind september 2005 in de bedrijfstak vervoer, opslag en communicatie. Hieronder vallen onder andere de reisbureau's en andere bedrijven die informatie verstrekken op het gebied van toerisme. Nog eens een kwart werkte in de horeca. Verder had 7 procent van hen een baan in de bedrijfstak milieu, cultuur, recreatie en overige dienstverlening.

Mbo'ers met een diploma in de richting Veiligheid en milieu werkten, wanneer zij werk hadden gevonden, eveneens voor ruim 50 procent bij een passende bedrijfstak. Ruim een kwart werkte in de zakelijke dienstverlening, waarvan bijna 9 op de 10 in de beveiliging en opsporing. Een kwart kwam terecht bij de overheid, waarvan ruim 80 procent bij defensie.

Geslaagden met een diploma Sport en bewegen werkten minder vaak in een bedrijfstak die in het verlengde lag van hun opleiding. Van degenen met werk, had slechts 29 procent een baan in de bedrijfstak milieu, cultuur, recreatie en overige dienstverlening. Hieronder valt onder andere de SBI-klasse sport.

3.4 Veel mbo-gediplomeerden werkten voor uitzendbureaus

Tot slot valt op dat een aanzienlijk deel (10 procent) van de mbo-gediplomeerde schoolverlaters met werk, werkzaam waren voor uitzendbureaus of andere arbeidsbemiddelingsbedrijven. Vooral de werkende mbo'ers met een diploma in de ICT of in de Vormgeving en audiovisuele productie werkten vaak in deze bedrijfstak (respectievelijk 20 en 17 procent). Ook werkzame gediplomeerden Handel, administratie en juridische ondersteuning werkten vaak voor uitzendbureaus (15 procent). Mbo-gediplomeerden met een diploma in de richting Gezondheidszorg en welzijn werkten het minst van allemaal voor deze bedrijven (slechts 4 procent).

4. Startsalaries mbo-gediplomeerde gemiddeld 1 750 euro per maand

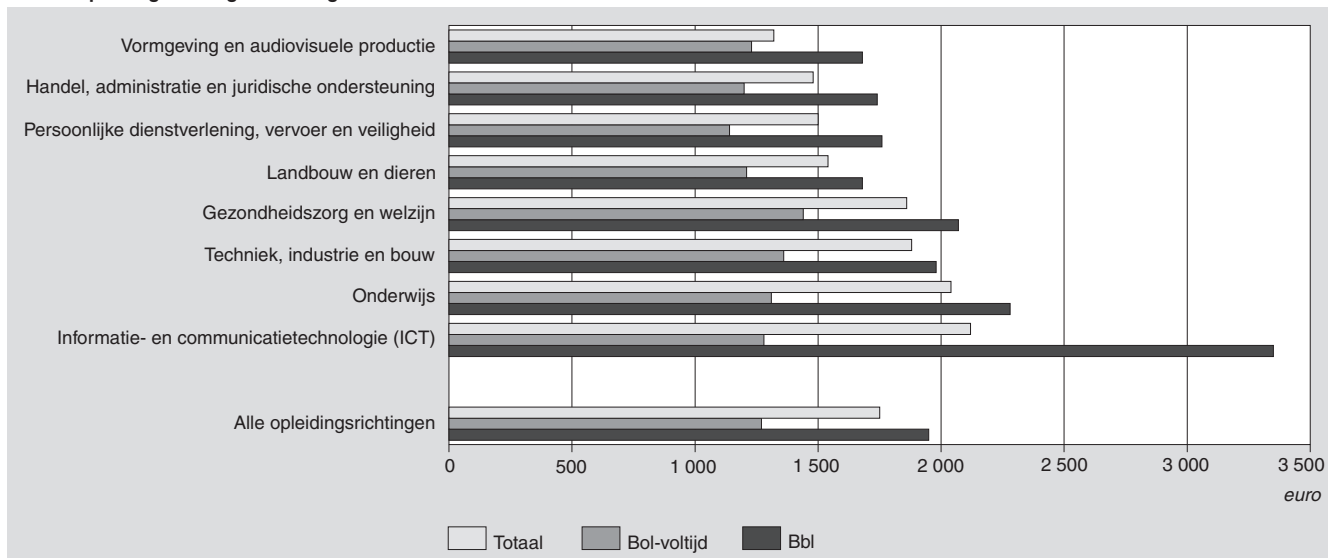
De mbo-gediplomeerde schoolverlaters uit 2004/'05 met een voltijdbetrekking als werknemer verdienden eind september 2005 gemiddeld 1 750 euro per maand.³⁾ Mbo'ers met een voltijdbaan verdienden gemiddeld 680 euro per maand meer als zij hun opleiding gevolgd hadden via de bbl, dan wanneer zij de voltijd bol gedaan hadden. De bbl-gediplomeerden waren gemiddeld wel acht jaar ouder dan de voltijd bol-gediplomeerden. Daarnaast verdienden de vrouwelijke mbo-gediplomeerden met een voltijdbaan gemiddeld 250 euro minder per maand dan de mannen.

4.1 Hoogste maandinkomsten voor gediplomeerden ICT

De ICT-opleiding leverde de hoogste maandinkomsten op. De gediplomeerde schoolverlaters met deze opleiding verdienden eind september 2005 gemiddeld 2 120 euro per maand uit hun voltijdbaan. Bij deze gediplomeerden valt een enorm verschil in maandinkomsten op tussen personen die hun opleiding via de voltijd bol volgden en personen die de bbl gedaan hadden. De voltijd bol'ers verdienden met een voltijdbaan gemiddeld 1 280 euro per maand, de bbl'ers 3 350 euro per maand. Hier speelt een groot leeftijdsverschil mee. De voltijds werkende bbl'ers waren gemiddeld 22 jaar ouder dan de fulltimers onder de voltijd bol-gediplomeerden. Bovendien gingen ICT-ers uit verschillende leerwegen, in verschillende bedrijfstakken werken. Van de voltijds werkende bbl'ers was 82 procent werkzaam in het onderwijs. De voltijd-bol gediplomeerden met een fulltimebaan werkten vaak in de zakelijke dienstverlening (27 procent) en voor uitzendbedrijven (22 procent).

Verder valt op dat alleen bij de gediplomeerden uit de richting ICT de vrouwen meer verdienen dan de mannen wanneer zij een voltijdbaan hadden. Het verschil in inkomsten was gemiddeld 530 euro per maand. Deze vrouwen waren gemiddeld 4,5 jaar ouder dan de voltijds werkende mannen met een ICT-diploma. Daarnaast haalden zij veel vaker dan de mannen hun diploma via de bbl (69 versus 38 procent). De ICT-gediplomeerde schoolverlaters uit 2004/'05 waren overigens voor het merendeel mannen (88 procent) en volgden hun opleiding meestal via de voltijd bol (73 procent).

6. Fiscale maandinkomsten van mbo-gediplomeerde schoolverlaters 2004/05 met een voltijd baan als werknemer eind september 2005, naar opleidingsrichting en leerweg

4.2 Verschil tussen inkomsten mannen en vrouwen het grootst bij gediplomeerden Onderwijs

De geslaagden in de richting Onderwijs komen op de tweede plaats met maandinkomsten van gemiddeld 2 040 euro met een voltijd baan. De relatief hoge inkomsten van deze gediplomeerden zijn deels te verklaren door hun leeftijd. Zij waren met een gemiddelde leeftijd van 32 jaar bijna zeven jaar ouder dan de gemiddelde mbo-gediplomeerde schoolverlater uit 2004/05. Bovendien hadden deze schoolverlaters allemaal een mbo-diploma van het hoogste niveau. In deze richting worden namelijk alleen middenkader- en specialistenopleidingen aangeboden (opleidingen tot onderwijsassistent en praktijkopleider).

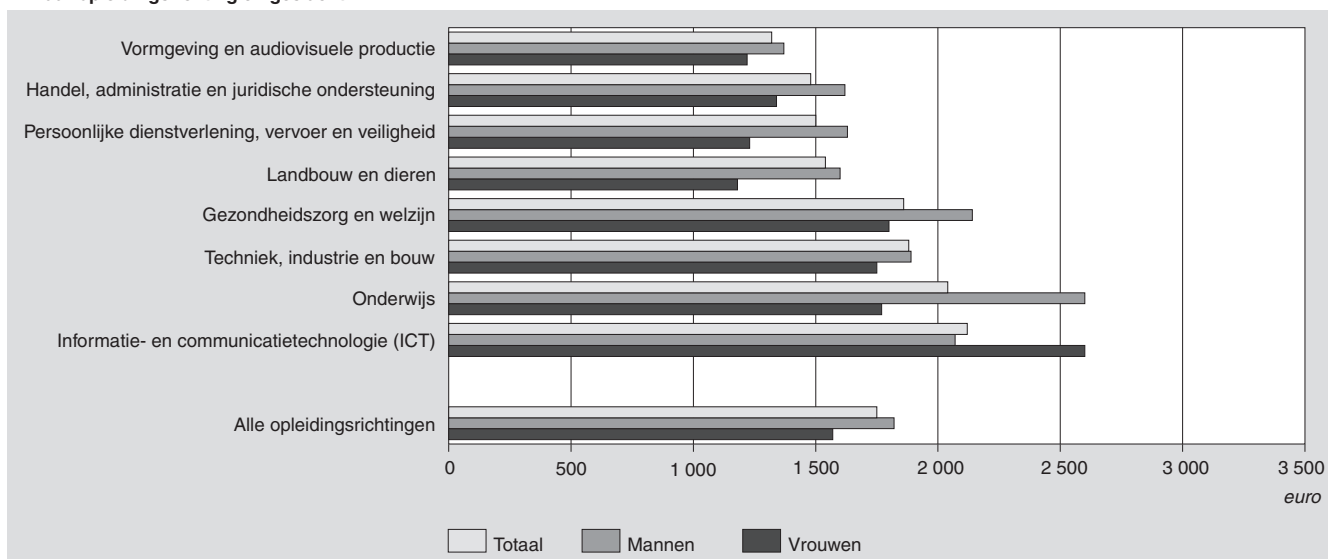
Tot slot valt op dat het verschil in maandinkomsten tussen mannen en vrouwen het grootst was onder de gediplomeerden in de richting Onderwijs. De mannen met een voltijd baan verdienden gemiddeld 830 euro meer dan de vol-

tijds werkende vrouwen uit deze opleidingsrichting. Deze kleine groep van voltijds werkende mannen was voornamelijk opgeleid tot praktijkopleider (82 procent) en werkte vaak in de nijverheid (68 procent). De meeste van de voltijds werkende vrouwen hadden een diploma onderwijsassistent (79 procent). Zij werkten voornamelijk in het onderwijs (47 procent).

4.3 Ook bovengemiddelde maandinkomsten voor mbo'ers Zorg en Techniek

Naast het feit dat zij eind september 2005 het vaakst van alle mbo-gediplomeerde schoolverlaters een baan hadden, ontvingen de gediplomeerden met een opleiding in de richtingen Techniek, industrie en bouw of Gezondheidszorg en welzijn ook een bovengemiddeld maandinkomen. Ze verdienden gemiddeld bijna 1 900 euro per maand met een voltijd baan. Bij de schoolverlaters met een diploma Tech-

7. Fiscale maandinkomsten van mbo-gediplomeerde schoolverlaters 2004/05 met een voltijd baan als werknemer eind september 2005, naar opleidingsrichting en geslacht

niek, industrie en bouw hangt dit waarschijnlijk samen met het grote aandeel gediplomeerden vanuit de bbl en het zeer hoge percentage mannen in deze richting. Een verklaring voor het relatief hoge inkomen van de gediplomeerden Gezondheidszorg en welzijn zou kunnen zijn dat zij gemiddeld ongeveer vier jaar ouder waren dan de andere gediplomeerden. Bovendien had 81 procent van deze schoolverlaters een diploma op een hoog niveau (niveau 3 of 4).

4.4 *Gediplomeerden Vormgeving en audiovisuele productie verdienen het minst*

De schoolverlaters die in 2004/05 een mbo-diploma haalden in de opleidingsrichting Vormgeving en audiovisuele productie verdienden eind september 2005 met een voltijd-baan gemiddeld 1 320 euro per maand. Daarmee ontvingen zij het laagste maandbedrag van alle mbo-gediplomeerden. Zij waren gemiddeld ook drie jaar jonger dan de andere gediplomeerden. Bovendien hadden negen op de tien geslaagden in deze richting de opleiding gevolgd via de voltijd bol. Hier stond echter wel tegenover dat een aanzienlijk deel van deze gediplomeerden (bijna 70 procent) een diploma had op niveau 4.

De gediplomeerden uit de overige drie richtingen, Handel, administratie en juridische ondersteuning, Landbouw en dieren en Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid, verdienden gemiddeld rond de 1 500 euro per maand met een voltijd baan. Net als bij de overige richtingen verdienden de voltijds werkende gediplomeerden vanuit de bbl meer dan die vanuit de voltijd bol. En ook onder deze gediplomeerden verdienden de mannen met een voltijd-baan gemiddeld meer dan de vrouwen.

5. Conclusie

Het blijkt dat de mbo-gediplomeerde schoolverlaters uit de twee grootste opleidingsrichtingen Techniek, industrie en bouw en Gezondheidszorg en welzijn het in vergelijking met de andere mbo-gediplomeerden goed doen op de arbeidsmarkt. Ze vonden het vaakst werk, hadden een bovengemiddeld maandinkomen wanneer ze voltijds werkten en vonden meestal werk in een bedrijfstak die in het verlengde lag van hun opleiding.

Van de geslaagden uit de andere twee grote opleidingsrichtingen, Handel, administratie en juridische ondersteuning en Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid, had eveneens een groot deel eind september 2005 werk: respectievelijk 85 en 84 procent. Als zij een voltijd baan hadden als werknemer, verdienden ze gemiddeld ongeveer 1 500 euro per maand. Van degenen die eind september 2005 aan het werk waren, had ruim de helft een baan in een bedrijfstak die aansloot op hun opleiding. Door de verscheidenheid aan opleidingen die onder deze richtingen vallen, varieerde de aansluiting op een passende bedrijfstak sterk per gevolgde opleiding.

Van de gediplomeerden in de richtingen Onderwijs en Landbouw en dieren (respectievelijk 2 en 6 procent van de

gediplomeerde schoolverlaters 2004/05) vond 83 respectievelijk 84 procent werk. Ongeveer een derde van de werkzame gediplomeerden Onderwijs vond werk in het onderwijs. Gediplomeerden Onderwijs werkten niet vaak voltijds, maar wanneer zij dat wel deden, ontvingen zij in vergelijking met de andere gediplomeerden een hoog maandbedrag (ruim 2 000 euro).

De geslaagden in de richtingen ICT en Vormgeving en audiovisuele productie vonden het minst vaak werk, maar alsnog had 82 procent van deze gediplomeerden personen eind september 2005 een baan. Veel gediplomeerden in de ICT vonden een baan in het onderwijs. De ICT-gediplomeerden met een voltijd baan hadden eind september 2005 de hoogste maandinkomsten (ruim 2 100 euro). De gediplomeerden in de Vormgeving en audiovisuele productie verdienden het minst van alle geslaagden met een voltijd baan: ruim 1 300 euro per maand.

Technische toelichting

Bronnen

De onderwijsgegevens zijn afkomstig uit het Basisregister Onderwijsnummer (BRON) van de Informatie Beheer Groep (IB-Groep). Schooljaar 2004/05 is het eerste jaar dat de leerlingen en geslaagden in het mbo door de IB-groep op persoonsniveau geregistreerd werden. De gegevens van dit jaar zijn daardoor niet helemaal volledig: het aantal mbo-leerlingen in de onderwijsnummerbestanden van 2004/05 is lager dan het werkelijk aantal leerlingen.

Gegevens over geslacht en leeftijd van de gediplomeerden zijn afkomstig uit de Gemeentelijke basisadministratie (GBA) en uit de bestanden van de IB-groep. Gegevens over de arbeidsmarkt zijn afkomstig uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB).

Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie voor dit artikel bestaat uit de mbo-gediplomeerde schoolverlaters van 2004/05. Dit zijn personen die tussen 1 oktober 2004 en 30 september 2005 een mbo-diploma gehaald hebben. Zij stonden op 1 oktober 2004 ingeschreven aan een door de overheid bekostigde mbo-opleiding in bol voltijd of bbl en stonden het daaropvolgende schooljaar (op 1 oktober 2005) niet meer ingeschreven aan een door de overheid bekostigde onderwijsinstelling.

Bedrijfstak (SBI'93)

Dit is de economische activiteit van het bedrijf waarin een persoon (hoofdzakelijk) werkzaam is. Het beschrijft dus niet het beroep van een persoon, maar het bedrijf waarin diegene werkzaam is. Indien iemand meerdere banen heeft, is de bedrijfstak van de hoofd baan (de baan met het hoogste maandloon in september 2005) weergegeven. Als

iemand zowel werknemer als zelfstandige is, is de bedrijfstak van de baan waar hij/zij werknemer is weergegeven. Bij de gehanteerde hoofdindeling worden vijftien bedrijfstakken onderscheiden:

- Landbouw, bosbouw, visserij (SBI codes 01000–14500);
- Nijverheid (geen bouwnijverheid) (SBI codes 15000–41000);
- Bouwnijverheid (SBI codes 45000–45500);
- Autobranche, groot- en tussenhandel (SBI codes 50000–51722);
- Detailhandel en reparatie voor particulieren (geen auto's, motorfietsen en motorbrandstoffen) (SBI codes 52000–52740);
- Horeca (SBI codes 55000–55520);
- Vervoer, opslag en communicatie (SBI codes 60000–64200);
- Financiële instellingen (SBI codes 65000–67205);
- Zakelijke dienstverlening (geen uitzendbureaus) (SBI codes 70000–74402 en 74600–74846);
- Uitzendbureaus, uitleenbedrijven, arbeidsbemiddeling, testen, werven en selecteren van personeel (SBI codes 74500–74504);
- Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen (SBI codes 75000–75304);
- Onderwijs (SBI codes 80000–80424);
- Medische en veterinaire diensten (SBI codes 85000–85200);
- Welzijnszorg (SBI codes 85300–85344);
- Milieu, cultuur, recreatie en overige dienstverlening (SBI codes 90000–99000).

Noten in de tekst

- 1) Het gaat hier om al het betaalde werk als werknemer of zelfstandige in Nederland, gemeten op 30 september 2005. Arbeid in het buitenland en overige arbeid zoals freelancewerk zijn hierbij niet meegenomen. Bovendien is bij het vaststellen van het al dan niet hebben van werk geen rekening gehouden met het aantal uren dat iemand werkzaam was. De hier gehanteerde definitie komt dan ook niet overeen met die van de beroepsbevolking die vaak gebruikt wordt in andere publicaties van het CBS.
- 2) Bron: StatLine tabel *Bevolking naar inkomstenbron: arbeid, uitkering en/of pensioen*.
- 3) De maandinkomsten zijn gebaseerd op het fiscale maandbedrag. Dit fiscale maandbedrag is het bedrag dat volgens de belastingdienst de grondslag is voor de loonbelasting. Een verschil tussen bruto salaris en fiscaal bedrag is bijvoorbeeld de pensioenpremie. De pensioenpremie maakt wel deel uit van het bruto salaris, maar er wordt geen loonbelasting over betaald. Dit geldt bijvoorbeeld ook voor het bedrag dat via de spaarloonregeling wordt gespaard. Het fiscale bedrag is dus het bruto salaris min (onder andere) de pensioenpremie en het spaarloonbedrag, eventueel vermeerderd met bijtellingen (zoals van de auto van de zaak).

Tabel 1
Mbo-gediplomeerde schoolverlaters 2004/05 met werk eind september 2005

	Totaal	w.v. gediplomeerd in de opleidingsrichting								
		onderwijs	vormgeving en audio-visuele productie	handel, administratie en juridische ondersteuning	informatie- en communicatietechnologie (ICT)	techniek, industrie en bouw	landbouw en dieren	gezondheidszorg en welzijn	persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid	
	<i>x 1 000</i>									
Totaal	50,6	0,8	0,9	8,1	1,8	12,2	3,1	15,7	8,1	
	%									
<i>Bedrijfstak (SBI'93)</i>										
Landbouw, bosbouw, visserij	2	1	1	1	1	1	27	0	1	
Nijverheid (geen bouwnijverheid)	9	9	18	3	4	23	22	1	3	
Bouwnijverheid	9	0	0	1	1	37	3	0	1	
Autobranche, groot- en tussenhandel	6	1	5	11	9	12	4	0	6	
Detailhandel en reparatie voor particulieren (geen auto's, motorfietsen en motorbrandstoffen)	12	10	14	41	9	4	7	7	9	
Horeca	5	2	5	3	2	1	7	1	22	
Vervoer, opslag en communicatie	3	0	3	4	4	2	1	0	12	
Financiële instellingen	1	1	1	4	1	0	0	0	0	
Zakelijke dienstverlening (geen uitzendbureaus)	6	2	23	9	16	5	3	2	8	
Uitzendbureaus, uitleenbedrijven, arbeidsbemiddeling, testen, werven en selecteren van personeel	10	8	17	15	20	9	12	4	12	
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	3	2	0	2	2	3	5	2	7	
Onderwijs	2	31	0	1	27	1	0	1	0	
Medische en veterinaire diensten	6	3	1	1	1	0	4	18	1	
Welzijnszorg	20	27	2	2	1	0	1	62	2	
Milieu, cultuur, recreatie en overige dienstverlening	4	2	10	2	2	2	4	0	14	

Tabel 2
Mbo-geplaatste schoolverlaters Persoonlijke dienstverlening, vervoer en veiligheid 2004/05 met werk eind september 2005

	Totaal	w.v. geplaatst in de opleidingsrichting (volgens gedetailleerde indeling)										
		horeca: management en bediening	horeca: bereiding van maaltijden	toerisme	recreatie	vervoer	logistiek	haarverzorging	schoonheidsverzorging	sport en bewegingen	facilitaire dienstverlening	veiligheid en milieu
	<i>x 1 000</i>											
Totaal	8,1	1,2	0,7	0,8	0,3	0,8	0,9	1,0	0,4	0,2	0,2	1,7
	%											
<i>Bedrijfstak (SBI'93)</i>												
Landbouw, bosbouw, visserij	1	0	0	1	2	1	1	1	2	3	0	3
Nijverheid (geen bouwnijverheid)	3	2	1	2	2	1	16	1	1	2	3	3
Bouwnijverheid	1	0	0	0	0	2	1	0	0	1	1	2
Autobranche, groot- en tussenhandel	6	1	2	1	4	8	30	1	5	2	2	3
Detailhandel en reparatie voor particulieren (geen auto's, motorfietsen en motorbrandstoffen)	9	8	2	12	11	2	10	6	34	13	9	9
Horeca	22	65	75	19	44	2	2	2	8	9	21	4
Vervoer, opslag en communicatie	12	1	1	34	5	61	16	0	1	2	1	4
Financiële instellingen	0	1	1	1	0	0	0	0	0	1	2	0
Zakelijke dienstverlening (geen uitzendbureaus)	8	3	3	5	4	3	3	2	4	4	5	27
Uitzendbureaus, uitleenbedrijven, arbeidsbemiddeling, testen, werven en selecteren van personeel	12	11	8	19	15	14	14	4	9	18	12	14
Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen	7	0	3	0	1	1	4	0	0	10	0	26
Onderwijs	0	0	0	0	1	1	0	1	1	1	1	1
Medische en veterinaire diensten	1	1	1	1	2	0	1	0	0	1	18	1
Welzijnszorg	2	2	3	1	0	0	0	1	3	4	21	1
Milieu, cultuur, recreatie en overige dienstverlening	14	2	2	6	10	2	0	82	30	29	4	2

Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005

Harry Bierings, Clemens Siermann en Robert de Vries

Van de personen die eind 2005 een leeftijd van 29–54 jaar hadden, was 67 procent in 2002–2005 ononderbroken aan het werk. Ongeveer 19 procent was gedurende een deel van deze periode aan de slag. Het ging daarbij dikwijls om mensen met flexibel arbeidscontract. Niet-westerse allochtonen waren binnen deze groep oververtegenwoordigd. De resterende 13 procent werkte niet. Het betrof relatief vaak (oudere) vrouwen.

1. Inleiding

Het Centraal Bureau voor de Statistiek publiceert periodiek standcijfers over het aantal werkzame personen. De arbeidsmarkt is echter voortdurend in beweging. Er vinden doorlopend transitieplaats in en uit werk. Zo kan het gebeuren dat het aantal werkenden tussen twee opeenvolgende jaren nauwelijks veranderd is, maar de dynamiek in en uit werk toch groot is. Bij standcijfers blijven deze transitie buiten beeld waardoor niet duidelijk wordt in hoeverre het steeds om dezelfde personen gaat die wel of niet werken.

In het onderzoek waarvan de resultaten hier worden beschreven, is voor de periode 2002–2005 maandelijks vastgesteld of iemand werkte of niet. Als werkzaam werd daarbij iedereen beschouwd die minimaal één uur per week betaald werk verrichtte als werknemer of zelfstandige. Op basis van deze metingen zijn drie groepen naar arbeidsmarktpositie onderscheiden:

- Personen die in deze periode onafgebroken werkzaam waren.
- Personen die in deze periode deels werkzaam waren en deels niet.
- Personen die in deze periode onafgebroken niet-werkzaam waren.

Vervolgens is de omvang en samenstelling van deze groepen in kaart gebracht. De cijfers betreffen alle in Nederland woonachtige personen die op 31 december 2005 een leeftijd hadden van 29–54 jaar (zie kader). Als databron is het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS gebruikt. Het SSB bevat op dit moment onderling relateerbare gegevens over alle personen, banen en uitkeringen in Nederland voor de periode 1999–2005.

2. Arbeidsmarktpositie 2002–2005

2.1 Onderzoeksgroep

Op 31 december 2005 waren er 6,1 miljoen mensen van 29–54 jaar in Nederland. De meerderheid, namelijk 67 procent, was in de jaren 2002–2005 onafgebroken aan het

Afbakening onderzoeksgroep

Degenen die in 2002–2005 onafgebroken wel of niet gewerkt hebben, vormen duidelijk afgebakende groepen. Dat geldt niet voor de middengroep die bestaat uit personen die maar een deel van deze periode werkzaam waren. Hierbij worden namelijk ook de instromers in en de uitstromers uit de arbeidsmarkt gerekend. Instromers zijn vooral schoolverlaters die de arbeidsmarkt betreden. Het zijn overwegend jongeren. Hoewel ze bij de middengroep worden geteld, waren ze voor de instroom vaak vergelijkbaar met degenen zonder werk. Het omgekeerde gaat op bij de uitstroom. Hier gaat het met name om ouderen die met pensioen gaan. Voor hun pensionering werkten ze dikwijls onafgebroken. Om heterogeniteit in de middengroep zoveel te vermijden, is de onderzoekspopulatie daarom beperkt tot degenen die op 31 december 2005 een leeftijd hadden van 29–54 jaar. In 2002 waren deze 25–50 jaar. Verder zijn alleen personen meegenomen die gedurende de hele onderzoeksperiode in Nederland woonden. Daardoor vallen degenen die in deze periode naar Nederland kwamen en zich hier vestigden, buiten de onderzoeksgroep.

werk. Ongeveer 13 procent werkte niet. Nog eens 19 procent was gedurende een deel van deze 4-jaarsperiode werkzaam. Zo'n 63 procent van hen was gedurende deze tijd meer dan twee jaar aan de slag, 37 procent zelfs meer dan drie jaar.

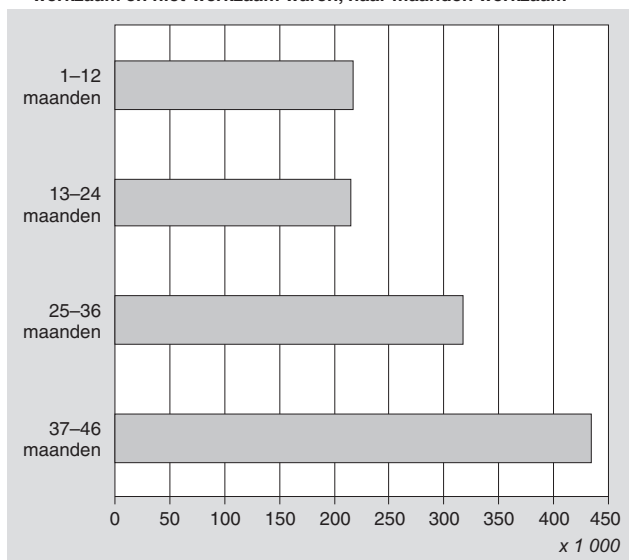
Staat 1
Arbeidsmarktpositie in 2002–2005; personen van 29–54 jaar op 31 december 2005

	Personen	
	mln	%
Totaal	6,1	100
Onafgebroken werkzaam	4,1	67
Werkzaam en niet-werkzaam	1,2	19
Onafgebroken niet-werkzaam	0,8	13

2.2 Geslacht en leeftijd

Mannen werkten in 2002–2005 vaker onafgebroken dan vrouwen: 77 procent versus 56 procent. Ongeveer 6 procent van de mannen had geen werk, bij vrouwen was dit aandeel met 20 procent ruim drie keer zo hoog. Mannen waren ook minder vaak dan vrouwen voor een deel van de periode werkzaam. Het verschil is hier echter minder groot. Bij de jongeren (29–34 jaar op 31 december 2005) zijn de verschillen in de arbeidsmarktpositie naar geslacht het kleinst. Weliswaar werkten jonge mannen vaker dan jonge vrouwen gedurende de hele onderzoeksperiode, vergeleken met de ouderen is het verschil gering: 12 procentpun-

1. Personen van 29–54 jaar op 31 december 2005 die in 2002–2005 werkzaam en niet-werkzaam waren, naar maanden werkzaam

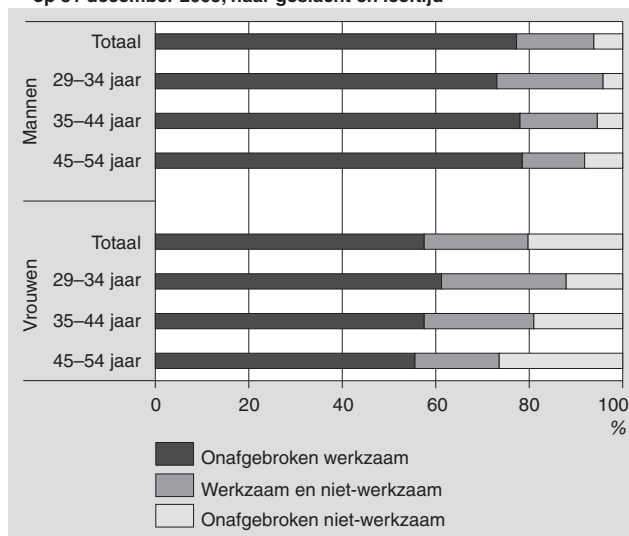

ten. Zeker als daarbij ook bedacht wordt dat een deel van de vrouwen uit het arbeidsproces treedt om voor kinderen te gaan zorgen. Vrouwen krijgen hun eerste kind gemiddeld op de leeftijd van 29 jaar.

Bij de ouderen (45–54 jaar op 31 december 2005) is een meer traditioneel rollenpatroon tussen mannen en vrouwen zichtbaar. Ongeveer een kwart van de oudere vrouwen had in de periode 2002–2005 geen betaald werk. Bij de oudere mannen lag dit aandeel met 8 procent aanzienlijk lager. Bovendien onderbraken (of beëindigden) de oudere mannen hun loopbaan minder vaak dan de vrouwen van dezelfde leeftijd. Het verschil bedraagt 5 procentpunten.

Onafhankelijk van geslacht waren jongeren vaak maar een deel van de onderzoeksperiode werkzaam. Dit betrof een kwart van hen. Dat de arbeidsmarktdynamiek bij jongeren groot is, blijkt bijvoorbeeld uit het naar verhouding grote aantal baanwisselingen en de korte werkloosheidsduur bij

2. Arbeidsmarktpositie in 2002–2005, personen van 29–54 jaar op 31 december 2005, naar geslacht en leeftijd¹⁾

¹⁾ Leeftijd op 31 december.

jongeren (EBB). Op hogere leeftijd kent de beroepsloopbaan een meer stabiel verloop. Onder degenen die 35–54 jaar waren op 31 december 2005 waren er relatief weinig die in 2002–2005 deels werkzaam waren. Bij vrouwen in deze leeftijdsgroep kwam dit meer voor dan bij de mannen. Een rol speelt hierbij de herintreding van vooral 35–44 jarige vrouwen in het arbeidsproces.

2.3 Herkomst

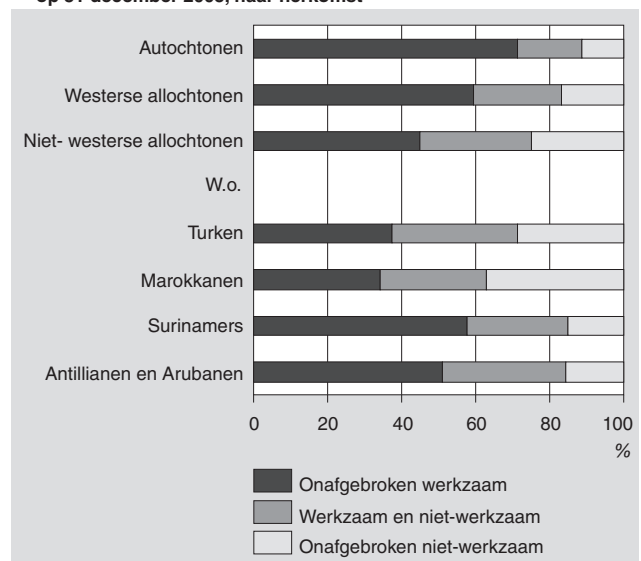
Autochtonen hadden beduidend vaker dan niet-westerse allochtonen gedurende de hele onderzoeksperiode betaald werk. Onder de autochtonen bedroeg het aandeel dat onafgebroken werkte 71 procent, bij de niet-westerse allochtonen was dit 45 procent. Autochtonen waren ook minder vaak een deel van de periode aan het werk dan niet-westerse allochtonen (17 procent versus 30 procent).

Tussen de verschillende niet-westerse allochtone herkomstgroepen zijn er grote verschillen. Van de Marokkanen en Turken had 36 procent in 2002–2005 voortdurend werk. Van de Marokkaanse en Turkse mannen werkte bijna de helft onafgebroken, van de vrouwen 22 procent. Onder Surinamers en Antillianen lag het aandeel dat in de onderzoeksperiode voortdurend aan de slag was op 56 procent.

Marokkanen en Turken waren vaak maar een deel van de periode werkzaam, of verrichtten helemaal geen betaald werk. Bijna een vijfde van de Marokkaanse en Turkse mannen bleef buiten het arbeidsproces; van de Marokkaanse en Turkse vrouwen was dat bijna de helft. Uit de EBB blijkt dat deze vrouwen beduidend vaker dan vrouwen van andere niet-westerse herkomstgroepen niet werkten vanwege de zorg voor het huishouden of de kinderen.

Het aandeel Surinamers en Antillianen en Arubanen dat in 2002–2005 niet werkte, is laag en ligt maar iets hoger dan bij autochtonen. Perioden van werken en niet werken kwamen daarentegen bij deze herkomstgroepen wel weer beduidend vaker voor dan bij autochtonen.

3. Arbeidsmarktpositie in 2002–2005, personen van 29–54 jaar op 31 december 2005, naar herkomst

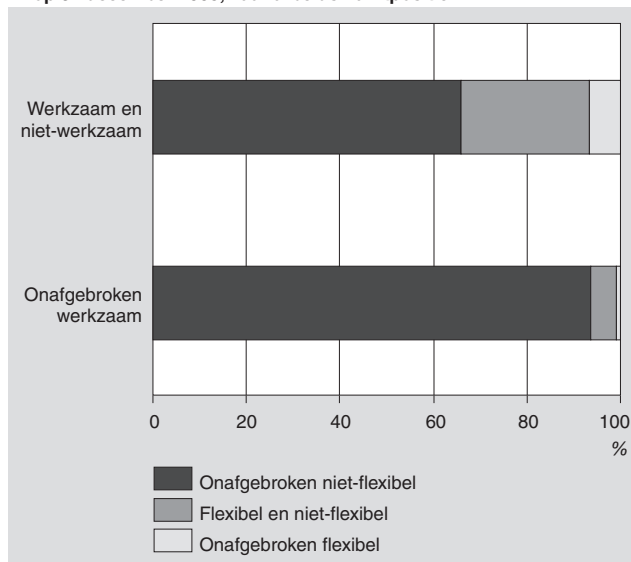

3. Flexibel werk

Uit de EBB blijkt dat de overgrote meerderheid van de werknemers een vast dienstverband prefereert boven een flexibel dienstverband. Als men toch een flexibele baan heeft, duidt dit dan ook meestal op een onvrijwillige keuze, waarbij een naar verhouding grote baanonzekerheid wordt geaccepteerd. Voor veel personen is een flexibel dienstverband de enige mogelijkheid op een baan.

Van de personen die in 2002–2005 niet continu werkzaam waren, had ongeveer eenderde op enig moment in deze periode een flexibele baan. Dit is beduidend vaker dan bij personen die continu werk hadden. Van hen had slechts 7 procent een dergelijke baan. Bijna altijd ging het dan ook maar om een gedeelte van deze periode, bijna nooit om de hele periode. Van hen die gedeeltelijk werkzaam waren in 2002–2005 had 7 procent gedurende de gehele werkzame periode een flexibel dienstverband.

4. Periode met flexibel werk in 2002–2005, personen van 29–54 jaar op 31 december 2005, naar arbeidsmarktpositie

4. Sociale zekerheid

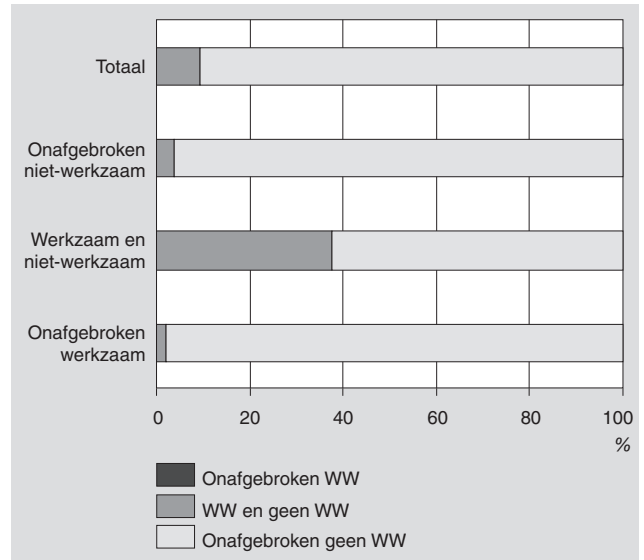
Onderbrekingen in de arbeidsloopbaan gaan vaak samen met een beroep op de sociale zekerheid. Als het daarbij gaat om een overbrugging van een korte periode zal in veel gevallen een beroep op de werkloosheidsuitkering (WW) voldoende zijn. Dit kan echter alleen wanneer er genoeg WW-rechten opgebouwd zijn. Wanneer dat niet het geval is of indien het zoeken naar een baan over een lange periode niet tot resultaat heeft geleid, kan een beroep worden gedaan op een bijstandsuitkering. In het geval werken door ziekte of een handicap niet (meer) mogelijk is, ligt aanspraak op een arbeidsongeschiktheidsuitkering (AO) voor de hand.

Meer nog dan bij personen die dan wel en dan niet werkten in 2002–2005, kwam het beslag op een bijstands- of AO-uitkering voor bij hen die gedurende de hele periode niet werkzaam waren.

4.1 Werkloosheidsuitkering

Van degenen die in 2002–2005 niet continu werkzaam waren, ontving 38 procent op enig moment in deze periode een WW-uitkering. Het betrof 444 duizend personen. De overige 738 duizend personen met deze arbeidsmarktpositie ontvingen geen WW. Zij hadden in de meeste gevallen geen WW-rechten opgebouwd. Hetzelfde gold voor degenen die in deze periode niet werkten. Slechts 4 procent van hen ontving tijdens deze periode een WW-uitkering.

5. Periode met WW-uitkering in 2002–2005, personen van 29–54 jaar op 31 december 2005, naar arbeidsmarktpositie

4.2 Bijstandsuitkering

De niet-werkzamen deden vaker een beroep op de bijstand dan op de WW: 21 procent van hen ontving in 2002–2005 een bijstandsuitkering, 13 procent zelfs gedurende de hele periode. Van degenen die een deel van de onderzoeksperiode werkten, deed 14 procent een beroep op de bijstand. Slechts 2 procent ontving deze onafgebroken.

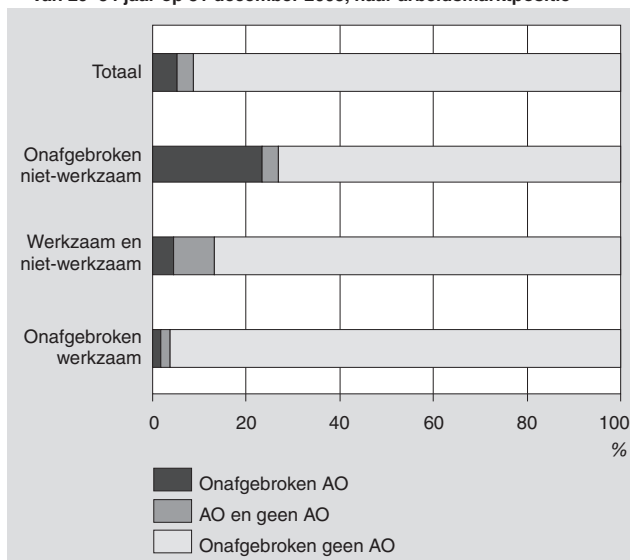
6. Periode met bijstandsuitkering in 2002–2005, personen van 29–54 jaar op 31 december 2005, naar arbeidsmarktpositie

4.3 Arbeidsongeschiktheidsuitkering

De niet-werkzamen maakten vooral vaak gebruik van een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Bijna een kwart van hen ontving gedurende de hele onderzoeksperiode een arbeidsongeschiktheidsuitkering, terwijl 4 procent een deel van deze periode zo'n uitkering kreeg. Onder degenen die deels werkten, was dat respectievelijk 5 en 9 procent.

7. Periode met arbeidsongeschiktheidsuitkering in 2002–2005, personen van 29–54 jaar op 31 december 2005, naar arbeidsmarktpositie

Technische toelichting

De cijfers voor dit onderzoek zijn gebaseerd op het Sociaal Statistisch bestand (SSB) van het CBS voor de jaren 2002 tot en met 2005. Op basis van dit bestand zijn personen 48 maanden lang gevolgd. Of een persoon werkzaam of niet werkzaam was, is op de 15e van iedere maand vastgesteld. Dit is gedaan voor iedereen die 29–54 jaar was op 31 december 2005 en die in de voorgaande vier jaar in

Nederland woonde. In 2002 waren deze onderzoekspersonen 25–50 jaar oud.

De onderzoekspopulatie is ingedeeld in drie klassen: 'onafgebroken werkzaam', 'werkzaam en niet-werkzaam' en 'onafgebroken niet-werkzaam'. Personen die minimaal 47 van de 48 peilmomenten werkzaam waren, zijn ingedeeld in de klasse 'onafgebroken werkzaam', personen die 1 tot 47 peilmomenten werkzaam waren, in de klasse 'werkzaam en niet-werkzaam'. Uit de analyses kwam namelijk naar voren dat personen die 47 maanden werkten, nauwelijks verschilden van degenen die 48 maanden werkzaam waren. Wel weken ze qua kenmerken af van personen die 46 maanden werkzaam waren. Dit bleek onder meer uit het aantal maanden dat deze personen in de onderzoeksperiode een WW-uitkering hadden. Bij personen die 47 maanden werkzaam waren, was bovendien sprake van een zeer korte onderbreking van de werkzame periode. In veel gevallen zal deze onderbreking vrijwillig zijn geweest. Er was bijvoorbeeld tijd nodig om te verhuizen of er was een vakantie gepland tussen twee banen in.

Voor de verdere analyses is ook gebruik gemaakt van gegevens van de Enquête Beroepsbevolking (EBB). Wanneer dat gebeurd is, is dat aangegeven.

Werkzaam zijn alle personen die minimaal één uur per week betaald werk verrichten (inclusief zelfstandigen).

Over stromen op de arbeidsmarkt zijn recent de volgende artikelen van het CBS verschenen:

Ahluwalia, Inder en Peter Kee (2007), Stromen op de arbeidsmarkt, Economisch Statistische Berichten, 92 (4513), 401.

Kee, Peter (2008a), Dynamiek in de statistiek: arbeidsmarktdynamiek, in: Mol, Martine, Henk-Jan Dirven en Ronald van der Bie (red.) (2008), Dynamiek in de sociale statistiek: Nieuwe cijfers over de sociaaleconomische levensloop, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Tabel 1
Arbeidsmarktpositie in 2002–2005, personen van 29–54 jaar op 31 december 2005, naar geslacht en leeftijd ¹⁾

	Onafgebroken werkzaam	Werkzaam en niet-werkzaam	Onafgebroken niet-werkzaam	Totaal
<i>x 1 000</i>				
Totaal herkomst	4 115	1 184	809	6 108
Mannen	2 368	509	191	3 067
29–34 jaar	456	142	26	624
35–44 jaar	1 003	212	71	1 285
45–54 jaar	909	155	94	1 158
Vrouwen	1 747	675	617	3 040
29–34 jaar	385	168	76	629
35–44 jaar	726	299	239	1 264
45–54 jaar	636	208	302	1 147
Autochtonen	3 548	871	566	4 986
Mannen	2 049	354	116	2 520
29–34 jaar	391	96	14	500
35–44 jaar	860	143	40	1 043
45–54 jaar	798	116	63	977
Vrouwen	1 499	517	450	2 466
29–34 jaar	328	119	43	489
35–44 jaar	621	230	171	1 022
45–54 jaar	550	168	237	955
Westerse allochtonen	320	127	90	538
Mannen	173	55	28	256
29–34 jaar	30	15	5	50
35–44 jaar	73	23	10	106
45–54 jaar	70	17	13	100
Vrouwen	147	72	63	282
29–34 jaar	29	19	9	57
35–44 jaar	61	31	24	116
45–54 jaar	57	22	30	110
Niet-westerse allochtonen	246	186	152	584
Mannen	145	99	47	293
29–34 jaar	35	32	8	76
35–44 jaar	70	47	21	136
45–54 jaar	40	22	20	82
Vrouwen	101	86	105	293
29–34 jaar	28	30	25	83
35–44 jaar	45	38	45	126
45–54 jaar	30	18	36	82
Turken	47	43	36	126
Mannen	33	23	10	66
29–34 jaar	10	8	1	19
35–44 jaar	18	11	4	33
45–54 jaar	6	4	4	14
Vrouwen	14	20	27	61
29–34 jaar	5	8	7	21
35–44 jaar	7	9	12	27
45–54 jaar	2	3	8	12
Marokkanen	33	28	36	98
Mannen	24	17	10	51
29–34 jaar	7	7	2	16
35–44 jaar	12	8	5	25
45–54 jaar	4	3	4	11
Vrouwen	10	11	26	46
29–34 jaar	5	5	7	16
35–44 jaar	4	4	11	18
45–54 jaar	1	1	9	11
Surinamers	77	36	20	132
Mannen	36	16	7	60
29–34 jaar	7	5	1	14
35–44 jaar	16	7	3	25
45–54 jaar	13	4	4	21
Vrouwen	40	20	13	73
29–34 jaar	8	6	2	16
35–44 jaar	18	9	5	32
45–54 jaar	14	5	6	25
Antillianen en Arubanen	21	14	7	42
Mannen	11	7	2	20
29–34 jaar	3	2	1	6
35–44 jaar	5	3	1	8
45–54 jaar	3	2	1	6
Vrouwen	10	7	4	22
29–34 jaar	3	2	1	6
35–44 jaar	4	3	2	9
45–54 jaar	4	2	2	7
Overig niet-westerse allochtonen	68	65	53	186
Mannen	41	36	18	96
29–34 jaar	8	10	3	21
35–44 jaar	19	18	8	45
45–54 jaar	14	9	7	30
Vrouwen	27	28	35	91
29–34 jaar	7	9	8	24
35–44 jaar	12	13	15	40
45–54 jaar	9	7	11	27

¹⁾ Leeftijd op 31 december 2005.

Tabel 2
Arbeidsmarktpositie in 2002–2005, personen van 29–54 jaar op 31 december 2005, naar periode flexibel werk en uitkering

	Onafgebroken werkzaam	Werkzaam en niet-werkzaam	Onafgebroken niet-werkzaam	Totaal
	<i>x 1 000</i>			
Totaal	4 115	1 184	809	6 108
<i>Flexibele arbeidsrelatie in 2002–2005</i>				
Onafgebroken flexibel	40	80		119
Flexibel en niet flexibel	221	324		546
Onafgebroken niet-flexibel (vast)	3 855	780		4 634
<i>Werkloosheidsuitkering in 2002–2005</i>				
Onafgebroken WW-uitkering	0	0	0	0
WW-uitkering en geen WW-uitkering	86	444	30	561
Onafgebroken geen WW-uitkering	4 028	738	779	5 546
<i>Arbeidsongeschiktheidsuitkering in 2002–2005</i>				
Onafgebroken AO-uitkering	74	54	188	316
AO-uitkering en geen AO-uitkering	82	102	29	213
Onafgebroken geen AO-uitkering	3 960	1 028	592	5 579
<i>Bijstandsuitkering in 2002–2005</i>				
Onafgebroken bijstandsuitkering	4	21	107	132
Bijstandsuitkering en geen bijstandsuitkering	22	140	65	227
Onafgebroken geen bijstandsuitkering	4 090	1 022	637	5 749

De parade van Pen en de inkomensverdeling in Nederland

Linda Moonen

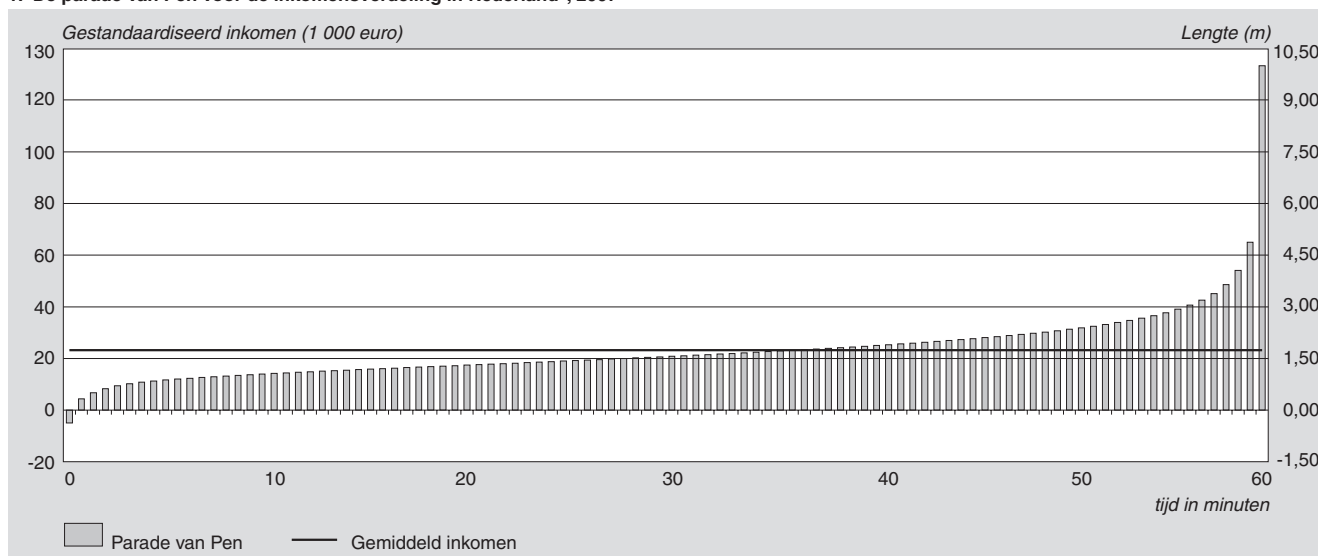
In de parade van Pen komt de Nederlandse bevolking voorbij in oplopende volgorde van hun inkomen. Als eerste komen mensen uit de armste gezinnen, achteraan lopen personen uit huishoudens met een topinkomen. In het begin trekken vooral jongeren, studenten en ondernemers met verlies voorbij. Als laatste passeren de ondernemers met hoge winsten en mensen uit huishoudens met hoge vermogensinkomsten. Opvallend is dat Jan Modaal met zijn gezin al vrij vroeg in de optocht voorbij komt.

1. Inleiding

Een sprekende manier om de inkomensverdeling van een bevolking in kaart te brengen is door middel van de zogenaamde optocht van dwergen en reuzen. Deze optocht is in 1971 bedacht door de Nederlandse econoom Jan Pen en wordt daarom ook wel kortweg de parade van Pen genoemd. In deze parade trekt in één uur tijd de hele bevolking voorbij, in oplopende volgorde van het inkomen. Voor alle huishoudens wordt de lengte van de huishoudensleden gerelateerd aan hun inkomen. Personen die deel uitmaken van een huishouden met een gemiddeld gestandaardiseerd inkomen (zie Begrippenlijst) krijgen een gemiddelde lengte: 1,74 meter. Mensen met een lager inkomen worden als het ware in elkaar gedruwd tot dwergen, terwijl degenen met een hoger inkomen reusachtige proporties kunnen aannemen. Zo kun je aan het uiterlijk van personen zien hoe hoog het inkomen van zijn of haar huishouden ongeveer is.

In dit artikel is de parade van Pen toegepast op de inkomensverdeling in Nederland voor het jaar 2007. Hoe gelijk zijn de inkomens in ons land verdeeld? En wie zijn de reuzen en de dwergen?

1. De parade van Pen voor de inkomensverdeling in Nederland¹⁾, 2007*

¹⁾ Om presentatieredenen zijn de personen samengevoegd tot honderd 1%-groepen. Voor elke groep wordt het gemiddelde inkomen als referentiepunt genomen.

Jan Pen

Jan Pen (Lemmer, 15 februari 1921) is een Nederlandse econoom, hoogleraar en columnist. Hij is schrijver van verschillende boeken over economie. Pen studeerde aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam waar hij in 1950 promoveerde op de theorie der collectieve loononderhandelingen. Hij was directeur Algemene Economische Politiek op het ministerie van Economische Zaken. Van 1956 tot 1986 was hij hoogleraar in de staathuishoudkunde en de leer der openbare financiën aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en de Faculteit der Economische Wetenschappen (FEW) van de Rijksuniversiteit Groningen. Daarnaast schreef hij jarenlang als columnist voor Het Parool en publiceerde hij regelmatig in het Hollands Maandblad en Economisch Statistische Berichten (ESB). Pen is de bedenker van Pen's parade, een grafische voorstelling voor de inkomensverdeling. Een andere aanduiding voor deze figuur is de Parade van dwergen en een enkele reus, die de vorm beschrijft die deze figuur in veel landen aanneemt.

2. De parade van Pen

In figuur 1 wordt de parade van Pen getoond voor de Nederlandse bevolking¹⁾ in 2007. Ook de hoogte van het gemiddelde gestandaardiseerde inkomen is weergegeven. Dat gemiddelde inkomen bedroeg 23,4 duizend euro. Als de inkomens volledig gelijk verdeeld zouden zijn, zou de lijn die de parade van Pen weergeeft precies samenvallen met de lijn van het gemiddelde inkomen (Van den Brakel-Hofmans, 2007). Het blijkt echter dat de inkomensverdeling ongelijk is: personen met een gemiddeld huishoudensinkomen komen pas na 37 minuten voorbij. Dat betekent dat ruim 60 procent van de bevolking een inkomen heeft

dat onder het gemiddelde inkomen ligt. Precies na 30 minuten is de hoogte van het inkomen gelijk aan de mediaan, namelijk 20,7 duizend euro.

De eerste minuut van de optocht ziet er nogal saai uit, er lijkt zelfs niks te gebeuren. Dat komt doordat de eerste personen die voorbij komen een negatief huishoudensinkomen hebben. Ze zijn daardoor als het ware in de grond gedrukt. Twee op de drie van deze ondergrondse figuren zijn ondernemers met verlies. Na één minuut volgen de dwergen; dit zijn personen met de lagere inkomens. De echte reuzen – personen met een topinkomen – trekken aan het einde van de optocht voorbij. Na 58 minuten komen er mensen voorbij met een lengte van 3,75 meter. Zij hebben een huishoudensinkomen van meer dan 50 duizend euro. De laatste 20 seconden passeren er zelfs mensen die ruim 7,5 meter lang zijn. Zij hebben in hun huishouden meer dan een ton te besteden.

Ook Jan Modaal en zijn vrouw en twee kinderen lopen mee. Ze trekken al na 7 minuten voorbij. Met een lengte van 94 centimeter en een inkomen van 12,5 duizend euro behoren ze tot de dwergen. Ruim tien jaar eerder had de familie Modaal nog een bovengemiddeld inkomen (Trimp, 1998), maar sindsdien is hun welvaartspositie sterk gedaald. Huishoudens met eenzelfde samenstelling, maar met een inkomen dat gelijk is aan twee keer het modale inkomen komen na een half uur voorbij: hun inkomen van 20,8 duizend euro valt bijna gelijk met het mediane inkomen.

3. Wie zijn de reuzen en dwergen?

In de parade van Pen komen de verhoudingen tussen de hogere en de lagere inkomens tot uiting. Het is echter niet direct duidelijk wie nu de dwergen en de reuzen zijn. In deze paragraaf wordt hier nader op ingegaan. Achtereenvolgens komen de leeftijd van de hoofdkostwinner, de voornaamste bron van inkomen en de samenstelling van het huishouden aan bod.

3.1 Jongeren en ouderen lopen voorop

In het begin van de parade zien we vooral jongeren langskomen. Van alle personen die deel uitmaken van een huishouden met een hoofdkostwinner jonger dan 25 jaar is na vijf minuten al meer dan de helft gepasseerd. De meeste van hen zijn studenten en alleenstaanden die nog aan het begin van hun carrière staan en nog niet veel verdienen.

Tijdens het eerste kwartier komen er ook veel ouderen voorbij. Tussen de 7de en de 17de minuut bestaat de stoet voor een kwart uit mensen uit huishoudens met een 65-plusser aan het hoofd. Dit zijn veelal huishoudens waar de hoofdkostwinner alleen een AOW-uitkering krijgt. Personen die naast hun AOW-uitkering een aanvullend pensioen ontvangen, lopen ook verderop in de stoet nog mee.

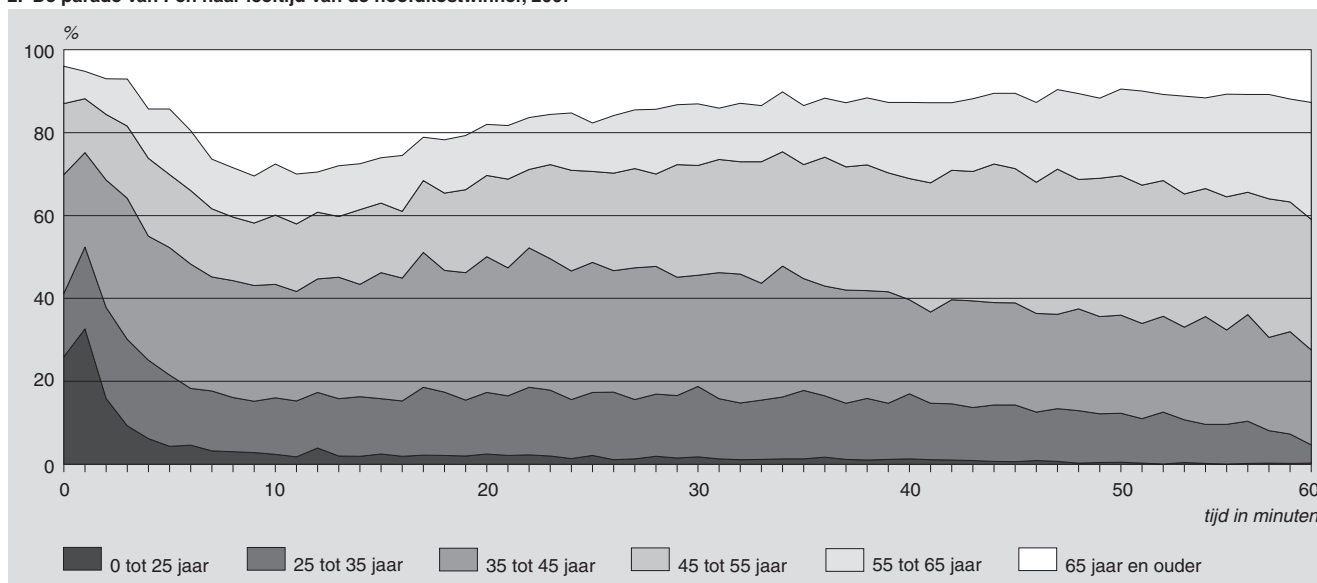
Naarmate de optocht langer duurt, passeren er steeds meer mensen van middelbare leeftijd. De laatste tien minuten komt 80 procent van de voorbijgangers uit een huishouden met een hoofdkostwinner tussen de 35 en 64 jaar. Vooraan in de stoet geldt dit voor iets meer dan de helft van de passanten.

3.2 Ondernemers zijn zowel dwergen als reuzen

Voor de grote meerderheid van de Nederlandse bevolking is inkomen uit arbeid de belangrijkste inkomensbron. Van de 17de tot de 57ste minuut van de optocht maakt ruim 60 procent van de mensen die langskomen deel uit van een huishouden dat voornamelijk leeft van een looninkomen.

Vooraan lopen personen met een negatief huishoudensinkomen. Zoals in paragraaf 1 vermeld, zijn dit voornamelijk ondernemers met verlies. Ook zijn er personen bij uit huishoudens waar negatieve vermogensinkomsten groter zijn dan alle positieve inkomsten bij elkaar. Daarna volgen de lagere inkomens. Onder hen zijn veel studenten, bijstandontvangers, werklozen en arbeidsongeschikten.

2. De parade van Pen naar leeftijd van de hoofdkostwinner, 2007*

Aan het eind van de optocht komen er weer veel ondernemers voorbij. Dit keer zijn het de ondernemers met hoge winsten. In de laatste twee minuten behoort een op de drie mensen tot een ondernemersgezin en een op de tien tot een huishouden waar een directeur of grootaandeelhouder de kost verdient. Van de huishoudens met een inkomen van meer dan 100 duizend euro heeft ruim 16 procent vermogensinkomsten als voornaamste inkomensbron.

3.3 Dweren zijn vooral alleenstaanden en personen uit eenoudergezinnen

Alleenstaanden en personen uit eenoudergezinnen lopen veelal vooraan de optocht. Na een kwartier tijd is al de helft van de alleenstaanden en de helft van de alleenstaande ouders en hun kinderen voorbij gekomen. De eerste vijf minuten is zelfs een op de drie voorbijgangers een alleenstaande, terwijl dat de laatste vijf minuten minder dan een op de tien is.

(Echt)paren – zowel met als zonder kinderen – komen relatief vaak laat in de stoet voorbij. Het laatste half uur behoort zelfs 80 procent van de voorbijgangers tot een huishouden met een (echt)paar aan het hoofd. In het begin van de optocht is dat ongeveer 40 procent.

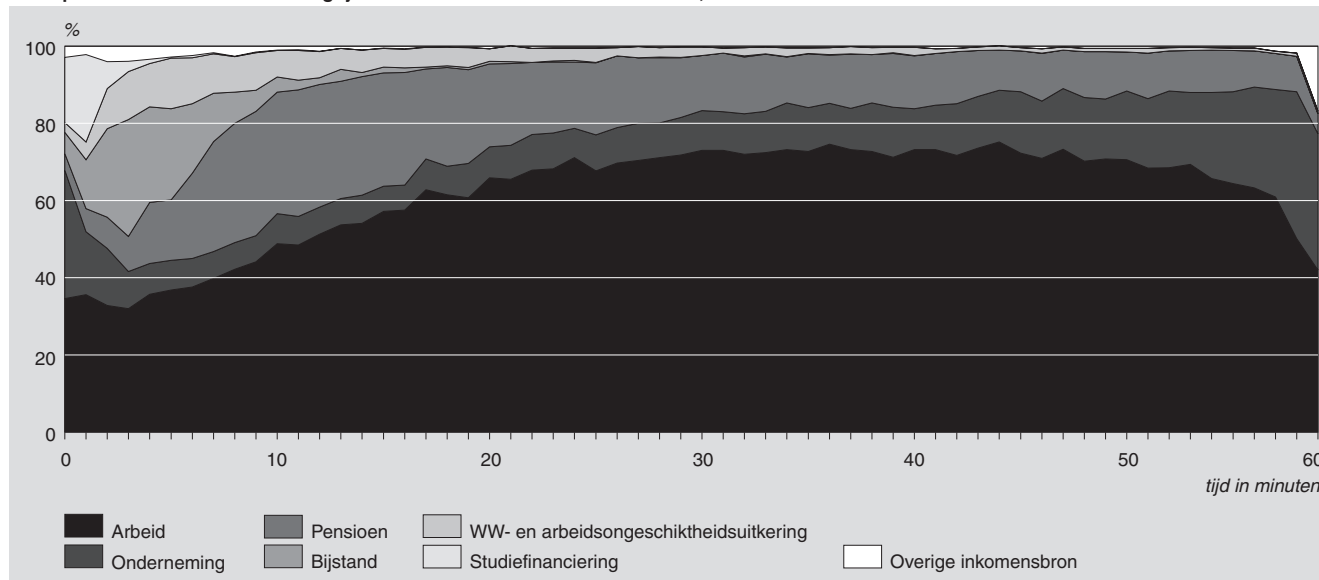
Literatuur

Brakel-Hofmans, M. van den (31 augustus, 2007). *Metten van inkomensongelijkheid*. http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/C6BCB37E-222A-4F21-9651-FB3405FF4B2E/0/Meten_van_inkomensongelijkheid.pdf

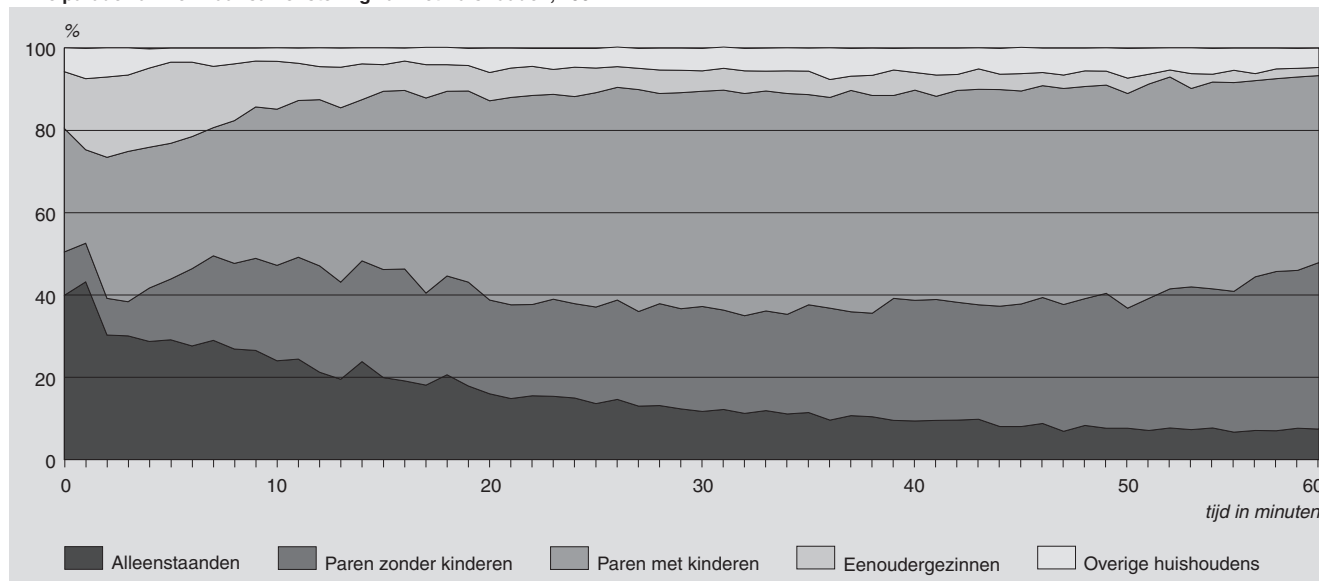
CBS (2004). *Equivalentiefactoren 1995–2000*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Pen, J. (1971). *Income distribution*. Harmondsworth.

3. De parade van Pen naar de belangrijkste inkomensbron van het huishouden, 2007*

4. De parade van Pen naar samenstelling van het huishouden, 2007*

Trimp, L. (1998). Inkomensverdeling 1996: de jaarlijkse op- tocht van dwergen en reuzen. In: *Jaarboek Welvaartsver- deling 1998*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Begrippenlijst

Gestandaardiseerd inkomen

Het bruto-inkomen bestaat uit loon, het inkomen van zelf- standigen, vermogensinkomsten en uitkeringen (onder meer in verband met werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en pensioen, alsmede de kinderbijslag en de huurtoeslag). Het besteedbaar inkomen is het bruto-inkomen na aftrek van premies en belastingen.

Het maakt natuurlijk veel uit hoeveel mensen binnen een huishouden van een bepaald inkomen moeten leven. Om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken, wordt het inkomen daarom gestandaardiseerd. Hiertoe wordt het besteedbare huishoudensinkomen gedeeld door een equivalentiefactor (CBS, 2004). In de equivalentiefactor komen de schaal- voordelen tot uitdrukking die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Het aldus gestandaardiseerde inkomen wordt vervolgens toegekend aan iedere persoon van het desbetreffende huishouden: het sluit aan bij wat een persoon als welvaart ervaart.

Modaal inkomen

Het begrip modaal inkomen wordt door het Centraal Plan Bureau onder andere gebruikt voor de bekende koop- krachtplaatjes. Het is vastgesteld als het brutoloon van een alleenverdiener in de marktsector met een niet-werkende partner en twee kinderen tussen 6 en 11 jaar. Het modale inkomen is zodanig vastgesteld dat net niet de maximum zorgverzekeringspremie betaald moet worden; het valt met

andere woorden net onder de maximumpremie-inkomens- grens van de zorgverzekeringswet. Deze grens wordt jaar- lijks geïndexeerd op basis van de gemiddelde contract- loonstijging bij particuliere bedrijven. In 2007 was deze grens gelijk aan € 30 623 per jaar. Het bruto modale in- komen was in dat jaar gelijk aan 30 duizend euro. Dit komt overeen met een besteedbaar inkomen van ongeveer 23,5 duizend euro en een gestandaardiseerd inkomen van 12,5 duizend euro.

In de tijd dat het begrip modaal inkomen werd ingevoerd, was een alleenverdiener met een niet-werkende partner en twee minderjarige kinderen gangbaar. Tegenwoordig komt deze huishoudensamenstelling echter niet meer veel voor: slechts 15 duizend huishoudens voldeed in 2007 aan de gestelde criteria.

Voornaamste bron van inkomen

Huishoudens worden ingedeeld naar hun voornaamste bron van inkomen. De volgende categorieën worden onder- scheiden:

- inkomen uit arbeid;
- inkomen uit onderneming;
- pensioen;
- bijstandsuitkering;
- uitkeringen in verband met werkloosheid en arbeidson- geschiktheid;
- studiefinanciering;
- overige inkomsten (hieronder vallen vermogensinkom- sten, sociale voorzieningen exclusief bijstandsuitkerin- gen, en alimentatie van de ex-partner).

Noot in de tekst

- 1) In dit artikel wordt uitgegaan van alle personen die in Nederland wonen en die deel uitmaken van een parti- culier huishouden met inkomen.

Pensioenaanspraken in beeld

Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat

Elisabeth Eenkhoorn, Annelie Hakkenes-Tuinman en Marije van de Grift

Vrouwen bouwen minder pensioen op via een werkgever dan mannen. Mannen van 35 tot 40 jaar hebben meer dan het dubbele opgebouwd aan pensioen dan vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie. Dit loopt op tot een verschil van bijna zes keer zo veel pensioenaanspraken voor mannen van 60 tot 65 jaar in vergelijking tot vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie. Onder mannen hebben de gehuwden de hoogste aanspraken en ongehuwden de laagste. Bij vrouwen is dat andersom.

Dit zijn enkele conclusies uit het eerste deel van een artikel waarin een overzicht wordt gegeven van de bij het CBS beschikbare gegevens over pensioenaanspraken van Nederlanders.

1. Inleiding

In de Nederlandse vergrijzende samenleving zijn de betaalbaarheid van de inkomensvoorziening na 65-jarige leeftijd en het inkomen na pensionering van de verschillende groepen belangrijke vraagstukken. Het inkomen van 65-plussers wordt deels gefinancierd uit het omslagstelsel (AOW) en deels uit kapitaaldekking. Het omslagstelsel betekent dat de actieve beroepsbevolking betaalt voor de gepensioneerden; kapitaaldekking houdt in dat het pensioen gefinancierd wordt uit gespaard kapitaal. Door de omvang van de groep 65-plussers en de toenemende levensverwachting is het belangrijk nu al zicht te krijgen op de toekomstige uitgaven aan het omslagstelsel en op het gespaarde kapitaal van verschillende bevolkingsgroepen.

In dit artikel worden cijfers over de pensioenopbouw in Nederland gepresenteerd. Pensioenaanspraken zijn gerelateerd aan het inkomen en de loopbaan van een persoon. Verschillende demografische groepen hebben verschillende pensioenaanspraken. In dit eerste deel van *Pensioenaanspraken in beeld* komen de aanspraken naar geslacht en naar burgerlijke staat uitgebreid aan de orde. In het tweede deel dat in het volgende nummer van de Sociaaleconomische trends zal verschijnen, wordt vervolgens ingegaan op de aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudensamenstelling. De cijfers hebben betrekking op 2005 en zijn afkomstig van de pensioenaansprakenstatistiek. Voor meer informatie over deze statistiek wordt verwezen naar de Technische toelichting.

2. Geslacht

Mannen van 20 tot 25 jaar hebben hogere opgebouwde aanspraken voor de AOW dan vrouwen in dezelfde leeftijds-

Vergrijzing in Nederland

Uit recente cijfers van het CBS blijkt dat de vergrijzing sterker doorzet dan twee jaar geleden geraamd. De verhouding tussen het aantal 65-plussers en de 20–64-jarigen, ook wel de grijze druk genoemd, zal oplopen van bijna 25 procent in 2009 tot 49 procent op het hoogtepunt van de vergrijzing rond 2040. Een kwart van de bevolking zal dan 65-plus zijn. Op dit moment is de levensverwachting op 65-jarige leeftijd voor mannen 17 jaar en voor vrouwen 21 jaar. Tot 2050 wordt een stijging met ruim 3 jaar voor mannen en 2 jaar voor vrouwen voorzien.

Staat 1
Bevolkingsomvang naar leeftijdscategorieën, prognose

	% 0 tot 20 jaar	% 20 tot 65 jaar	% 65 jaar en ouder	
<i>mln</i>				
2010	16,5	23,7	60,9	15,3
2015	16,8	22,8	59,4	17,8
2020	17,0	22,1	58,2	19,7
2025	17,2	21,4	56,9	21,7
2030	17,4	21,4	55,0	23,6
2035	17,5	21,6	53,3	25,1
2040	17,5	21,7	52,6	25,6
2045	17,4	21,7	53,2	25,1
2050	17,3	21,6	53,9	24,5

Bron: Bevolkingsprognose 2008–2050.

categorie, maar de contante waarde van die aanspraken is wel lager dan bij vrouwen. De lagere AOW-aanspraken van jonge vrouwen ten opzichte van die van jonge mannen kunnen worden verklaard door het feit dat vrouwen jonger trouwen dan mannen. Zo was in 2005 de gemiddelde leeftijd waarop vrouwen voor de eerste keer trouwden 29,7 jaar, voor mannen was dat 32,4 jaar. De AOW-uitkering voor een ongehuwde bedraagt 70 procent van het minimumloon, terwijl gehuwden hiervan ieder 50 procent ontvangen. Voor dezelfde opgebouwde aanspraken hebben vrouwen echter een hogere contante waarde. Dit komt omdat de AOW-opbouw in feite de opbouw van een recht is. Bij dit recht mag er niet naar geslacht worden gediscrimineerd, wat inhoudt dat voor vrouwen, die gemiddeld ruim 4 jaar langer leven dan mannen, meer geld nodig is voor de levenslange uitkering.¹⁾

Zowel bij mannen als bij vrouwen zijn de te bereiken jaarlijkse aanspraken in de eerste pijler voor jonge mensen aanzienlijk hoger dan voor oudere mensen. Dit komt omdat de te bereiken AOW-aanspraak niet afhangt van leeftijd, maar van het aantal jaren dat iemand in Nederland woont. Voor een persoon van 17 is de te bereiken jaarlijkse aanspraak gemiddeld 11 100 euro, maar voor een 63-jarige

Staat 2

Gemiddelde AOW-opbouw, contante waarde en te bereiken aanspraken naar geslacht en leeftijd, 2005

	Mannen			Vrouwen		
	opgebouwde jaarlijkse aanspraken	contante waarde	te bereiken jaarlijkse aanspraken	opgebouwde jaarlijkse aanspraken	contante waarde	te bereiken jaarlijkse aanspraken
	<i>euro</i>					
15 tot 20 jaar	400	700	11 200	400	800	11 100
20 tot 25 jaar	1 400	2 600	10 700	1 300	3 100	10 100
25 tot 30 jaar	2 200	4 700	9 600	2 000	5 700	9 000
30 tot 35 jaar	2 900	7 700	8 900	2 800	9 500	8 500
35 tot 40 jaar	3 600	11 700	8 500	3 500	14 700	8 400
40 tot 45 jaar	4 400	17 400	8 400	4 400	22 300	8 400
45 tot 50 jaar	5 200	25 400	8 300	5 200	32 500	8 400
50 tot 55 jaar	6 000	36 400	8 300	6 100	46 700	8 300
55 tot 60 jaar	6 800	52 100	8 200	7 000	66 900	8 400
60 tot 65 jaar	7 500	73 300	8 000	7 900	94 100	8 400

8 200 euro. Dit verschil wordt mogelijk veroorzaakt doordat ouderen vaker dan jongeren al een periode in het buitenland hebben gewoond en in die jaren geen AOW hebben opgebouwd. Een aanvullende verklaring is dat ouderen vaker getrouwd zijn dan jongeren en om die reden een lagere AOW-aanspraak hebben.

In de tweede pijler is meer verschil te zien tussen de pensioenaanspraken van mannen en vrouwen. Dit verschil is ondermeer te verklaren door de andere manier van opbouwen. De AOW is een inkomensonafhankelijke volksverzekering, het arbeidsgerelateerde pensioen is een secundaire arbeidsvoorwaarde voor werknemers en is afhankelijk van het inkomen. Mannen van 35 tot 40 jaar hebben meer dan het dubbele opgebouwd aan pensioen dan vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie. Dit loopt op tot een verschil van bijna zes keer zo veel pensioenaanspraken voor mannen van 60 tot 65 jaar in vergelijking tot vrouwen in dezelfde leeftijdscategorie.

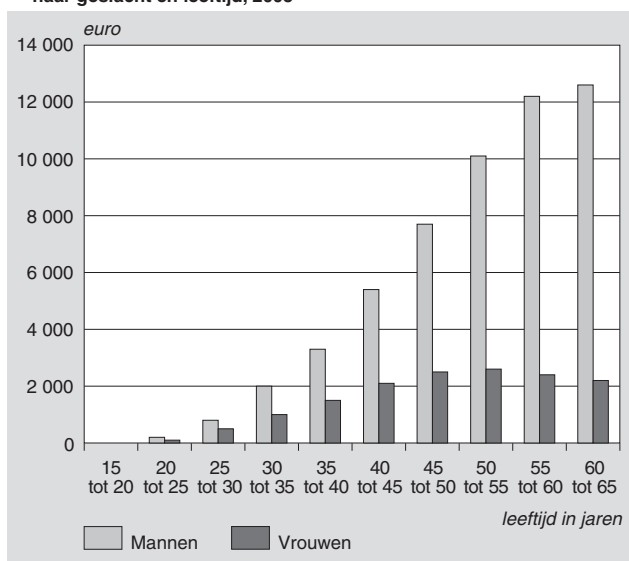
Ook de te bereiken jaarlijkse aanspraken laten verschillen zien naar geslacht en leeftijd. Het is opvallend dat de te bereiken jaarlijkse aanspraken voor mannen blijven stijgen tot het 55e jaar en daarna langzaam afnemen. Dit is mogelijk te verklaren doordat vanaf 55 jaar mensen minder

gaan werken of met (pre)pensioen gaan. Bovendien is het aannemelijk dat vooral mannen met een hoog inkomen voor hun 65e met (pre)pensioen gaan, omdat ze al genoeg pensioen en vermogen hebben opgebouwd als inkomensvervanging bij pensionering. Zo blijkt dat de opgebouwde pensioenaanspraken van gepensioneerde inactieve mannen van 55 tot 60 jaar gemiddeld 18 500 euro bedragen, terwijl werkende mannen van dezelfde leeftijd gemiddeld 14 500 euro opgebouwd hebben.

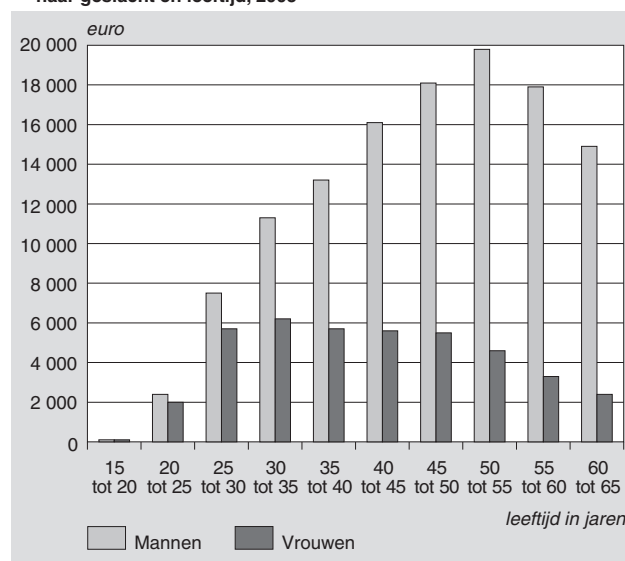
Voor de vroeg gepensioneerden is het te bereiken pensioen op 65-jarige leeftijd gelijk aan het opgebouwde pensioen, waardoor het dus lager is dan het zou kunnen zijn als ze doorwerken tot hun 65e. Hierdoor zou het gemiddeld te bereiken arbeidsgerelateerde pensioen kunnen dalen voor de leeftijdsgroepen van 55 tot 65 jaar. Dit is ook terug te zien in de opgebouwde jaarlijkse aanspraken; tussen 55 en 65 jaar stijgen de jaarlijks opgebouwde aanspraken van mannen nauwelijks meer.

Niet alleen de hoogte van het pensioen is interessant, maar ook hoe zich dat verhoudt tot het huidige inkomen. Het vervangingspercentage geeft hier inzicht in. In het vervangingspercentage zijn de te bereiken pensioenaanspraken weergegeven als percentage van het huidige inkomen.

1. Gemiddelde opgebouwde arbeidsgerelateerde pensioenaanspraken naar geslacht en leeftijd, 2005

2. Gemiddelde te bereiken arbeidsgerelateerde pensioenaanspraken naar geslacht en leeftijd, 2005

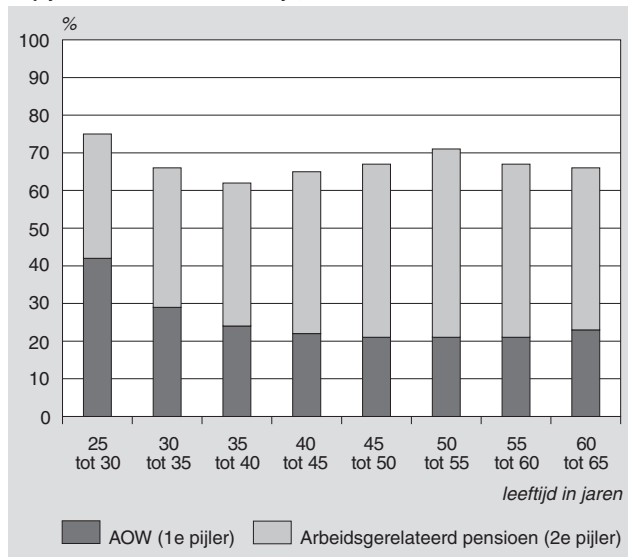

Inkomen is hier gedefinieerd als de som van loon, winst en uitkeringen.

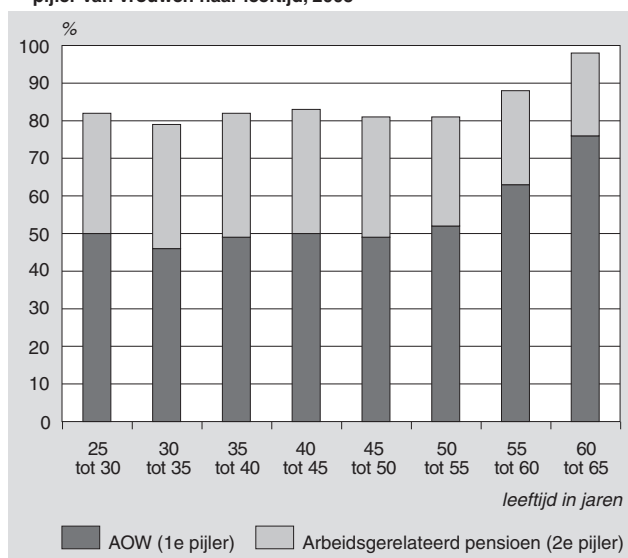
Het vervangingspercentage wordt hier niet weergegeven voor de leeftijdscategorieën 15 tot 20 en 20 tot 25 jaar. De groep 15 tot 20 jaar bouwt nog geen pensioen op in de tweede pijler en tevens staan beide leeftijdsgroepen nog aan het begin van hun carrière met vaak nog geen volledige baan.

Vrouwen hebben hogere vervangingspercentages dan mannen. Dit wordt veroorzaakt doordat vrouwen veelal een lager inkomen hebben, ondermeer omdat ze veel vaker in deeltijd werken dan mannen. In 2005 had 69 procent van de werkende vrouwen een deeltijdbaan, tegenover 14 procent van de mannen. De AOW-uitkering is echter voor mannen en vrouwen gelijk. Daardoor komt voor vrouwen een groter deel van hun pensioen uit een toekomstige AOW-uitkering dan voor mannen. Vrouwen in de hoogste leeftijdscategorie bereiken zelfs een vervangingspercentage van bijna 100 procent. Dit betekent echter niet dat vrouwen in geld uitgedrukt meer krijgen dan mannen als ze met pensioen gaan.

3. Gemiddeld vervangingspercentage en verhouding eerste en tweede pijler van mannen naar leeftijd, 2005

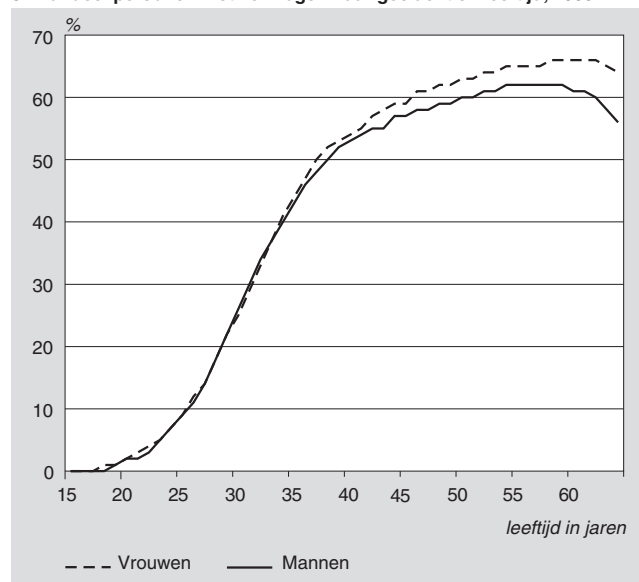
4. Gemiddeld vervangingspercentage en verhouding eerste en tweede pijler van vrouwen naar leeftijd, 2005

Ook het vermogen dat personen gedurende hun leven opbouwen, kan op latere leeftijd worden aangesproken om het pensioeninkomen aan te vullen. Onder vermogen worden hier spaartegoeden en onroerend goed, zoals een eigen woning, met een waarde van meer dan 20 duizend euro verstaan.

Het percentage personen met vermogen stijgt met de leeftijd. De grootste stijging in het aandeel personen met vermogen vindt plaats tussen de 30 en 35 jaar. Een mogelijke verklaring is dat dit ongeveer de leeftijd is waarop mensen een huis kopen. Opvallend is dat het aandeel personen met vermogen na het 50e levensjaar bijna niet meer stijgt. Dit kan betekenen dat mensen vermogen opbouwen voor hun 50e jaar of helemaal nooit, of dat ze na hun 50e het vermogen al aanspreken ter vervanging van inkomen. Hierbij valt te denken aan de groep met hogere aansparingen die al voor hun 65e met pensioen gaat, zoals eerder beschreven. Naarmate de leeftijd hoger wordt, ontstaat er een klein verschil tussen mannen en vrouwen.

5. Aandeel personen met vermogen naar geslacht en leeftijd, 2005

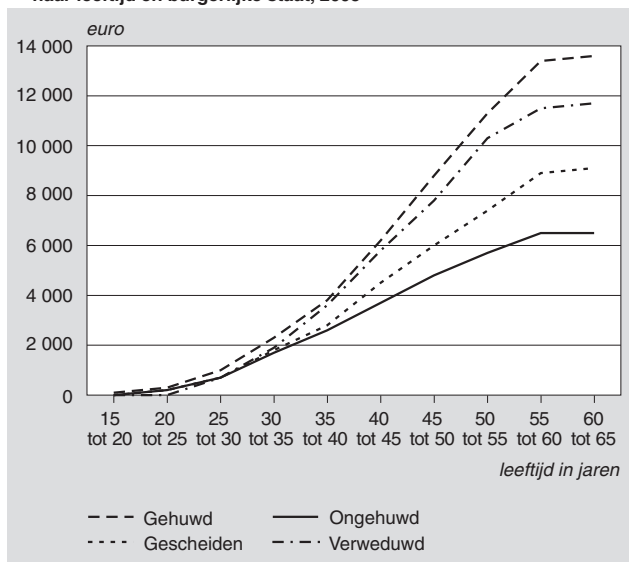
3. Burgerlijke staat

Er zijn interessante verbanden te zien tussen de hoogte van pensioenaanspraken en burgerlijke staat. Onder mannen hebben gehuwden de hoogste opgebouwde aansparingen en ongehuwden de laagste. Een mogelijke verklaring hiervoor is de sociaaleconomische status (SES) van ongehuwde mannen. Mannen met een lage SES en bijbehorend laag inkomen zijn voor vrouwen minder interessant als huwelijkspartner omdat vrouwen liever kiezen voor een partner die een hogere SES heeft dan zichzelf (Van Hintum en Latten, 2007). Hierdoor blijven mannen met een lage SES vaker ongehuwd en hebben ze een relatief lage pensioenaanspraak.

Bij vrouwen laat burgerlijke staat een bijna omgekeerde samenhang met pensioenaanspraken zien; gehuwde vrouwen hebben de laagste opgebouwde pensioenaanspraken

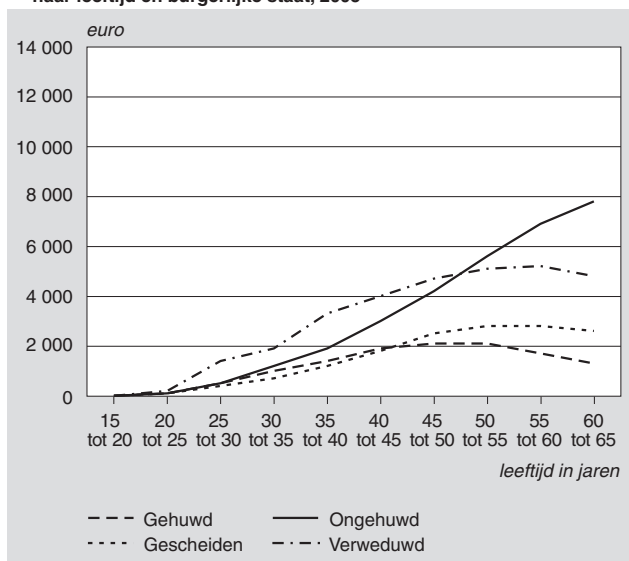
en ongehuwde vrouwen de hoogste. Dit verschil is mogelijk te verklaren doordat ongehuwde vrouwen vaker zelfvoorzienend moeten zijn dan gehuwde vrouwen. Daarnaast hebben ze vaker een ononderbroken carrière en dus een langere periode om pensioen op te bouwen. Opvallend is dat de aanspraken van ongehuwde vrouwen dikwijls hoger zijn dan die van ongehuwde mannen.

6. Gemiddelde arbeidsgerelateerde pensioenaanspraken van mannen naar leeftijd en burgerlijke staat, 2005

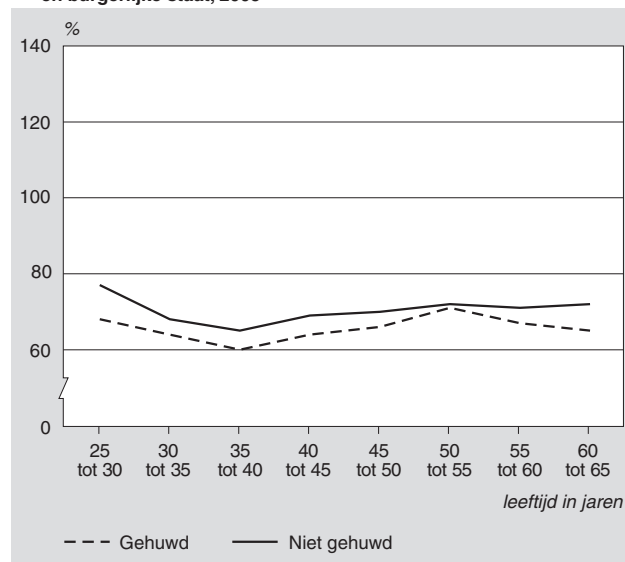
De pensioenaanspraken van gehuwde en gescheiden vrouwen zijn lager dan die van de overige categorieën, maar deze staan niet op zichzelf. Gehuwde en gescheiden vrouwen hebben namelijk ook (deels) aanspraak op het opgebouwde pensioen van hun (ex-)partner. Verweduwde mannen en vrouwen hebben een relatief hoge pensioenaanspraak, omdat het nabestaandenpensioen dat ze al ontvangen is meegenomen in hun opbouw.

7. Gemiddelde arbeidsgerelateerde pensioenaanspraken van vrouwen naar leeftijd en burgerlijke staat, 2005

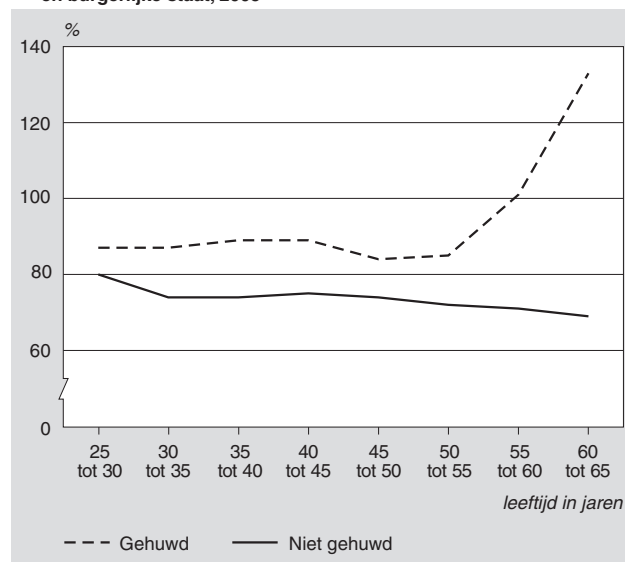

Het vervangingspercentage voor gehuwde vrouwen is hoog ten opzichte van niet (meer) gehuwden, in het bijzonder voor vrouwen van 55 tot 65 jaar. Dit komt doordat deze groep geen of een relatief laag inkomen heeft dat vervolgens voornamelijk wordt vervangen door een AOW-uitkering die veel hoger is dan hun huidige inkomen. Bij mannen heeft de burgerlijke staat nauwelijks invloed op het vervangingspercentage.

8. Gemiddelde vervangingspercentage van mannen naar leeftijd en burgerlijke staat, 2005

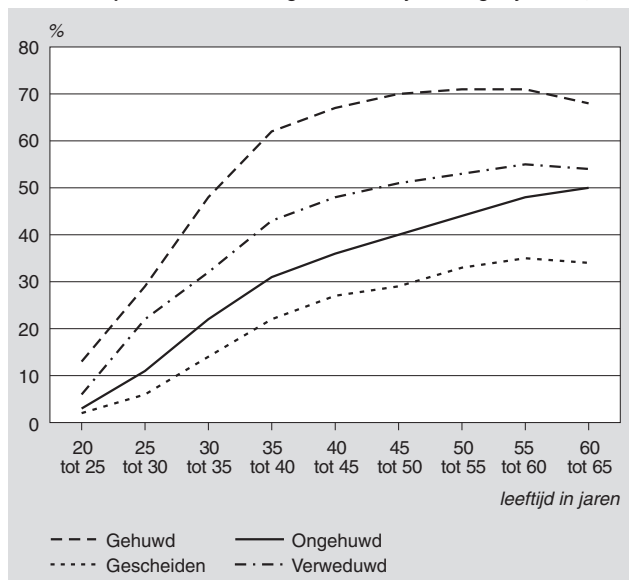

9. Gemiddelde vervangingspercentage van vrouwen naar leeftijd en burgerlijke staat, 2005

Ook het percentage personen dat beschikt over vermogen hangt samen met burgerlijke staat. Gehuwde personen van 40 tot en met 45 jaar hebben ruim twee keer zo vaak vermogen als mensen die gescheiden zijn. Dit verschil is mogelijk te verklaren door het feit dat gehuwde personen vaker een huis bezitten, dan niet (meer) gehuwden. Zo had in 2006 ruim 70 procent van de paren en 31 procent van de alleenstaanden een koopwoning.

10. Aandeel personen met vermogen naar leeftijd en burgerlijke staat, 2005

Technische toelichting

Statistiek Pensioenaanspraken

Op basis van door pensioenfondsen en verzekeraars beschikbaar gestelde gegevens heeft het CBS een statistiek ontwikkeld over pensioenaanspraken van Nederlanders. De term pensioenaanspraak impliceert dat de eventuele herverdeling van de individuele pensioenopbouw ten gevolge van echtscheiding of overlijden is opgenomen. In de cijfers over 2005 is dit enkel het geval voor nabestaanden. Herverdeling onder (ex-) partners is niet in de statistiek opgenomen. Afgelopen december zijn de definitieve cijfers over 2005 verschenen.

In de statistiek zijn gegevens over AOW-aanspraken (eerste pijler), de werkgerelateerde pensioenaanspraken (tweede pijler) en de beschikking over vermogen opgenomen. De statistiek over de tweede pijler is gebaseerd op door pensioenfondsen en verzekeraars geleverde data over de opgebouwde en te bereiken pensioenaanspraken. Er wordt geen rekening gehouden met verschillende typen regelingen. Daarnaast zijn er ook cijfers over de verhou-

ding tussen het huidige inkomen en het op te bouwen pensioen, het zogenaamde vervangingspercentage, en worden een aantal optellingen van pensioencomponenten gemaakt. Gegevens over de individuele regelingen (derde pijler) volgen.

Deze onderwerpen zijn opgenomen in tabellen over werknemers, zelfstandigen, inactieven en huishoudens. In de tabellen zijn de opgebouwde en de te bereiken pensioenaanspraken opgenomen. De aanspraken worden weergegeven naar aantal personen, in contante waarden (hoeveel geld is er nodig om het pensioen levenslang uit te keren), annuïteiten (hoogte van de jaarlijkse uitkering) en percentages. In de tabellen is onderscheid gemaakt naar verschillende sociaaldemografische kenmerken. Achtereenvolgens zijn deze: leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, herkomst, sociaaleconomische categorie en type huishouden.

In dit artikel is ingegaan op de onderwerpen naar verschillende kenmerken. Het is een beschrijving van een aantal uitkomsten van de statistiek, er is echter nog veel meer te vinden in de tabellen die beschikbaar zijn op <http://statline.cbs.nl/statweb/>.

Literatuur

Hintum, M. van, en J. Latten (2007). *Liefde à la carte: Trends in moderne relaties*.

Noot in de tekst

- 1) Strikt genomen is de AOW alleen weer te geven als een percentage. Het is afhankelijk van de ontwikkeling van de AOW wat deze aanspraken vertegenwoordigen tegen de tijd dat ze omgezet worden in annuïteiten. Om de AOW aanspraken toch vergelijkbaar te maken met de overige pijlers zijn ze omgerekend op basis van een volledige AOW-uitkering in 2005 (ongeveer 16 duizend euro) en veronderstellingen over ongewijzigde huishoudensamenstelling en verblijf in Nederland. Voor de contante waarde berekening zijn de rekenregels voor waardeoverdracht (Staatscourant, 11 maart 2005. nr. 50 p. 11) van tweede pijler pensioen gebruikt.

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsparticipatie

Er wordt onderscheiden tussen de bruto- en de netto-arbeidsparticipatie.

- Brutoarbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
- Nettoarbeidsparticipatie: het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Voor de Nederlandse situatie worden meestal gegevens gepresenteerd over de (beroeps)bevolking van 15–64 jaar.

Arbeidsjaar

Een maat voor het arbeidsvolume die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) in een jaar om te rekenen naar voltijdequivalenten (vte). Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op. Het voltijdequivalent van een baan van een werknemer wordt bepaald door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur te delen door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur die bij een voltijdbaan in de betreffende bedrijfstak behoort.

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De beroepsbevolking is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten men-

sen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Deeltijdbaan

Baan waarbij zowel sprake is van een vaste arbeidsrelatie, als van een vast overeengekomen aantal uren lager dan het aantal uren behorend bij een volledige dag- en weektaak.

Gestandaardiseerd inkomen

Het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd inkomen is dus een maat voor de welvaart van een huishouden.

Herkomstgroepering

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zichzelf.

Dit kenmerk maakt in de eerste plaats onderscheid tussen autochtoon en allochtoon:

- Een autochtoon is een persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren.
- Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Ten tweede geeft het een nadere onderscheiding van de allochtone bevolking naar generatie:

- Een eerstegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren.

- Een tweedegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

Ten derde is er een onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Dit onderscheid is ingegeven door de grote verschillen in sociaaleconomische en culturele situatie.

- Een westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of Japan.
- Een niet-westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije. Binnen de groep niet-westerse allochtonen worden zoveel mogelijk ook de vier grote doelgroepen van het minderhedenbeleid van de overheid onderscheiden, te weten de herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname en Nederlandse Antillen/Aruba.

Onderwijssoort

Een in de wet vastgelegd deel van het Nederlands onderwijsstelsel.

Iedere onderwijssoort heeft zijn eigen onderwijsprogramma en meestal een vast aantal opleidingsjaren. Binnen het huidige Nederlands onderwijsstelsel zijn de belangrijkste onderwijssoorten:

1. Primair onderwijs:
  - Basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
  - Speciaal basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
  - Speciale scholen (basis- en voortgezet onderwijs).
2. Voortgezet onderwijs:
  - Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; nominale duur: 4 jaar);
  - Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo; nominale duur: 5 jaar);
  - Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo; nominale duur: 6 jaar);
  - Praktijkonderwijs.
3. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie:
  - Beroepsopleidende leerweg (bol; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
  - Beroepsbegeleidende leerweg (bbi; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
  - Basiseducatie;
  - Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo).
4. Hoger onderwijs:
  - Hoger beroepsonderwijs (hbo). Binnen het hoger beroepsonderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen associate degree-opleidingen (nominale duur 2 jaar) en bacheloropleidingen (nominale duur 4 jaar);

- Wetenschappelijk onderwijs (wo). Binnen het wetenschappelijk onderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen bacheloropleidingen (nominale duur 3 jaar) en masteropleidingen (nominale duur 1, 2 of 3 jaar);
- Open Universiteit.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen (m.u.v. kinderbijslag).

Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

Startkwalificatie (onderwijs)

Het minimale niveau dat nodig is om een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt te veroveren, of door te stromen naar vervolgonderwijs (hoger onderwijs). Het niveau hiervan is vastgesteld op een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo-niveau 2).

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vacaturegraad

Het aantal vacatures als percentage van het aantal banen van werknemers.

Voltijdbaan

Baan van een werknemer waarbij sprake is van een vaste arbeidsrelatie en van een volledige dag- en weektaak.

Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong)

Wettelijke voorziening in de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid van mensen die geen aanspraak kunnen maken op de WAO omdat er geen arbeidsverleden is opgebouwd. Dit zijn mensen die arbeidsongeschikt zijn op de dag dat zij 17 jaar worden of na hun 17e jaar arbeidsongeschikt worden én een opleiding/studie volgen.

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO)

Wet die als doel heeft om personen in loondienst te verzekeren van een loonvervangende uitkering bij langdurige arbeidsongeschiktheid (langer dan een jaar).

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezetenen en niet-ingezetenen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeuren van NV's en BV's).

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps- en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen

Allochtonen

Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	1e kw. 2004
Immigranten op de arbeidsmarkt	2e kw. 2004
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2e kw. 2005
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	4e kw. 2005
Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	4e kw. 2006
Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland	1e kw. 2004
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1e kw. 2005
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2005
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007

Arbeidsomstandigheden

Trends in arbeidsomstandigheden	3e kw. 2004
Burn-out: de rol van psychische werkbelasting	3e kw. 2005
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	4e kw. 2005
Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2e kw. 2006
Hoe gezond is langer doorwerken?	4e kw. 2006
Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar	1e kw. 2007
Verzorgende beroepen fysiek en psychisch zwaar belastend	4e kw. 2008
Ziekteverzuim het laagst bij werknemers met een hoge mate van autonomie en veel steun van collega's en leidinggevenden	2e kw. 2009

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Jaren van laagconjunctuur sterk voelbaar op de arbeidsmarkt in 2003	1e kw. 2004
Seizoenpatronen op de arbeidsmarkt in 2003	1e kw. 2004
Minder dynamiek binnen werkzame beroepsbevolking	2e kw. 2004
Het onbenut arbeidsaanbod en hun arbeidsverleden	2e kw. 2004
Herintreders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3e kw. 2004
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de opmars van deeltijdwerk	4e kw. 2004
Jongeren op de arbeidsmarkt	1e kw. 2005
Meer of minder willen werken	1e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005

Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Ontwikkeling van de werkloosheid volgens CBS en CWI vergeleken	2e kw. 2005
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
Overwerken in Nederland	3e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2005
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Hoge arbeidsdeelname, maar veel deeltijdwerkers en korte werkweken	4e kw. 2006
Het mobiliseren van vrijwillig inactieven	1e kw. 2007
Vervroegde uittrekking en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	2e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Werklozen versus niet-werkende werkzoekenden	3e kw. 2007
Aantal ontslaaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Arbeidsmarkt mobiliteit van ouderen	1e kw. 2008
Grotere vraag naar personeel op elk niveau	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
De uitstroomparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van jongeren	3e kw. 2008
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Mannen geven veel vaker leiding dan vrouwen	4e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen	2e kw. 2009
Sterke groei zelfstandigen zonder personeel	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009

Arbeidsproductiviteit

Helpt economische groei in 1995–2007 door toename productiviteit	2e kw. 2009
--	-------------

Inkomen

Inkomens in de grote steden 1950–2000	3e kw. 2004
Equivalentiefactoren 1995–2000	3e kw. 2004
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1e kw. 2005
Inkomenseffecten van uittrekking	1e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2e kw. 2005
Inkomenseffecten van de belastingherziening	3e kw. 2005
Inkomensdynamiek 2001–2004	2e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
De ongelijkheid van inkomens in Nederland	3e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Krappe beurs als erfenis?	3e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Het effect van herverdeling op inkomensongelijkheid	1e kw. 2008

Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2009
Belasting- en inkomensregelingen voor gezinnen met minderjarige kinderen	2e kw. 2009
Is armoede erfelijk?	2e kw. 2009
Steeds minder ontvangers 'aanrechtsubsidie'	3e kw. 2009
De parade van Pen en de inkomensverdeling in Nederland	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009

Internationaal

International sourcing door bedrijven in Denemarken, Finland, Nederland en Noorwegen	3e kw. 2008
Werkloosheid in de Europese Unie	3e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2009
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009

Lonen

Incidentele loonontwikkeling van jaarlonen	1e kw. 2004
CAO-lonen, 2003	3e kw. 2004
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2002	3e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4e kw. 2004
Turkse werknemers niet minder betaald	1e kw. 2005
Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002	2e kw. 2005
Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997–2002	2e kw. 2005
Nederlandse arbeid te duur?	2e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Incidentele loonontwikkeling in 2003 hoger dan in 2002	3e kw. 2005
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	4e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3e kw. 2006
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Cao-lonen 2006, de definitieve gegevens	3e kw. 2007
Cao-lonen 2007, de definitieve gegevens	3e kw. 2008
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Cao-lonen 2008, de definitieve gegevens	3e kw. 2009

Onderwijs

Economie en techniek meest lonende studies	1e kw. 2004
Post-initieel onderwijs: jaarcijfers en ontwikkeling van de deelname	2e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3e kw. 2004
Het niet bekostigde onderwijs	3e kw. 2005
Instream en slagingspercentages in het hoger onderwijs	4e kw. 2005
Het middelbaar beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3e kw. 2006
Deelname aan post-initieel onderwijs, 1995–2005	4e kw. 2006
Jongeren steeds langer op school	1e kw. 2007
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	2e kw. 2007
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Bedrijfsopleidingen 2005: de belangrijkste resultaten	4e kw. 2007
Citotoets en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs	2e kw. 2008
Van mbo en havo naar hbo	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Jongeren leren langer door	1e kw. 2009
Deelname aan cursussen voor het werk hangt vooral samen met opleidingsniveau	2e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009

Regionaal

Inkomens in de grote steden 1950–2000	3e kw. 2004
Werken in het stadsgebied: herkomst en bestemming van forensen	4e kw. 2004
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1e kw. 2006
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008

Sociaaleconomische dynamiek

Minder dynamiek binnen de werkzame beroepsbevolking in 2003	2e kw. 2004
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Uitstroom uit de bijstand naar werk	2e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittrekking en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
De uitstroomparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Meerdere keren zonder werk	1e kw. 2009
Werkherleving na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Wie volgen een re-integratietraject?	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009

Sociale zekerheid

Vervroegd uitreden of doorwerken?	3e kw. 2004
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van 1987–2003	4e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittrekking	1e kw. 2005
Achterblijvers in de bijstand	1e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1e kw. 2005
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004	4e kw. 2005
Een nieuwe start, of niet?	1e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2e kw. 2006
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	2e kw. 2007
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Personen met een uitkering	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
De Werkloosheidswet: uitkeringen en uitgaven	1e kw. 2009

Vakbonden en werkstakingen

Werkstakingen 1900–2004	1e kw. 2006
Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers	1e kw. 2007
Het aantal vakbondsleden	1e kw. 2008

Vacatures

Aantal moeilijk vervulbare vacatures fors gedaald	1e kw. 2004
Groei vacatures herstelt in 2004	3e kw. 2005
Verdergaande groei vacatures	2e kw. 2006

Verdere toename vacatures in 2006	3e kw. 2007
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Aantal vacatures naar recordhoogte in 2007	3e kw. 2008

Vergrijzing

Vervroegd uittreden of doorwerken?	3e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4e kw. 2004
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Grijze druk zal verdubbelen	2e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Vergrijzing van bedrijfstakken en beroepen	3e kw. 2008
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009

Veiligheid

Wie worden slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit?	1e kw. 2007
---	-------------

Werkgelegenheid

Werktijden van de werkzame beroepsbevolking	1e kw. 2004
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	2e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de opmars van deeltijdwerk	4e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Aantal ontslagaanvragen in 2007 bijna gehalveerd	2e kw. 2008
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008

Woon-werkverkeer

Woon-werkverkeer	4e kw. 2004
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	4e kw. 2005

Zorg en arbeid

Ouderschapsverlof	1e kw. 2006
Gebruik van kinderopvang	3e kw. 2006
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	3e kw. 2006
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer twintig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en alloctonen. De gekozen thema-indeling is gelijk aan de thema's die binnen de databank StatLine gehanteerd worden.

Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaaleconomische informatie?

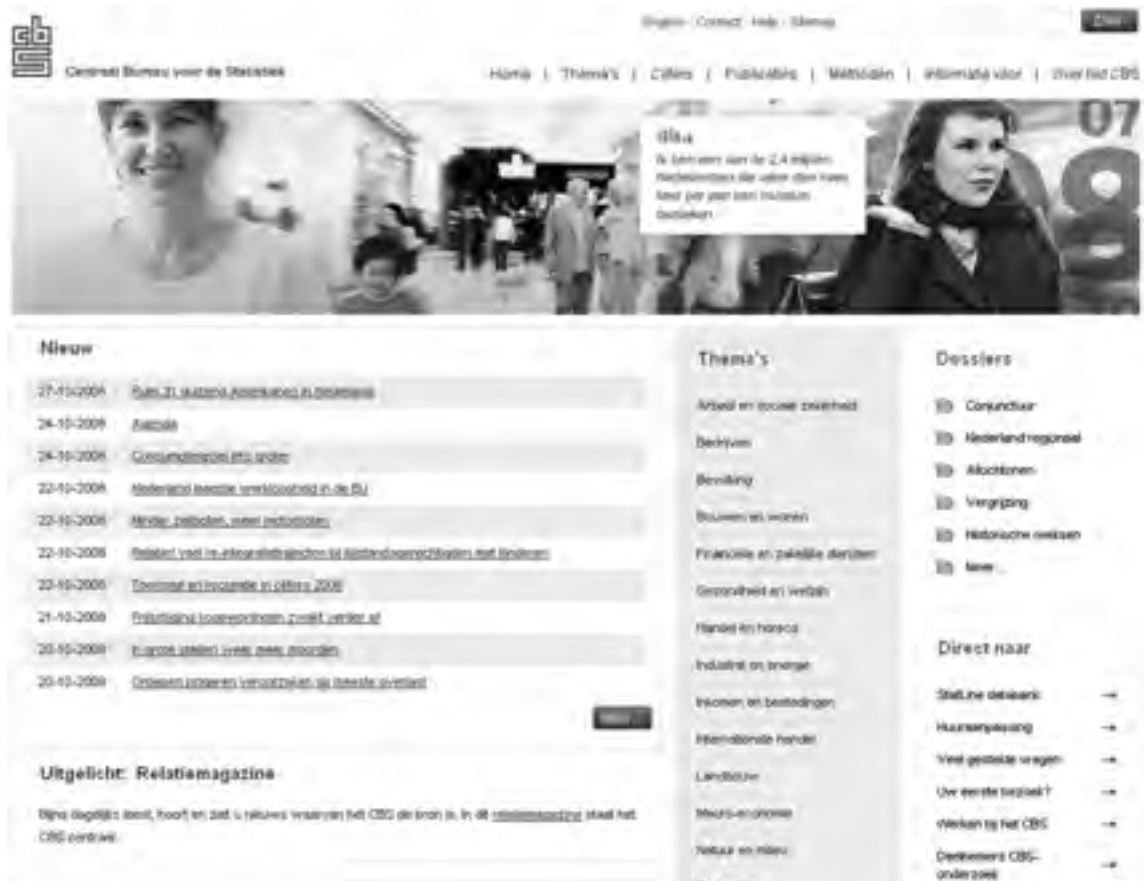
De thema's zijn te vinden op de homepage van het CBS (www.cbs.nl). Een klik op een van deze thema's leidt direct naar de betreffende themapagina (figuur 1). Verder kunt u ook via de ingang 'Thema's', in de horizontale balk onder het CBS-logo, bij de themapagina's komen. Informatie over sociaaleconomische onderwerpen is ondergebracht bij de thema's:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Inkomen en bestedingen

Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeid en sociale zekerheid' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u bij 'Cijfers' en 'Publicaties' de meest recente cijfers en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Verder bevindt zich bovenaan op deze pagina, onder de kop 'In de schijnwerper', ook een ingang naar het onderdeel 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht'. Hierin wordt in grafieken een beknopt overzicht geboden van de situatie op de arbeidsmarkt.

Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is, zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1

De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes rechtsboven kunt u

deze tabel opslaan of printen. Door te klikken op de button 'pas gegevens aan' kunt u de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

Figuur 2

Figuur 3

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaaleconomische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan klikt u onderaan bij de verschillende publicatietypes op 'meer...', waarna u een lijst van de beschikbare jaren te zien krijgt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Dataverzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt en sociale zekerheid ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken,

printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine. Ook zijn sommige gegevens beschikbaar via de kaart van Nederland.

Hoe vindt u sociaaleconomische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaaleconomische onderwerpen te vinden. Eén manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U kunt dan direct naar StatLine gaan, maar ook kiezen voor meer informatie over StatLine of voor een demonstratie over het gebruik van StatLine. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoek' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'thema', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt. Ook hier kunt u snel gegevens over sociaaleconomische onderwerpen vinden bij 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Door op de themamappen te klikken, krijgt u de onderliggende mappen en tabellen te zien.

Figuur 4

Ter illustratie is in *figuur 4* de tabel 'Beroepsbevolking; geslacht' aangeklikt. Helemaal links van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel gekozen is. Rechts hiervan zijn de bovenliggende gele mappen 'Arbeidsmarkt' en 'Beroepsbevolking' te zien waarin deze tabel zich bevindt. Door te klikken op de button 'maak keuze' komt u in de tabel zelf terecht. Aan de linkerkant van het scherm wordt dan getoond welke onderwerpen u kunt kiezen (*figuur 5*).

Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'toon gegevens' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Maakt u geen selectie dan krijgt u een standaardselectie te zien. De inhoud van de getoonde tabel is makkelijk aan te passen door te klikken op de button 'pas gegevens' aan. Ook kunt u de presentatie van de tabel veranderen door te klikken op de pijltjes. Uiteraard kunt u de tabel afdrukken of opslaan.

Welke sociaaleconomische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaaleconomische onderwerpen. De meeste vindt u onder 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Over arbeid en sociale zekerheid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim. Onder inkomen en bestedingen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie' en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Per thema is er verder ook een archiefmap voor de afgesloten reeksen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Figuur 5

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaaleconomisch terrein

Emancipatiemonitor 2008

Dit is de vijfde editie van de Emancipatiemonitor. In deze monitor die tweejaarlijks verschijnt, worden de meest recente cijfers over de stand van zaken van het emancipatieproces gepresenteerd. Aandacht wordt er onder meer besteed aan de ontwikkelingen in de arbeidsdeelname van vrouwen, de combinatie van arbeid en zorg, de economische zelfstandigheid van vrouwen, de doorstroming van vrouwen naar hogere functies en geweld tegen vrouwen. Ook bevat deze monitor een nieuwe hoofdstuk over gezondheid. De Emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS in opdracht van het ministerie van OCW.

Tweejaarlijks. ISBN: 978 90 377 0406. Prijs: € 22,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Het rapport is verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Armoedebericht 2008

Het Armoedebericht 2008 bevat de meest actuele gegevens over armoede in Nederland, verzameld en geanalyseerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Het rapport brengt armoede in kaart op basis van de inkomenshoogte, de armoededuur, betalingsachterstanden en financiële beperkingen, en het oordeel van huishoudens over de eigen financiële situatie. In een speciale bijdrage van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting wordt de minimumvoorbeeldbegroting toegelicht.

Tweejaarlijks. ISBN: 978-90-357-2117-3. Kengetal: V-55. Prijs: €10,70. (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarboek onderwijs in cijfers 2009

Dit is de elfde editie van het Jaarboek onderwijs in cijfers, met daarin de meest actuele cijfers over onderwijs van het CBS. Naast de vaste informatie over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven wordt een aantal thema's speciaal belicht. In deze editie is er onder meer aandacht voor het opleidingsniveau van de bevolking en komen de kansen op de arbeidsmarkt aan bod van afgestudeerden van het middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en gepromoveerden. Wat heeft een leerling of student nu eigenlijk aan het diploma dat hij of zij heeft behaald? Het Jaarboek bevat bovendien een apart tabellengedeelte.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1519-6. Kengetal: F-162. Prijs: € 38,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse Samenleving 2008

Sociale en economische ontwikkelingen op wereldschaal en Europees niveau hebben hun uitwerking op de samenstelling van de bevolking, de werkgelegenheid, de rol van het onderwijs, de aard van de uitkeringen en ga zo maar door. Toch is de eigen leefomgeving, de wijk of buurt waarin we wonen, veelal het perspectief van waaruit we die samenleving in al zijn aspecten ervaren. In De Nederlandse samenleving 2008 staat het perspectief van de burger centraal. Op vele maatschappelijke terreinen beschrijft het boek de actuele trends of geeft inzicht in de structuur en biedt zo een samenhangend beeld van onze samenleving op dit moment.

ISBN: 978-90-357-0554-9. Kengetal: A-314. Prijs: € 32,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarrapport Integratie 2008

Op welke gebieden komen allochtonen en autochtonen dichter bij elkaar? Waar blijven achterstanden bestaan? Welke factoren spelen hierbij een rol? Dit Jaarrapport Integratie 2008 is een bron van informatie over de feitelijke stand van zaken in de maatschappelijke integratieprocessen. Het kan een belangrijk hulpmiddel zijn voor iedereen die actief is op het beleidsterrein Integratie of inhoudelijk geïnteresseerd is in de ontwikkeling van de integratie van allochtone bevolkingsgroepen.

ISBN: 978-90-357-2057-2. Kengetal: B-61. Prijs: € 55,70. (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse economie 2007

In de reeks De Nederlandse economie geeft het Centraal Bureau voor de Statistiek elk jaar de stand van zaken op het terrein van onder meer de productie, investeringen, handel, consumptie, inflatie en de arbeidsmarkt. Verder wordt door middel van thema-artikelen nader stilgestaan bij actuele economische onderwerpen. De Nederlandse economie richt zich op economisch analisten, beleidsmakers, politici, journalisten en studenten.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-2027-5. Kengetal: P-19. Prijs: € 16,35 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.

ISSN: 1571-0998. Kengetal: B-15.Kwartaal, € 51,85 per jaar (incl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale Rekeningen 2007

De Nationale rekeningen vormen de officiële overzichtstatistiek van de nationale economie. De begrippen en classificaties in de nationale rekeningen zijn wereldwijd gestandaardiseerd en vastgelegd in internationale richtlijnen.

Jaarlijks, 262 blz. ISBN: 978-90-357-1709-1. Kengetal: P-2. Prijs: € 47,40 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Internationaliseringsmonitor 2008

Globalisering is inmiddels een bekend en veelbesproken begrip geworden. Het is een proces dat zowel economische, technologische en sociale dimensies omvat en verschillende effecten op onze samenleving heeft. Om de maatschappelijke discussie over globalisering en de effecten van open grenzen op bijvoorbeeld economische groei, welvaart en innovatie goed te kunnen voeren, is actuele en bruikbare statistische informatie essentieel. De Internationaliseringsmonitor 2008 heeft als doel zulke informatie op een samenhangende manier te publiceren.

ISBN: 978-90-357-1977-4. Kengetal: M-20. Prijs: € 23,10 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Het Nederlandse ondernemingsklimaat in cijfers 2008

Een goed ondernemingsklimaat heeft een positieve invloed op economische groei, omdat het een aantrekkelijke werking heeft op investeringen, zowel van de bestaande binnenlandse bedrijven als van potentiële buitenlandse bedrijven of investeerders. Deze publicatie beschrijft aan de hand van een honderdtal indicatoren de economische prestaties en het bijbehorende ondernemingsklimaat van twintig landen waarbij de meeste aandacht uitgaat naar de situatie in Nederland. Het CBS heeft de publicatie op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken samengesteld. De analyse is gebaseerd op de meest recente en betrouwbare internationaal vergelijkbare cijfers. Bij veel indicatoren gaat het om cijfers over 2006 of 2007.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1957-6. Kengetal: I-74. Prijs: € 45,30 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch Jaarboek 2008

Het Statistisch jaarboek verschaft u actuele cijfers over vrijwel alle aspecten van de Nederlandse samenleving. Het verschijningsmoment van het Statistisch jaarboek is afgestemd op de beschikbaarheid van de belangrijkste jaarcijfers over economische groei, prijzen, arbeidsmarkt en bevolking. De informatie is per thema gerangschikt en wordt voorafgegaan door een korte beschrijving van de actuele ontwikkeling per thema. De informatie in het Statistisch jaarboek vormt slechts een beperkte selectie uit de schat aan gegevens waarover het CBS beschikt. De Wegwijzer in het eerste hoofdstuk van het boek verschaft toegang daartoe. Vrijwel alle statistische uitkomsten en de meest actuele cijfers van het CBS zijn terug te vinden via de databank StatLine. Deze databank is gratis toegankelijk. Ook de opzet van deze databank is vergelijkbaar met de thema-indeling in dit boek.

Jaarlijks, 225 blz. ISBN: 978-90-357-1667-4. Kengetal A-26.

Prijs: € 18,80 (excl. BTW, administratie- en verzendkosten).

Het boek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en de Sdu Klantenservice.

International Sourcing; Moving Business Functions Abroad

In deze publicatie worden de resultaten besproken van een onderzoek naar international sourcing in Denemarken, Finland, Nederland, Noorwegen en Zweden. Onder sourcing wordt het geheel of gedeeltelijk verplaatsen van bedrijfsactiviteiten naar het buitenland verstaan, bijvoorbeeld verplaatsing van productie naar een lagelonenland of uitbesteding van ict. Aan de orde komen de mate waarin deze verplaatsing plaatsvindt en om welke bedrijfsactiviteiten het gaat. Verder is er informatie over motieven van bedrijven voor sourcing, ondervonden belemmeringen, effecten en bestemmingsregio's. De publicatie is een coproductie van Nederland en de Scandinavische landen.

ISBN: 978-87-501-1695-0. Prijs: € 12 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl/publicaties

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>.

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- 20-07-2009 Wie werkloos wordt, levert 15 procent aan koopkracht in
- 15-07-2009 Wajong-uitgaven blijven stijgen
- 15-07-2009 Woon- en energielasten drukken het zwaarst op laagste inkomens
- 08-07-2009 Deeltijders minder tevreden over arbeidsduur dan voltijders
- 06-07-2009 Cao-loonstijging in tweede kwartaal afgenomen
- 01-07-2009 Ziekteverzuim in eerste kwartaal vrijwel stabiel
- 01-07-2009 Arbeidsparticipatie in Nederland behoort tot de top van de EU
- 01-07-2009 Nederlandse vrouwen behoren tot meest emancipeerde van Europa
- 24-06-2009 Aantal WW-uitkeringen loopt steeds sterker op
- 17-06-2009 Ruim 2 800 euro extra voor gezin met kinderen in 2007

- 17-06-2009 Uitgaven aan onderwijs in Nederland net boven EU-gemiddelde
- 16-06-2009 Ruim een kwart van de bedrijven stoot personeel af om recessie het hoofd te bieden
- 02-06-2009 Een op de acht kiezers stemt per volmacht
- 27-05-2009 Werknemers zonder belangstellende collega's verzuimen vaker
- 27-05-2009 Een op de tien werkenden gebruikt woning als werkplek of uitvalsbasis
- 27-05-2009 Meer 55-plussers aan het werk
- 25-05-2009 Eigen woning belangrijkste bezit
- 20-05-2009 Bijna een kwart van de allochtonen maakt geld over naar het buitenland
- 20-05-2009 Steeds meer vrouwen economisch zelfstandig
- 18-05-2009 Een op de vijf huishoudens heeft een uitkering
- 18-05-2009 Koopkracht steeg in 2007 met gemiddeld 2,8 procent
- 13-05-2009 Groei aantal Oost-Europese werknemers neemt sterk af
- 13-05-2009 Vooral mannen en jongeren vaker werkloos door economische crisis
- 06-05-2009 Armoederisico in Nederland relatief laag

Het Webmagazine verschijnt iedere maandag en woensdag om 9:30 uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'.

Zie voor een overzicht van alle publicaties: <http://www.cbs.nl>.